

DĚJINY

SASKÉHO VPÁDU DO ČECH

(1631—1632)

A NÁVRAT EMIGRACE.

SEPSAL

Dr. ANTONÍN REZEK,
professor při c. k. české universitě.

V PRAZE.
NAKLADATEL I. L. KOBER KNIHKUPECTVÍ.
1888.

DĚJINY

Saského vpádu do Čech

(1631—1632)

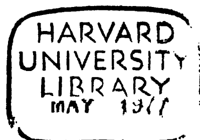
a návrat emigrace.

Sepsal

Dr. ANTONÍN REZEK,
professor při c. k. české universitě.

V PRAZE.
NAKLADATEL I. L. KOBER KNIHKUPECTVÍ.
1889.

Noyes

Národní knihtiskárna I. L. Kobra v Praze.

Předmluva.

Přítomný spisek jest zvláštním otiskem z Českomoravské kroniky. Tím vysvětluje se způsob vypravování i ostatní úprava jeho. — Když ujal jsem se úkolu, že pokračovati budu v sepisování Českomoravské kroniky, měl jsem na mysli slavné jinojazyčné spisy toho druhu a umínil jsem si podle těchto vzorů sepisovati Českomoravskou Kroniku tak, aby mohla býti širším vrstvám čtenářstva našeho oblíbenou četbou, ale aby zároveň také zavírala v sobě výsledky nejnovějšího vědeckého zkoumání. Od této cesty nemíním se nikterak uchýliti ze dvou příčin. Jednak zajisté jest zvláštní povinností historického spisu, pro širší kruhy určeného, aby podával obecenstvu pravý názor o událostech a aby nestál na stanovisku ani jednostranném ani zastaralém. Jednak v našich literárních poměrech Českomoravská kronika již i proto nesmí se zříci vědeckého podkladu pro vypravování své, poněvadž na ten čas jest prvním rozsáhlejším pokusem o systematické vylíčení Českých dějin nového věku (od r. 1526), a tudy i historickým badatelům bude snad na dlouhou dobu jediným aspoň poněkud spolehlivým vodítkem.

Jednotlivé částky Českomoravské kroniky, které pro sebe utvoří uzavřený celek, vydávati se budou o sobě v osmerkovém formátě a bez obrázků. Vydavatel i nakladatel měli přitom zřetel hlavně k těm čtenářům, kteří celé kroniky odebírati nehodlají, ale přece občas se zálibou něco dějepisného čtou, aneb k badatelům, kteří se zvláštním interesem některou partii historie České se zanášejí a rádi mají o sobě vydáno, čeho právě pro své práce potřebují. — Počátek v tomto směru učiněn přítomným spiskem.

Ukáželi se, že vydavatel aspoň do slušné míry za dosti učinil programmu, který sobě vytknul, a nalezne-li tento způsob u čtenářstva našeho obliby, bude rychle pokračovati se ve vydávání Českomoravské kroniky i zvláštních otisků jednotlivých částí, aby v čase co možná nejkratším dějiny České nového věku aspoň v této způsobě staly se majetkem pokročilejších vrstev národa našeho.

V Praze, dne 12. července 1888.

A. R.

Gustav Adolf. Jeho mládí a počátky.
(1594—1630.)

Válka evropská, roznícená povstáním českým r. 1618., nebyla ukončena ani mírem Lubeckým, uzavřeným 22. května r. 1629. Ba naopak. Po tomto příznivém pro císařské zbraně výsledku, když restituční edikt hrozil zahubiti německý protestantismus a když současně císař, propustiv ze služby Valdšteina, zbavil se nejlepšího vojevůdce svého: povstal proti Ferdinandovi II. a dynastii Habsburské nepřítel, všech předešlých mocnější a odhodlanější. Byl to Gustav Adolf, král Švédský.

Gustav Adolf narodil se 19. prosince 1594. *) jakožto syn Karla, tehdáž prince vladaře, později krále Švédského, toho jména Desátého, a druhé manželky jeho Kristiny z rodu Holstein-Gottorpského. Již deset let před narozením Gustava Adolfa, slavný Tycho de Brahe vyčetl prý z oblohy nebeské, že hvězda nově objevená v souhvězdí Cassiopeja vyznamenává velikého

*) Ve všech spisech uvádívá se 9. prosince, ale to je údaj dle starého kalendáře Juliánského. Podle opraveného kalendáře Řehořova, nyní obecně platného, musí tudíž býti 19. prosince. My ve vypravování našem všechna data, pokud zjistiti se dají, podáme v převedení dle kalendáře nového.

prince, kterýž na severu se narodí, podivuhodné skutky vykoná a protestantskou církev od záhuby uchrání. Rovněž tak jiní dvorští hvězdopravci věštili budoucí slávu nově narozenému dítěti. Otec oslavil narození prvního syna znovuzřízením university v Upsale, kteráž pak za Gustava Adolfa stala se nejslavnějším svého druhu ústavem v Evropě. Matka proslula učeností, otec smyslem pro správu státní a vojenství. V synovi pečlivým vychováním soustředěny stránky obě.

K neobyčejnému nadání přidružila se vzorná péče o dobrou výchovu. Jan Skytte, tehdáž sekretář v kanceláři říšské, muž učeností a dlouholetými cestami po cizích zemích proslulý, vyhlídnut za vychovatele Gustava Adolfa, a volba tato byla šťastnou. Skytte měl veliké porozumění nejen pro vědy, ale také pro způsob, jak by se jim učiti mělo. To také v pozdějších letech přivedlo ho do přátelských styků s Janem Amosem Komenským. Vedle něho učili mladého prince Brandeburčan Helmer von Mörner a francouzský hrabě de la Gardie. V politických věcech přibral si Gustav Adolf hned po nastoupení svém na trůn — Axela Oxenstiernu, nápotomně nad jiné proslulého kancléře Švédského.

Gustav Adolf byl stár 12 let a již vedle své mateřštiny dokonale znal jazyky: latinský, německý, hollandský, francouzský a vlašský; slušně uměl také rusky i polsky, ba později dokonce i řecky. Záhy brán byl od otce do státní rady, záhy přiučován veliké pracovitosti a samostatnosti. Se zálibou oddával se studiu dějin a mathematiky. Největší však měl náklonnost k věcem vojenským. Jako u vytržení sedával prý celé hodiny a poslouchal vypravování o válce v Nizozemí a skutcích Maurice Oranienského; proto také nejmilejší četbou byl mu ze starých Xenofon a ze současníků spisek Hugona Grotia „o právě války i míru“ (de jure belli

et pacis). Jsa stár 6 let viděl první válku, jsa stár 17 let sám ponejprv války se činně súčastnil a převýšil všecka očekávání.

Vyslanci cizích států psali o něm domů panovníkům svým s největším uznáním. V současných spisech líčí se jako mladík ztepilé postavy (později nemírně stloustl), bílé pleti, podlouhlého obličeje, světlých vlasů a naryzlého vousu. V chování byl velice příjemný, ke každému zdvořilý a výmluvný; nikdy nebylo na něm viděti stopu pomstychtivosti, vždy byl dobrosrdečný. Miloval zpěv a hudbu; sám prý výborně hrál na loutnu. Také v básnictví vyznal se; zamilované listy a básně psané Ebbě Braheové velmi jsou něžny a cituplny. Mezi tehdejšími knížaty protestantskými mnoho dbalo se na náboženství, ale tak, že každý světský pán chtěl míti veliké, ba nejhlavnější slovo ve věcech věroučných čili dogmatických. Této vášně byl Gustav Adolf prost. O výklady článků víry se nestaral, ale byl pobožný a přál si míti i pobožné poddané. Modlíval se pilně několikráte za den; pro vojáky sám sepsal ranní a večerní modlitbu, kterouž musili pravidelně odříkávati. Rovněž rozdával vojákům církevní zpěvníky. Před každou bitvou polní kazatelové musili vojsku poskytovati útěchu náboženskou.

A v 17. roce věku svého (r. 1611.) dosedl muž tohoto vzdělání a vychování na otcovský trůn. V jakých poměrech převzal říši svou?

Otec jeho Karel IX. dosedl na trůn státním převratem, zosnovaným proti vlastnímu bratru Sigmundovi, kterýž s korunou Švédskou spojil království Polské a k vůli této říši stal se katolíkem. Protestantští Švédové krále katolického, ze země ustavičně vzdáleného, vzali v nenávist; po dlouhých oklikách prohlásili, že králem Švédů smí býti toliko přívrženec protestantismu a zvolili za krále prince Karla, kterýžto vynikal jakožto

přívrženec a mocný ochránce náuky Lutherovy. Sesazený Sigmund Polský nikdy stav tento neuznal a měl na své straně všechny katolické mocnosti v Evropě: bratr jeho Karel IX., opíraje se o nové učení náboženské, kteréž zapustilo již hluboko kořeny do lidu Švédského, protestantismem scelil říši Švédskou proti katolickému bratrovi a proti zpupné šlechtě domácí, kteráž kryjíc se pláštěm katolického náboženství, vedla boj ku seslabení moci panovnické a k rozšíření nadpráví vlastního. Gustav Adolf tudíž vychován byl v rozhodném protestantismu, s nímž, jak viděti, úzce souvisely zřetele a zájmy politické. Tím samým ocitl se v protivě proti rodu Habsburskému, kterýž tehdáž v obou větvích, Španělské i Rakouské, byl představitelem státní moci na základech víry katolické.

Vedle toho však země Švédská, sama v sobě drsná i chudá a dlouholetými domácími boji zmítaná, potřebovala velikých oprav ve všech směrech státního života, aby povznesla se z hlubokého úpadku a chudoby. S opravami započal již Karel IX. a ještě úsilovněji na této dráze pokračoval Gustav Adolf. Tento platí za největšího reformátora Švédska; ale upříti nelze, že celý směr opravného díla jeho, v podstatě i v jednotlivostech, živě upomíná na podobnou pozdější činnosť Ruského cáře Petra Velikého a našeho císaře Josefa II. Se zápalem a hlubokým přesvědčením podnikány opravy a raženy cesty průmyslu i obchodu Švédskému, zakládána města, voláni do země vzdělaní cizinci bez ohledu na národnost nebo náboženství jich, zřizovány obchodní společnosti, promyšlen dobrý system berničný a nový způsob politické zprávy v zemi, podporováno zakládání ústavů pro sirotky a káznic pro lenochy: ale to vše dělo se s hurtovnou kvapností, ba nepromyšleností. Panovník v touze, aby oblažil poddané své, přes příliš

míchal se až i do soukromých záležitostí, neštítě se přitom ani násilí. Příliš otrocky řídil se dle toho, jak zařízeno bylo tehdejší Hollandsko, ač přirozené poměry v této zemi a ve Švédsku podstatně byly a jsou rozdílny. Přese všecky tyto neblahé stránky v opravní jeho činnosti, mnoho provedeno dobrého, blahobyt zkvétal, příjmy státní se množily, a když se rozmnožily — pohltily je války, jimiž Gustav Adolf povznesl Švédsko zevně na velmoc evropskou ale uvnitř dovedl je k hmotné tísni nejpovážlivějšího způsobu.

Neslať se veškerá touha Gustava Adolfa k tomu, aby měl veliké, dobře opatřené vojsko a mohl rozšířiti říši svou. Šlechtická nadpráví, zejména stavovské sněmy, kteréž tomu mohly býti na překážku, byly zničeny a na jich místě zřízena shromáždění stavovská, kteráž byla téměř bezmocná, tak že král vládl skoro neobmezeně. Byl to počátek vojenské jedinovlády. Pak s velikou horlivostí podnikány opravy v hornictví; a když země hojně kovů vydala, zřízeny rozsáhlé zbrojnice na děla a pušky; zejména dělům věnováno mnoho péče a vymyšleno ledacos k jich zlepšení, takže Gustav Adolf v dějinách válečnictví pokládá se za předního tvůrce novodobého dělostřelectva právě tak, jako je uznaným zakladatelem nynější vojenské taktiky. Z mužů, kteří v těchto směrech králi vědomostmi svými sloužili, nejslavnějšího jména požívá Hollanďan Ludvík van Geer, od Gustava Adolfa do Švédska povolaný. Ten nashromáždil knížecí jmění a stal se zakladatelem šlechtického rodu, dosud ve Švédsku kvetoucího. Pro nás zajímavé vzpomínky budí jméno jeho: byltě štědrým přítelem a ctitelem J. A. Komenského, i jeho snah paedagogických.

Touze po nabytí velkého panství obětoval Gustav Adolf i lásku svou. Odřekl se švédské

krásky Ebby Braheovy, již chtěl pojmouti za choť, a vyvolil si za manželku Marii Eleonoru, dceru kurfiřta Braniborského Jana Sigmunda (1620). Byl to sňatek politický. Přátelství s domem Braniborským bylo Švédsku milé i potřebné pro stálé zápletky s Polskem.

První války, které Gustav Adolf vedl za svého panování s Dánskem, Ruskem a Polskem, docela byly podle toho, že u přátel věci protestantské budily radost, u katolíků strach. Gustav Adolf záhy jal se rozhlížeti po poměrech evropských. Zajímal se o protestantskou Unii a mnohem rozhodněji nežli ona r. 1620 byl hotov přispěti ku pomoci Fridrichovi Falckému, zimnímu králi Českému. Španělský vojevůdce Spinola krátce po bitvě Bělohorské prohlásil, že jediný protestantský kníže, jehož není radno pobouřiti, je král Švédský. Ale zatím ještě nepřišlo k tomu, aby Gustav Adolf zapletl se do války evropské; boje s Polskem byly tomu na překážku. Nicméně roku 1623 snaženo se dosíci mezi Poláky a Švédy příměří, poněvadž v Paříži i v Londýně jednáno již s vyslanci Gustava Adolfa o vpád do Německ proti císaři Ferdinandovi II. a spolku knížat katolických. A již také Gustav Adolf s protestantskými knížaty německými horlivě shledával alliance. Ale věc se nechtěla dařiti. Gustav Adolf sice z protestantského stanoviska svého převahu katolického živlu v Němcích sobě nepřál, ba i s císařem samým vždy více se nepřátelil, pro pomoci od Ferdinanda II. Polskému králi proti Švédům posýlané: avšak k zřejmému vystoupení nebylo přece jaksi dostatečné příčiny, a pak byla velikou závadou řevnivost mezi Dánskem a Švédskem. Teprv když Albrecht z Valdšteina ocitl se při moři Baltickém a Švédský král počínal strachovati se, že katolická mocnost dobude sobě nadvládí v pomořských krajinách se Švédy nejblíže sou-

sedících, začalo nepřátelství s císařem býti rázu povážlivějšího. Neboť universalní panství rodu Habsburského bylo by Švédsko snadno pohltilo. Ale přece zase na překážku všemu byla vojna s Polskem, v níž císař Ferdinand II. zřejmě podporoval krále Polského, vyslav armádní sbor 10 tisíc mužů silný, vedený generálem Janem Jiřím Arnimem, králi Sigmundovi ku pomoci. To způsobilo novou nechuť. Ale když konečně pokořen byl král Dánský v míru Lubeckém, když restitučním ediktem protestantismu hrozilo nebezpečí, dal Gustav Adolf válce proti císaři nový směr i obrat. A to prostřednictvím Francie. Katolická Francie spravovaná kardinálem církve katolické Richelieu-em, za každou cenu chtěla pokořiti rod Habsburský a tudíž, ačkoliv ve vlastním domově ostře potírala každé hnutí nekatolické, za hranicemi pojila se právě s protestantskými knížaty, kteří rovněž v rozmnožení moci rodu Habsburského viděli pro sebe nebezpečí. Kardinál Richelieu již dávno do sítě politických nástrah svých snažil se utkati Gustava Adolfa. Bylť on výborný voják, hrdina sám, a měl hrdinské vojsko. Artikule vojenské, kteréž roku 1621 vydal, platily dlouhá léta v Evropě za vzor vojenského zařízení. Ctitelé Gustavovi porovnávali ho k polární hvězdě a k severní záři, Richelieu viděl v něm „slunce nově vycházející“, jiní katolíci „protestantského Messiáše, jehož příští všichni očekávají.“

Když tedy nebezpečí bylo největší, zprostředkovala Francie ve Starém Hradě (Starygrod) mezi Poláky a Švédy šestileté příměří, kteréž uzavřeno 26. září 1629. A hned jednáno s Gustavem Adolfem o spolek proti císaři, o vtržení do Němec k ochraně německé svobody proti nástrahám katolického dvora Habsburského. Gustav Adolf stál tu u cíle služeb svých a rozhodl se rychle, že potáhne proti císaři, aby za-

chránil víru protestantskou. — Strana císařská a katolická byla až dosud veskrze vítěznou; bylo všeobecné přesvědčení, že je nepřekonatelnou. Teď mělo tomu býti jinak. Jsa přesvědčen, že nebude mu scházeti pomoci se strany francouzské, Gustav Adolf zbrojil se k válce proti císaři s velkou rozhodností. Dne 29. kv. 1630 před shromážděnými stavy Švédskými měl úchvatnou řeč, v níž ukazoval, že dosavadní vítězství zbraní císařských jsou velikým triumfem pro církev katolickou a že hrozí z nich nebezpečí učení protestantskému. K ochraně tohoto náboženství prý Gustav Adolf je hotov vésti boj a naděje se všemožné podpory od stavů i zámožných jednotlivců. Pro případy nepředvídané ustanovil jedinou dcerušku svou Kristinu za dědičku trůnu. Dne 9. června s 13.000 muži opustil Švédsko, kamž sám nikdy více se nenavrátil. Ve dnech 4.—6. července přistála Švédská výprava u pobřeží Německého. V krátkém čase připluly z domova nové lodě, a Gustav Adolf měl dohromady asi 40.000 mužů, s nimiž započal boj se světovou, dosud povždy vítěznou mocí rodu Habsburského.

Povaha nastávající nové války.

Vystoupení Gustava Adolfa na jeviště světové války způsobilo na jedné straně radost, na druhé zděšení. Král Švédský stal se předmětem obdivu i nenávisti; od prvního kroku jeho na půdě Německé říše, až na naše časy neustali spisovatelé téměř všech národů evropských zabývati se jeho osobou a líčiti význam jeho v dějinách třicetileté války.*)

*) Z děl současných anebo událostem velmi blízkých zvláštní ceny jsou spisy, kteréž vydali Arlanibaeus (to jest J. Abelin), Burgus, duchaplný Che-

Jedni tvrdívali, že Gustava Adolfa do Němec vedla jenom nenasytná ctižádosť a jakéhokoliv snažení vyššího prostá touha po dobývání cizích zemí; druzí opět vidívali ve Švédském králi idealného hrdinu, který tasil meč proto, aby osvobodil protestantské souvěrce své od nebezpečí, do kterého uvrženi byli rostoucí sílou moci císařské a restitučním ediktem. Tedy podle jedněch byl Gustav Adolf obyčejným loupeživým potentatem, jakých střední i nový věk dějin evropských zná bez počtu, dle druhých mužem nejsvětějšího zápalu pro víru svou, jemuž politické ohledy byly věcí vedlejší a který podnikl boj pro „slávu boží."

---

mnitz a Pufendorf. Vedle toho mnoho zpráv zavírá v sobě Abelinovo Theatrum Europaeum a se strany katolické Khevenhillerovy Annaly či letopisy Ferdinanda II. Ve Švédsku již po mnoho let pracují mnozí učenci, aby na světlo vydali všechny listiny, dopisy, paměti a jiného druhu zprávy o vládě Gustava Adolfa; obšírné líčení života jeho podali: Geijer ve třetím díle svých Dějin Švédska, Fryxell, Hammarstrand a Cronholm. V novější době vydává se ve Stockholmě prostonárodní, obrázkový spis o dějinách Švédských („Sveriges historia"), docela podobný naší Česko-moravské kronice; zde historik Weibull podal obraz o životě Gustava Adolfa, ve slohu populárním, ale na základě nejnovějších badání. Mezi Angličany psal o G. A. již v předešlém století dílo Walter Harte a po něm mnozí jiní; mezi Francouzy rovněž již v předešlém století Mauvillon a Grimoard; nejnověji opět Parieu (1875). V Německu nejvíce pracováno o této době, již proto, že rovněž německých dějin nejvíce se dotýká. Nejméně 10 větších děl vyšlo o Gustavovi Adolfovi, nepočítaje velkou řadu spisů všeobecných, kteréž rovněž na příslušných místech téhož předmětu se dotýkají. Se strany katolické nejdůležitější jest spis A. F. Gfrörera Geschichte Gustav Adolfs (čtvrté vydání upravené O. Kloppem vyšlo 1863), se strany protestantské od G. Droysena Gustaf Adolf (ve dvou svazcích 1869, 1870). — Ruské a Polské spisy přemnohé obšírně jednají také o G. A. ale hlavně, kde jde o války Švédsko-ruské nebo Švédsko-polské, což s naším vypravováním nesouvisí.

Ani jedno ani druhé z těchto obou stanovisek není správné. Střízliví dějepisci katoličtí i protestantští v naší době ukázali a ukazují, že pravda leží uprostřed. — Rod Habsburský v sedmnáctém století zajisté stál v popředí snah katolických, a přece nelze tvrditi, že by byl těžké, dlouholeté války a jiné všelikteraké nesnáze podnikal jedině pro prospěchy katolické církve. Zajisté rozhodovaly přitom hlavně příčiny politické. Ale zájmy náboženské tak úzce s nimi souvisely, že každé politické vítězství rodu Habsburského bylo rovněž vítězstvím katolicismu; neboť tou měrou jako vzrůstala politická moc katolického rodu, rostl také a šířil se náboženský vliv církve Římskokatolické.

Rovněž tak bylo s Gustavem Adolfem. On měl k tomu, aby proti císaři vystoupil, mnoho příčin politických. Přílišné rozmnožení moci císařské bylo mu nebezpečné, protože se tím také sesilovala moc Polska, a Polský král dosud nebyl se vzdal nároků na trůn Švédský. Pak znepokojovalo Gustava Adolfa, že Ferdinand II. pomýšlel na dobytí pevných míst při moři baltickém, neboť král sám byl by tak zvané „dominium maris Baltici“ *), (jak se tehdáž říkalo) rád měl pro sebe.

Ale tyto obě a mnoho jiných vedlejších otázek tak souviselo se snahami a tužbami protestantismu, že širokým vrstvám nezasvěcených do politiky lidí, zdál se býti Gustav Adolf jedině „božím bojovníkem“ za prospěchy protestantské církve. Král Švédský sám vůči veřejnému mínění tuto stránku náboženskou kladl do popředí; a dělo se to do jisté míry právem. Tehdáž nižádnou politickou otázku nebylo možno odlišiti od otázky náboženské; tudíž velikému

*) Panství nad mořem Baltickým.

obecenstvu, kteréž do politických otázek nemohlo býti zasvěcováno, říkalo se vždy jen to, čemu dobře rozumělo a co chápalo.

Jako v naší době nelze si představiti jakékoliv důležité a větší hnutí bez idee národnostní, kteráž také stavívá se k vůli veřejnému mínění do popředí, rovněž tak nelze mysliti si v sedmnáctém věku žádnou politickou činnost bez přímětků náboženských. A v tomto smyslu Gustav Adolf (zrovna tak jako rod Habsburský) bojoval pro náboženství; neboť když politické záměry jeho dodělávaly se vítězství, vzrostla a sesílila se moc církve protestantské, úzce s jeho osudy souvisící.

Že by byl král Švédský hned od počátku pomýšlel na vypuzení císaře Ferdinanda II. z Němec a na zřízení německo-protestantského císařství, nedá se naprosto ničím doložiti. Postupem času ovšem, když Gustav Adolf takměř letmo dobýval úspěchu za úspěchem, v mladém muži bujného ducha i fantasie všelijaké uzrávaly záměry, kteréž by nepochybně byly vedly k velikým proměnám ve střední Evropě a zvláště také v zemích koruny České. Ale Gustav Adolf před časem zahynul, a sny jeho rozplynuly se v niveč.

Boje v Němcích až do bitvy u Breitenfeldu.
(1630.—1631.)

Jaké byly poměry v říši, když Gustav Adolf přistál u pobřeží Německého?

Císař Ferdinand II. v touže chvíli před kurfiřty v Řezně shromážděnými kapituloval. Jim k vůli propustil Valdšteina ze služeb svých, což znamenalo, že vzdal se úplně záměru o zřízení pevnější moci vladařské v Němcích, a dal se opět na milost a nemilost — kurfiřtům a kní-

žatům říšským. A jaké za tento ústupek dostalo se mu náhrady? Nijaké. Císař doufal, že za povolnost stavům německým prokázanou synovi svému pomůže ke zvolení za krále německého, ale v tom se sklamal. Když byl Valdštein propuštěn, říšští knížata se císaře více nebáli, neboť pádem jeho rozběhlo se také vojsko pod jeho velením dosud stojící. A bez armády ničím nebyl Ferdinand II. vůči kurfiřtům a knížatům říšským. Ba když zvěst o příchodu Gustava Adolfa došla do Řezna a vidělo se, jak den po dni postupuje vojensky ku předu, musil císař vstoupiti ještě do většího područí ke katolickým knížatům říšským a býti velice rád, že tito pánové slíbili mu pomoc, a dovolili, aby generál jich armády, Tilly, byl zároveň vrchním velitelem vojska ligistického i císařského. Tilly byl tehdáž muž již sedmdesátiletý, a ač dosud povždy býval vítězným, nyní stářím stával se mužem nerozhodným a bojácným. Mělť sice vedle sebe vojáka, který byl pravým představitelem vášnivé a neumorné bojovnosti doby tehdejší: a to byl generál Pappenheim; ale mezi ním a Tillym nebylo přátelství ani důvěrnosti, i tudíž také rady Pappenheimovy zůstávaly bez účinku a nebylo jich na větším díle posloucháno. Velikou nesnáz mimo to působila i ta okolnost, že Tilly měl nad sebou dva pány, ligu a císaře. Náčelník ligy Maximilián Bavorský zhusta poroučel mu něco docela jiného, než Ferdinand II., a Tilly při různých přáních dvou pánů musil stále prostředkovati a vyjednávati, co zatím doba nejlepších úspěchů válečných obyčejně zmizela.

V tomto postavení byl císař, bez vlastní armády, bez vlastního vojevůdce a bez samostatného vlivu na záležitosti vojenské. A za to vše netroufal si ani odvážiti se a žádati kurfiřty, aby syna jeho zvolili za krále německého!

Jest patrno, že autorita panovnické moci utrpěla v Řezně největší porážku. A císař mimo to vše zbavil se Albrechta z Valdšteina, jediného muže, který mohl Gustavovi Adolfovi býti nebezpečným. Že za to kurfiřtové v Řezně shromáždění společně s císařem psali králi Švédskému listy, „aby od svého předsevzetí upustil a k německé říši s vojskem svým nepřistupoval a tím méně hubiti se ji osměloval," bylo náhradou pro Ferdinanda II. pranepatrnou, ba směšnou; neboť nyní slova pomoci nemohla, nýbrž jen ostří meče.

Naproti tomu výprava Švédská do Němec měla jednotné vedení, jednotný záměr. Gustav Adolf byl výtečný voják a muž svěží síly; vážností moci své královské mohl rozhodnouti každý spor, který mezi podřízenými jeho vznikl, a měl příležitost uznati a přijati každou dobrou radu, ať přišla odkudkoliv. Mezi podřízenými generály jeho byli mužové, kteří později nabyli slavného jména, jakožto samostatní velitelové Švédské moci: Gustav Horn, Jan Banér a Linhart Torstenson. Jedné věci jen se králi Švédskému záhy nedostávalo, totiž peněz. Kancléř Axel Oxenstierna, ať dělal co dělal, tolik sum nebyl s to v hornatém a chudém Švédsku sehnati, mnoholi Gustav Adolf potřeboval, ač neštítil se prostředků velmi povážlivých, jako ku příkladu i toho, že přiměl krále k prohlášení veškerého obchodu s obilím za monopol vládní!

Tato nesnáz peněžní byla nejpodstatnější příčinou, že Gustav Adolf musil vojsku svému povolovati v ledačems, co dokonce příčilo se jeho zásadám: musilť trpěti loupení a odírání obyvatelstva v dobytých částech Německé říše. Ale přes to postupoval vítězně ku předu. Slabé posádky císařské v městech pobaltických rychle byly vyhnány, neboť velitelové jich na větším

díle více podobali se loupežníkům než ochráncům císařských práv v těchto končinách. Nejpověstnějšího jména nabyli v tomto směru: Savelli, Conti a Perusi. Žaloby ve Vídni proti nim pronášené nic nebyly platny, ani když od Tilly-ho přicházely; neboť vlaští tito plukovníci měli u dvora mocné přímluvčí a podpůrce.

Po vyhnání císařských posádek obrátil se Gustav Adolf do Pomořan; vévodu této země Bohuslava či Bogislava XIV. přinutil k smlouvě a allianci, jakož i rovněž k tomu, že postoupiti musil Švédům pevný Štětín. Pak obráceno se proti vévodství Meklenburskému, dosud spravovanému od úředníků Albrechta z Valdšteina. Země tato rovněž rychle byla dobyta a navrácena vyhnaným vévodům Meklenburským, kteříž ihned vstoupili ve spolek s mocí Švédskou. Ku konci roku 1630. mohl se Gustav Adolf chlubiti již velikými úspěchy válečnými, kdežto na straně ligisticko-císařské všude bylo viděti nejistotu a neurovnanost v poměrech. O stavu armádního sboru císařského, kterýž měl proti Švédům postupovati na řece Odře, podal velitel hrabě Schaumburg Tillymu zprávu téměř neuvěřitelnou. „Jezdci bídou a hladem neudrží se na koních a chodí pěšky, pěchota je na větším díle polonahá nebo nahá. Na 7—8 mil celé okolí tak je vyplundrováno a vypáleno, že na sebrání potravy pro koně a lidi nelze mysliti. Následkem toho panuje nepořádek takový, že o nějaké kázni nemůže býti řeči.“ A v takovémto stavu zanechal důležitý armádní sbor Vlach Conti! Tilly a Pappenheim byli daleko, a tudíž Gustavovi Adolfovi zdánlivě nic nestálo v cestě, aby zbědovaný sbor Schaumburgův roztříštil, a dostal se tak až ke hranicím Slezska.

Ale Gustav Adolf neměl zase již peněz pro vojsko, a neměl také ještě v Němcích těch spojenců, kterých nezbytně potřeboval. Tudíž rychle

dojednána, brzo po Novém roce 1631., smlouva s Francií o peněžitý příspěvek na vedení války.

Francouzský vyslanec Charnacé jednal již po delší dobu s Gustavem Adolfem nabízeje mu peníze na vedení války, ale vždy tak, aby Švédský král za to podřídil se záměrům kardinála Richelieu-a. Tento pak přál si, aby Gustav Adolf co možná na pokoji zanechal katolické kurfiřty v Němcích a vrhl se s celou silou na císaře, dobyl dědičné země Slezsko, Moravu a Čechy a před branami Vídně diktoval císaři výminky míru. Úmysly Gustava Adolfa však byly jiné; a proto smlouva Francouzsko-švédská nemohla dlouho dojíti ke konci. Teprv 13. ledna 1631. uzavřeno mezi plnomocníky obou stran v městě Bärwalde, že Francie bude přispívati ročně 400.000 tolary na vedení války proti císaři, a to do 10. března 1636. Do té doby buď bude uzavřen mír, anebo smlouva se prodlouží. Přímého vlivu však na vedení války Francie ani touto smlouvou nedosáhla. Gustav Adolf diplomata Francouzského přelstil: peníze sice dostával a bral, ale válku vedl podle svých obmyslů.

Současně jednáno o různé alliance. Velmi důležitý a pro císaře nebezpečný byl dřívější pokus, přiměti Sedmihradského knížete Betlena Gabora k novému povstání. Pokus ten byl by se zdařil, neboť Betlen Gabor byl nakloněn zvednouti válku proti císaři; ale, dříve než mohl provésti úmysl svůj, zemřel. O panství jeho nastaly boje, a císař měl z této strany pokoj.

Nedobře dařilo se alliancím proticísařským v Němcích. Vedle knížat svrchu vzpomenutých přidali se ke Gustavovi Adolfovi toliko město Magdeburk, vévodové Sasko-Výmarští a lantkrabí Vilém Hessenkasselský. Tento statečný, ale velice dobrodružný a zadlužený kníže, pomýšlel dokonce na zřízení veliké evangelické

konfoederace, ku kteréž také pozváni měli býti zimní král Český Fridrich Falcký a stavové Holandští. Ale naproti tomu oba kurfiřti němečtí, na nichž nejvíce záleželo, nechtěli o spojení se Švédy ani slyšeti. Kurfiřti Jiří Vilém Brandeburský a Jan Jiří Saský pojali v této vážné době zvláštní úmysl.

K císaři se přidati nechtěli, protože restituční edikt jakémukoliv sblížení bránil, se Švédy však rovněž spojiti se jim nezdálo, poněvadž by to bylo proti povinnému respektu k Jeho Císařské Milosti, a proto usmyslili si založiti proti císaři i proti Švédům stranu třetí, jíž měl za náčelníka postaven býti kurfiřt Saský. V skutku také již počátkem ledna 1631. svolán byl konvent evangelických knížat do Lipska, kterýž sešel se zde 16. února a měl býti základem k novému „spolku Šmalkaldskému", na obranu proti restitučnímu ediktu císařskému i proti smělému dobyvateli Švédskému.

Myšlenka sama nebyla špatná, ale ku provedení bylo potřebí jiných lidí, než byli tehdejší kurfiřti Brandeburský a Saský. Třetím stranám v životě politickém může se jen tehdáž dařiti, když založeny jsou na něčem jiném než na pouhém strachu před oběma ostatníma stranama. A zde účinkoval jen strach, neschopnost a vrtkavost obou kurfiřtů. Hlavním podpůrcem myšlenky o třetí straně byl bývalý císařský a nyní Saský velitel vojenský Jan Jiří Arnim, což jest důležito věděti pro pozdější jednání jeho s Valdšteinem.

Věc nezdařila se; zadržovala sice Gustava Adolfa v postupu válečném, ale trvale zdržeti ho nedovedla. Velmi osudný a neblahý následek měla toliko pro jediného spojence Švédského — pro protestantský Magdeburk!

Gustav Adolf — když nešlo to dobrovolně — umínil si oba kurfiřty připraviti pod svou moc

prostředky válečnými. Vpadl do země kurfiřta Brandeburského a počátkem dubna dobyl po velikém boji dvou pevných míst Frankfurta nad Odrou (hájeného císařským generálem Tiefenbachem) a Landsberka. Tilly sice, když doslechl, že král Švédský táhne do Brandeburska, zanechal obléhání Magdeburka, a spěchal svým ku pomoci; ale přišel pozdě.

Na dvoře císařském ve Vídni způsobila tato vítězství veliké pohnutí. Obáváno se vpádu do Slezska a útoku na Hlohov; zbytky císařského vojska, které zde pod Tiefenbachem stály, byly bez potravy, bez šatu a bez peněz; tudíž nebylo se možno na ně bezpečiti. Císař nařizoval Tillymu, aby všeho zanechaje vrhl se do Slezska k ochraně zemí dědičných, Tilly však válečnou poradou generálů svých přinucen byl neuposlechnouti, nýbrž zůstati u Magdeburka. V Praze na zprávu o pádu Frankfurta nařízen soupis všeho zbraně schopného obyvatelstva a oznámeno odbývání „mustruňků“ zbrojného lidu městského na radnicích všech tří měst. Když hned na to došla zpráva, že i také Landsberg padl, důstojníci počali se velmi strachovati a k útěku z města se svými věcmi se strojili. Ve Vídni hned 500 osob nařízeno k opravování hradeb, náspů a příkopů. Přátelé Valdšteinovi těšili se z toho strachu, neboť již již následky toho, že Valdštein z velitelství byl propuštěn, se jevily, a nyní, když začínalo býti zle, byla naděje, že vévoda znovu bude v čelo armády císařské postaven. Ve veřejnosti mnoho o tom se mluvilo, že se s ním již znovu vyjednává, ale Valdštein prý zdráhá se, nechtěje více sloužiti císaři než toliko králi Španělskému.

Zatím všecky tyto strachy a řeči byly předčasné. Gustav Adolf nemohl se hnouti ku předu, pokud nevěděl, jak se k němu zachová kurfiřt Brandeburský. A proto nyní, po novém úspěchu

válečném, začato s ním jednati o spolek a allianci proti císaři. Výslovně pravilo se, že účelem spolku bylo by tažení do Čech. Plnomocným vyslancem krále Švédského u dvora kurfiřtova v Berlíně byl starý hrabě Thurn, bývalý náčelník stavovského odboje v Čechách. Jednání dlouho nešlo ku předu, a nevedlo k cíli, pokud Gustav Adolf s vojskem i děly neobklíčil Berlín, hroze město rozstříleti. Pak teprve (v červnu 1631) kurfiřt Braniborský se „švagrem svým zvláště milým“ uzavřel pevný spolek. Spojencem spolehlivým nikdy nebyl, protože jen z přinucení v allianci se Švédy vstoupil.

Mezitím, co jednáním tímto zdržen byl Gustav Adolf v okolí Berlína, padl hrdý Magdeburk do rukou císařských. Magdeburští nejrozhodněji opřeli se provádění restitučního ediktu a byli za to již r. 1629 po několik měsíců obležením stíženi. Nyní, první z říšských měst, prohlásili se pro krále Švédského. Gustav Adolf s velikou ochotou byl hotov ujati se Magdeburských, protože poloha města mohla výborně sloužiti jeho účelům. Švédský plukovník Falkenberg v říjnu r. 1630 v přestrojení dostal se do města, zmocnil se velitelství a zorganisoval vojenství i provedl veliké stavby pevnostní. Odpor proti císaři zvyšován byl nadějí, že brzo přijde Gustav Adolf s velikým vojskem a město zachrání. Zatím však stalo se jinak. Magdeburk oblehnut byl od maršálka Pappenheima, a když pak ještě Tilly spojil se s ním, zanechav žádané od císaře obrany dědičných zemí, bylo kolem Magdeburka nejméně 25.000 mužů, kdežto uvnitř města Falkenberg sotva že měl celé 2000. Boj byl tudíž nerovný. Jedna bašta padala za druhou a 20. kv. podniknut Pappenheimem hlavní útok. Na dvou místech najednou vedrali se císařští do města, kdež ještě po několik hodin zoufale bojováno. Když padl Falkenberg a několik jeho předních

důstojníků, byl boj na dobro rozhodnut. — Z českých emigrantů sloužili ve vojště Švédském a zahynuli vedle Falkenberga Adam Kouč z Kouče a Jiří Vík z Víkova, oba stavu rytířského.

Tehdejší válečnictví bylo jiného druhu nežli nynější. Ukrutnosti od vojáků páchané nikoho nepřekvapovaly, poněvadž byly věcí praobyčejnou. Co však dělo se v dobytém Magdeburku, přesahovalo daleko meze i tehdejšího názoru o právech vítěze. S nevyslovitelnou vášní vrhlo se vojsko do domů a loupilo, vraždilo i násilí se dopouštělo měrou před tím neslýchanou. K tomu všemu na několika místech vzplanul najednou požár, kterýž doničil město vydrancované. Toliko dva kostely a asi 130 rybářských chatrčí při Labi ochráněno, vše ostatní octlo se v ssutinách a poskytovalo pohled příšerný. Skoro třicet tisíc obyvatel městských zahynulo vražděním a požárem. Vojáci zadušené a popálené mrtvoly házeli do Labe „rybám za pokrm“. Po celé století XVII., chtělo-li se naznačiti utrpení některého města způsobem zvláště význačným, říkalo se: „Jest vypáleno jako Magdeburk“.

V obecném mínění jakožto původce všech těchto neřestí označen byl ligisticko-císařský vojevůdce Tilly, jehož jména od této chvíle s kletbami bylo mezi protestanty vzpomínáno. A i mezi katolíky nabývalo vrchu přesvědčení, že Bůh odjal Tillymu štěstí válečné, takže vojevůdce, který po třinácte let šťastně bojoval a povždy vítězil, od pádu města Magdeburka ani jediné bitvy více nevyhrál a brzy smutně zahynul. Tilly sám trpce želel ukrutností v Magdeburce spáchaných, ale odmítal od sebe podezření, jako by jeho návodem město bylo zapáleno bývalo. Velikou část vin na smrtelném loži sváděl na Pappenheima, ale zdaž právem,

těžko říci. Kdo má největší podíl na požáru Magdeburském jest spornou otázkou až do dnešního dne. Jen tolik s bezpečnou téměř jistotou jest vyšetřeno, že Tillymu se děla velká křivda a že on původcem ohně v městě vzniklého není.

Pro další průběh války a pro Gustava Adolfa mohl ovšem pád Magdeburka býti lehko velmi osudným. Že král Švédský nemohl městu za včas na pomoc přispěti, mělo sice vážné příčiny, ale velikému obecenstvu zdálo se, že Gustav Adolf sklamal naděje v něho kladené, a že Tilly je nepřekonatelný vůdce vojska ligistického i císařského, jemuž oddolati nebude možno. V tomto smyslu se svého ovšem stanoviska pojímal věc také Albrecht z Valdšteina; komorníkovi, který první sdělil mu zprávu o pádu Magdeburka, ve velikém rozčilení hodil stříbrný zvonek na hlavu a zvolal: To nemůže být, to není pravda! A o tom pochybovati nelze: kdyby byl Tilly dovedl využitkovati vítězství Magdeburského, byly by jistě záměry Gustava Adolfa z velké části vzaly za své, a služeb Albrechta z Valdšteina byl by císař sotva kdy více potřeboval.

Ale Tilly ze všeho toho nic neprovedl. Přes napomínání maršálka Pappenheima uzavřeno vyčkati dříve posil, které z Italie a z Nizozemí měly císařským do Němec přijíti na pomoc. Na nejvýše troufal si starý vojevůdce vpadnouti do Durynských státečků a do Hessenska, aby pokořil tamější přátelé a přívržence Švédské strany. A této nerozhodnosti užil výborně Gustav Adolf k svému prospěchu. Sesílil se v Brandebursku, Pomořansku i Meklenbursku a provedl několik mistrovských pochodů vojenských, až u města Werben, při stoku Labe i Havoly, utvořil si velmi pevný tábor, z něhož císařské vojsko ve krajině Magdeburské ležící mohl znepokojo-

vati. Tím najednou ocitl se Tilly v postavení obtížném, jsa ze všech stran obklopen nepřátely a nemaje odnikud naději na brzkou pomoc. Neboť vojsko císařské ve Slezsku pod plukovníkem Tiefenbachem stojící střeženo bylo generálem Švédským Gustavem Hornem a nemohlo se ani z místa pohnouti. I musil podniknouti útok na tábor Švédský. Ale ten se úplně nezdařil. Již u Burgstallu srazila se vojska, a císařští s velikou ztrátou byli zahnáni. Tři jízdecké pluky na dobro byly zničeny. A mezi nimi pluk pana Vratislava Eusebia z Pernšteina, posledního potomka slavného kdysi a starožitného rodu Českého. Na tento pluk sám Gustav Adolf vedl útok. Císařští po krátkém boji byli rozprášeni. Plukovník Vratislav z Pernšteina zahynul při tom a vedle něho ještě jiný český pán z rodu Kolovratského. *) Tilly ještě jednou shromáždil své vojsko a pokusil se o útok na tábor u Werbenu, ale byv znovu odražen, s nepořízenou musil odtáhnouti.

Teď stály věci tak, že rozhodnutí, bylo v rukou kurfiřta Saského Jana Jiřího. Ku které straně on přistoupí, bylo nejvážnější otázkou dne. — Gustav Adolf rozhodného skutku válečného bez pomoci Saské se odvážiti netroufal; a vrchní vojevůdce ligisticko-císařský se všech stran v největší tísni postavený měl jen dvě cesty před sebou: buď aby všeho zanechal, bojiště v Severních Němcích opustil a couvl do Frank, neb aby vojsko své uvedl do země Saského kurfiřta a tam opatřil jemu potravy a žoldu, čehož se již nyní velmi citelně nedostá-

*) Úmrtí Vratislava z Pernšteina u·ádí se všeobecně ke dni 25. července 163'. Ale to není správné. Bitva u Burgstallu zběhla se dle starého datování dne 17. července, tedy dle Řehořova kalendáře 27. července.

valo. K prvnější cestě radil tuším kurfiřt Maximilián Bavorský, ke druhé císař Ferdinand II. Tomuto zdálo se, že neurčitému chování Saského kurfiřta nejlépe se konec učiní tím, když vojsko císařské do Sas vtrhne a Jana Jiřího mocí přinutí ke spolku protišvédskému. V tom smyslu dány Tillymu rozkazy, a on, přes odpor Maximiliána Bavorského, uposlechl.

Dne 25. srpna opustil Wolmirstädt a táhl do Eislebenu. Tam spojil se s vojskem, které z Italie na pomoc mu přivedl hrabě Egon z Fürstenberka, a táhl do území kurfiřta Saského, proti městům Halle a Lipsku. General Aldringen rovněž měl rychlými pochody nastoupiti cestu do Sas a Tiefenbach ze Slezska tlačiti se do Lužice. Země Saská, dosud od války uchráněná, poskytovala vyhladovělým vojákům císařským dosti potravy; ale vojsko po způsobě tehdejším dalo se v plen a pustošení, jako by se nacházelo v zemi nepřátelské. Tilly ani Pappenheim nepřekáželi mu v tom nikterak; ba naopak sami též vymáhali od měst těžké kontribuce, a kde jim neposkytnuty dobrovolně, dali na města stříleti. Tak dobyto město Halle, hned potom Merseburg a brzo také i Lipsko. Všecky vesnice kolem kol zapáleny, úředníci Saští, kteří poddané pána svého ochraňovati chtěli, do poloumrtva zbiti a ukrutnými mukami trestáni. Tímto způsobem měl býti kurfiřt donucen, aby uzavřel spolek s Ferdinandem II. a vojsko své připojil k armádě ligisticko-císařské. Ale na něho surovosti od císařského vojska páchané měly docela opáčný účinek. On, protestantský kníže, kterýž katolickému panovníkovi Ferdinandovi II., od r. 1618 počínaje, tolik dobrých prokázal služeb, nadál se za to jiného chování, než jakého se mu právě dostávalo! A proto s velikou rychlostí a rozhodností učinil to, čemuž až dosud houževnatě se vzpíral: spojilť se přes hlavu Tillyho s králem

Švédským proti „nevděčnému“ císaři. — Stalo se to zkrátka takto.

Gustav Adolf nepřestával jednati s Janem Jiřím Saským o spolek způsoby nejrozličnějšími. Když byla uzavřena alliance Švédsko-brandeburská, užíváno k získání Saska hlavně pomoci kurfiřta Brandeburského a jeho vyslanců. Několikráte byly podány výminky takové, že uzavření spolku zdálo se býti docela blízkým. Vždyť Gustav Adolf nežádal již téměř nic jiného, než aby kurfiřt Saský vojskem svým obsadil hranici Českou a nedopouštěl z této strany nijakého vpádu vojska císařského proti Švédům v říši. Ale pokaždé vyjednávání zmařilo se pro odpor kurfiřtův k jakémukoliv boji proti císaři. Teprv Tilly způsobil obrat ve smýšlení Jana Jiřího. Když vojsko císařské na zemi Saskou den ode dne hůře doléhalo, změnil se najednou poměr; dříve prosil o spojenství Gustav Adolf, a nyní ucházel se u něho kurfiřt o pomoc. A Švédský král si za těchto okolností výminky diktoval. Rozpálený proti násilnostem císařských kurfiřt, přijal nyní všecko, a 11. září ve vší krátkosti spolek Švédsko-saský proti císaři byl uzavřen. Gustavovi Adolfovi vydána hned pevnost Wittemberk, aby měl volný přechod přes Labe, a za tři dni sjeli se již král Švédský s kurfiřty Brandeburským a Saským a spojili vojska svá dohromady. Spočítalo se ho nyní do 46 tisíc, tedy o něco více, než toho času měl Tilly, jehož vojsko páčilo se na 40 tisíc. Ovšem spojené vojsko Švédsko-saské bylo různé hodnoty. Švédské vojsko bylo osmahlé, rozedrané a špinavé, Saští vojáci dobře ošaceni a vypaseni, tak jako by jeli ne na vojnu, nýbrž na posvícení. Gustav Adolf vykonav pod Wittemberkem přehlídku celé armády, tázal prý se hned potom svých generálů: „Kterak se vám medle to Saské vojsko líbí?“ Jemuž oni odpo-

věděli: „Jistě dobře, a mnozí nádherně jsou ošacení.“ Král slyše to, řekl: „Pravda jest, že jsou čistotní lidé, já však na svých špinavých Čudech přestávám a ty Saské posvícenské rejthary jinému rád přeju.“

Hned potom 15. září umluven další postup vojenský. Gustav Adolf byl pro to, aby do velké bitvy s Tillym nebylo se spouštěno, nýbrž aby jen stále byl drážděn, znepokojován a unavován; naproti tomu kurfiřt Saský ze strachu, aby cizí vojska dlouho v jeho zemích nezůstávala, radil k rozhodné bitvě co možná hned. A rady této uposlechnuto. Tilly s vojskem svým nacházel se kolem Lipska, vojsko Sasko-švédské přiblížilo se k němu za půl dne. 17. září ráno blíže Breitenfelda stály armády proti sobě a hotovily se k bitvě.

Ve vojště císařsko-ligistickém středu velel Tilly, pravému křídlu hrabě z Fürstenberka, levému Pappenheim. Ve Švédské armadě střed držel generál Teufel, pravé křídlo Banèr, levé Horn. Gustav Adolf sám chtěl se až během bitvy vrhnouti tam, kde objeví se z nepřátelské strany Pappenheim, kterýž právem pokládán byl za protivníka zvláště nebezpečného. — Na levém křídle zvlášť o sobě stáli Sasové, pod vedením kurfiřta Jana Jiřího a generála Arnima. Mezi Švédy i Sasy bojovalo mnoho emigrantů českých. Ve středu Švédském velel jedné brigádě pěchoty hrabě Thurn a čtyřem setninám mušketýrů plukovník Valdštein (nepochybně Jan Krištof). Jiří Beutel z Děčína Švédům i Sasům z Čech koule a náboj posílal, a před bitvou Breitenfeldskou syny své ke králi Gustavu Adolfovi do služeb poslal. Rovněž tak jako rytmistři sloužili Švédům Václav a Pavel Bořkové Dohalští z Dohalic, Karel Lhotka ze Smyslova, Jan Jiří a Wolf Linhart Colonové z Felzu. Mezi Sasy nejvyšším strážmistrem byl exulant Wolf

Joachym Laminger z Lamingen, kterýž také u Breitenfelda zahynul. Jiných mnoho Čechů sloužilo u kurfiřta Saského, ale zvláště teprv po bitvě, když strojeno se ke vpádu do království Českého. O tom nížeji bude se mluviti.

Tak stály voje proti sobě. Ale Tilly měl chuť vyhnouti se bitvě, chtěje počkati na příchod generála Aldringena, kterýž nacházel se již v Erfurtě. Pappenheim však začal bitvu v předvoji s takovou silou, že Tilly musil dáti rozkaz k všeobecnému útoku. To se stalo teprv o 2. hodině odpoledne. Bitva trvala pak pět hodin. Heslem císařských bylo: „Ježíš Maria", Švédů a Sasů: „Bůh s námi". Saské vojsko bylo prvním nárazem pravého křídla císařského rozehnáno a obrátilo se na zmatený útěk. Kurfiřt prchl až do Eilenburka. Tím nastal zmatek v táboře Švédském. Pořádek do řad již popletených v rychlosti uvedl Gustav Adolf; taktické umění jeho přitom skvěle se osvědčilo. K 7. hodině večer armáda císařská na všech stranách byla na ústupu, Tilly sám několikráte byl lehce poraněn. Nyní se strany Švédské obnoven útok s největším úspěchem. Císařští v nepořádku prchali, jedni do Lipska, druzí do Merseburka a Halle. Krásná armáda Tilly-ho na dobro byla zničena. Pohromadě a v pořádku couvlo toliko 600 mužů s Tillym a 400 jezdců s Pappenheimem, kterýž nejposlednější opouštěl bojiště. Císařští ztratili 6000 mrtvých u Breitenfelda a asi 4—5 tisíc na útěku. Neboť při něm bylo císařským zápasiti ještě s jiným nepřítelem: s povstalými totiž sedláky. Selský lid zvoněním svolával se do zbraní, a kdekoliv stihl císařské na útěku, vraždil a pobíjel je bez milosrdenství. Zajatých bylo 7 tisíc. Všechna děla, vozy s nábojem i profiantem a 90 praporů dostalo se do rukou Švédských. Na straně Saské byly také ztráty

citelné, prý přes 2000 mrtvých. Za to Gustav Adolf ztratil jen 700 mužů.

Nepřemožitelný dosud vůdce, Tilly, byl bez armády na útěku a Gustav Adolf měl cestu do Vídně otevřenou! Toť byl výsledek bitvy Breitenfeldské.

První následky porážky císařské. Úmluvy v Halle.

Tilly první den prchl až do Halle, odtud odebral se do Halberstadtu, kdež chtěl shromážditi trosky své armády. Gustav Adolf postoupil k Lipsku, a již 18. září vyzval tamějšího velitele císařského, aby se vzdal. Další starost o Lipsko pozůstavil však kurfiřtovi Saskému, kterýž, zahanben nad útěkem svým, odebral se teprv nyní ke Gustavovi Adolfovi do Halle. Ale král Švédský nedal na sobě znáti zlost, kterou mu útěk Saského vojska způsobil, nýbrž přijal kurfiřta laskavě a děkoval mu za to, že on 15. září tak rozhodně k bitvě radil. Hned potom Lipsko vzdalo se kurfiřtovi Saskému a v Halle sjeli se všickni přívrženci Gustava Adolfa, aby poradili se, jak využiti vítězství Breitenfeldského.

Mezitím ve světě protestantském oslavován výsledek bitvy hlučnou radostí, kdežto mezi katolíky nastalo zděšení a strach o budoucnost. Přes osmdesát současných brošur a básní zachovalo se o události Breitenfeldské a všecky z tábora protestantského! Jinak mezi katolíky. Do Prahy přinesl zvěst o porážce císařských setník Niedromb. Spor jest o to, kterého dne. Já mám za to, že ne teprv po 24. září, nýbrž již v neděli 21. září. Nejvyšší úředníci a místodržící čeští hned sešli se k poradě a vyžádali si také nepochybně dobré zdání od Albrechta

z Valdšteina. Zprávu Niedrombovu se svými návrhy poslali potom do Vídně. Usnešeno se, učiniti na pomezí Míšeňském v lesích veliké záseky, aby cizí vojsko ze Sas nemohlo tak snadno do Čech vniknouti. Pak raděno císaři, aby v Čechách zverbována byla nová armáda. To se ovšem snadno řeklo, ale těžko vykonalo. Tím tížeji, ježto u dvora Vídeňského panoval zmatek nad zmatek.

Toho dne, kdy došla smutná poselství o porážce do Vídně, byl císař na honbě. Zprávu Niedrombovu i s návrhy místodržících převzal kancléř Vilém Slavata; a ten také na večer Ferdinandovi II. trpkou zprávu tuto prvně přednesl. — Ve Vídni tušilo se již dříve, že je nějak zle, depeše Aldringenova, kteráž došla sem 28. září v noci, rovněž mluví již o porážce, ale přece ještě tak, jakoby veškerá jízda byla se zachránila; a proto také císař na venek zachoval úplný klid. Teprv zprávy z Prahy ukázaly dvoru porážku Breitenfeldskou v celé podstatě: a teď jeden sčítal vinu na druhého a nikdo nedovedl raditi, co by se počíti mělo. Sám tajný rada Questenberg mínil, že ve Vídni dovedou se sice rychle vpraviti v postavení nabyté po vítězství, ale nastane-li ztráta nebo porážka, pak prý toliko Pán Bůh ví, co se stane. Ve zmatku obecném raděno dokonce i císaři, aby s rodinou i dvorem prchl do Štýrského Hradce.

A bylo-li vskutku tak zle? — Ještě hůře nežli zle. Tilly s troskami vojska svého prchal do severních Němec podle řeky Wesery; v Čechách stál nepatrný armádní sborek pod vedením neschopného dona Baltazara Marradase, ve Slezsku měl Tiefenbach asi 6000 pěchoty a snad 5000 jízdy, ale vojska nedostatkem potravy a oděvu zlotřilého a vší kázně prostého. A Tiefenbach sám patřil k slabým hlavám co do vojenských vědomostí i válečného umění. To se

u dvora vědělo, i poslán k němu do Slezska generál Gallas, aby mu byl nápomocen. Jediná naděj skládána v Aldringena, jemuž také hned dán rozkaz, nespojil-li se již s Tillym, aby táhl od Erfurtu do Frank a odtud do Čech. Ale on se byl již mezitím spojil s Tillym. Vedle toho některé malé drobty vojsk císařských, které posádkou byly v Sasku, daly se pro ochranu Čech znovu zříditi, což se stalo. Veleli jim plukovníci Wangler a Ossa.

A kde že byl toho času Maximilián, kurfiřt Bavorský, a ostatní členové spolku katolických knížat německých či tak zvané ligy katolické? U těchto dožil se císař Ferdinand II. sklamání nejtrpčího. Maximilián Bavorský přičinil se o to nejvíce, aby císař zbavil se vojevůdce svého Albrechta z Valdšteina, a když se to stalo, tu týž kurfiřt jal se císaře, dosavadního spojence a osobního přítele, opouštěti a jednati s kardinálem Richelieu-em, nejúhlavnějším nepřítelem domu Rakouského. — Richelieu chtěl zničiti moc císařskou v Němcích, a myšlénka tato líbila se velmi žárlivým na panství svá knížatům německým, ať již protestantským či katolickým. Ba ještě dále. Richelieu chtěl protestanty a katolíky německé sloučiti a spojiti v jeden celek proticísařský, co zatím Gustav Adolf spěchati měl k Vídni a tam diktovati Ferdinandovi II. výminky míru! — Sloučiti katolíky a protestanty německé byl plán neobyčejně smělý i odvážný, kterýž trvale se podařiti nemohl pro velikou různost hmotných zájmů na obou stranách. Ale již ta okolnost, že se o takovýto spolek jednalo a že přitom ledacos proti císaři ve skutek uvésti se povedlo, byla pro Ferdinanda II. velice záhubnou. Jest pravda, francouzským diplomatům nepodařilo se zprostředkovati mezi Švédy a kurfiřtem Bavorským neutralitu, ale již v květnu 1631 kurfiřt Maxi-

milián uzavřel přátelskou smlouvu o vzájemnou pomoc s Ludvíkem XIII., králem Francouzským. Ve smlouvě této, nesmírně utajované, nebylo sice nic přímo proti císaři, ale mohla-liž býti prospěšna Ferdinandovi II. smlouva uzavřena s největším nepřítelem domu Habsburského?

A když pak po bitvě Breitenfeldské, proti vůli krále Francouzského, Gustav Adolf na místě vpádu do Čech a do Rakous odebral se do krajin Porýnských, podařilo se Francouzskému vyslanci Charnacé-ovi přiměti kurfiřta Bavorského k uznání neutrality, kteráž měla býti počátkem nového dohodnutí mezi Švédy a knížaty ligy katolické. Maximilián Bavorský sdělil sice císaři dobré zdání, jak by i po ztracené bitvě dala se další válka vésti rozhodně a příznivě; ale když pak Ferdinand II. žádal, aby liga poslala trochu vojska do Čech Sasy ohrožených, byl se žádostí svou odmrštěn! Katolíci němečtí jedinou spásu očekávali od Francie — tedy od moci rodu Habsburskému nejvíce nepřátelské.

Nelze se tudíž diviti, že v těchto okolnostech zraky všech již již obracely se k jedinému muži jakožto k osvoboditeli: k Albrechtovi z Valdšteina. — Vévoda Fridlandský trávil čas svůj na větším díle v Praze, v paláci dosud nedostaveném; v letě zajížděl do Karlových Var, na své statky a k některým přátelům. Světu jako by byl odumřel; ale kdo blíže pozoroval, viděl, že hostí se zálibou v paláci svém důstojníky a že rovněž neřídkým hostem u něho bývá Saský diplomatický agent v Praze Friedrich Lebzelter.

O světě věděl vše, co věděti chtěl. Nescházelo mu přátel, kteří naprosto zatracovali činnost Maximiliána, kurfiřta Bavorského, a nic toužebněji nepřáli si, než aby Valdštein znovu ujal se velitelství. Již od ledna 1631 přes tu

chvíli šířeny pověsti, že císař s vévodou Friedlandským vyjednává a jen prý pro veliké požadavky vévodovy že nelze přijíti ku konci. To byli pověsti, na kterých jen tolik bylo pravdy, že císař s Valdšteinem si dopisoval a v různých vojenských otázkách rady jeho vyhledával listy velice zdvořilými, ba možno říci, že až i pokornými. Přátelé Valdšteinovi netroufali si veřejně přání svá pronášeti, až když neúspěchy válečné čím dále byly větší a Gustav Adolf blížil se ke hranicím dědičných zemí císařských. V těchto chvílích netajili se veřejně míněním svým Pappenheim, Questenberg, Werdenberg, Michna, kníže z Eggenbergu, ani ostatní přátelé vévodovi. Již 23. dubna 1631 psal Questenberg Valdšteinovi, že u dvora se obecně o tom mluví, zdaž by s ním se nemělo o to jednati, aby znovu přijal velitelství. Questenberg prý vyjádřil se všem, od nichž byl o mínění tázán, s pochybnostmi, že asi Valdštein nebude míti chuti. Nicméně se vzrůstajícím nebezpečím se strany Gustava Adolfa určitěji a rozhodněji touženo při dvoře po vévodovi Fridlandském a přemýšleno o cestách, jak ho udobřiti. Císař byl nepokojen a smuten, zejména trpěl bezsenností. Valdštein byl dotazován, kdy že přiblíží se sídlem svým nějak k Vídni, aby s ním lépe mohlo býti jednáno? Vévoda Fridlandský ke všemu mlčel, anebo odpovídal slovy všeobecnými.

Ale nejen císař, i jiní mocnáři ucházeli se tehdáž o přízeň hrdého vévody. Nejzajímavější jest, že i král Anglický, kterýž toho času žádal císaře o restitucí Falcka pro zetě svého, zimního krále Fridricha, vyslanci svému Anstrutherovi nařídil, aby cestou do Vídně stavil se v Praze a vyprosil si u Albrechta z Valdšteina přímluvu u císaře v této záležitosti!

V těchto všeobecných úvahách uplynula doba a přikvačila porážka Breitenfeldská. — Císař

ztratil ligu a nezískal dosud Valdšteina. Co by se bylo za těchto okolností stalo, kdyby Gustav Adolf ve spojení s kurfiřtem Saským byl vtrhl do dědičných zemí císařských, není nesnadno tušiti. Pobělohorské poměry království Českého mohly tímto skutkem zvrátiti se na dobro, ale také osud rodu Habsburského byl by visel na nitce.

V Halle jednalo se o těchto věcech mezi králem Švédským a Janem Jiřím Saským i některými jinými spojenci. Úmluvy děly se jenom ústně, a proto také tak různé a sobě odporující zprávy o schůzi se nám dochovaly! Podle vůle Francie bylo by se mělo v Halle státi rozhodnutí ve smyslu svrchu naznačeném, že totiž potáhne se do Čech a k Vídni. Ale Gustav Adolf řídil se především prospěchy vlastními. Bojoval pro ochranu protestantského náboženství, ale jen pokud to souviselo s jeho vlastními politickými záměry. A aby byl Francii k vůli své prospěchy podřídil cizím tužbám politickým, to mu ani nenapadlo. Tudíž také rozhodnutí v Halle dopadlo jinak.

Pokud z velmi různých zpráv souditi lze, mělo jednání o postup války tento průběh. Dle rady Arnimovy kurfiřt Saský přál si ihned a společně s kurfiřtem Brandeburským vtrhnouti do Slezska proti Tiefenbachovi, kdežto Gustav Adolf měl jíti do severních Němec za Tillym a Aldringenem. Plán tento propadl. Gustav Adolf do severních Němec táhnouti nechtěl; tam bylo všecko vyhubeno a vojsko bylo by se tu neobživilo. Mimo to zbytky vojska ligisticko-císařského nacházely se v takovém stavu, že mohly býti ponechány svému osudu bez nebezpečí. Druhý návrh byl, aby kurfiřt Saský táhl do Frank a Porýnska, a král Gustav Adolf do dědičných zemí Habsburských. Ale ani to Švédskému králi se nelíbilo. Jeho osobním záměrům

nejlépe v této chvíli hověla třetí cesta, totiž aby on sám táhl do krajin Porýnských a starost o vpád do dědičných zemí císařských ponechal kurfiřtovi Saskému. A tento třetí návrh také přijat a uveden ve skutek.

Gustav Adolf ihned vytrhl proti Erfurtu a odtud postupoval do Frank a podle řeky Mohanu k Rýnu. Celý pochod jeho byl vítězoslavný. K němu také obrátil zření své vyhnaný Český král Fridrich Falcký. Pokusy činěné u dvora Vídeňského, aby alespoň Falc mu byla navrácena, nepovedly se, tudíž hleděl nyní pomocí Švédskou dobyti zpět zemí svých. Vyhnanec český Joachym mladší Slavata z Chlumu a Košumberka zprostředkoval Fridrichovi Falckému příjezd do Frankfurta ke „dvoru“ krále Švédského. Odtud neustále sprovázel ho a byl svědkem četných vítězství jeho. Chován byl se vší počestností; ale co nadějí do Gustava Adolfa chovaných se dotýče, viděl brzo, že všecko bude marno. Král Švédský měl jiné a bližší starosti, než restitucí vyhnaného kurfiřta a krále.

Zatím armáda Saská, kteráž se tak bídně osvědčila v bitvě u Breitenfelda a nyní seschla se na 10 tisíc zbraně schopných mužů, pomalu hotovila se ke vpádu do — Slezska. Kurfiřt Saský totiž neměl, čím by vojákům svým žold vyplatil, a tu počítáno, že protestantští stavové Slezští uvítají Sasy s radostí a pomohou armádě na nohy. A pak až se to stane, mělo se dle návrhu Arnimova vtrhnouti do Čech, ale ne dále než k Litoměřicům, a pak do míst podél řeky Oharky. — Již z toho viděti, že Sasům vlastně o to šlo, aby zbědovanému vojsku svému opatřili na cizí útraty zimní ležení, a že z těchto příprav nekynulo mnoho nebezpečí císaři a ani také mnoho prospěchů českým emigrantům. Tak pohlíželo se na zamýšlenou výpravu Saskou u samého dvora kurfiřtského a tak také pojal

ji kronikář český Václav Kozmanecius Čáslavský ve svém „Krátkém vypsání třidcetileté války“ *).

A vskutku také podle tohoto plánu počátkem října počalo se postupovati. Vrchní vojevůdce vojska Saského vtrhl do Lužice. V tom přišel do Drážďan starý hrabě Thurn a mimo vůli svou dal válčení Saskému jiný směr. — Vystoupení Thurnovo souvisí s tehdejšími kroky vévody Fridlandského Albrechta z Valdšteina, jimž nyní trochu pozornosti věnovati musíme.

Jednání Albrechta z Valdšteina s nepřátely císařovými. Vpád Sasů do Čech rozhodnut.

Vyložiti jednání vévody Fridlandského s nepřátely Ferdinanda II., jež v zápětí mělo vpád Saský do Čech, náleží k nejtěžším stránkám dějepiscova úkolu. Vydánať o této věci veliká záplava pramenů a spisů, a přece až dosud tak málo jest objasněno, tak málo s úplnou určitostí dokázáno! Valdštein má nadšené ctitele a obhájce, ale rovněž rozhodné odpůrce a zatratitele. Obě strany pracují s velikou pilností a důvtipem, aby obhájily své stanovisko. Jednu chvíli zdálo se, že Valdšteinovi ctitelé a obhájcové jsou pravdě blíže a vítězství že se kloní k nim; nyní opět novými objevy ve státním archivu Švédském rozhodnutí se povážlivě kloní na stranu Valdšteinových odpůrců. Hlavní svědek proti Valdšteinovi — emigrant Jaroslav Sezima Rašín — není mužem naprosto věrohodným a proto také výroky jeho podceňovány, anebo i úplně zatracovány. Ale co nyní říci tomu, když archiv-

*) Tiskem vydáno v Časopise Českého Musea 1833 od Vinc. Zahradníka.

nými nálezy — staršími i novějšími, domácími i zvláště zahraničnými — dají se krok za krokem stopovati výpovědi Rašínovy a objeví se, že co do určení časového Rašín jest svědek úplně věrohodný, že každý udaj jeho o místě a času, kde a kdy se jednalo, dá se doložiti svědectvími docela nepodezřelými?

Ale obhájcové proti tomu mají snadnou námitku. Jsou-li u Rašína údaje časové správny, nemusí ještě s pravdou snášeti se věcná podstata zpráv jeho. Či nejednal Valdštein v častých případech tak, že z toho možno uzavírati zrovna tak na zrádu jako na prospěchy císařovy? Či nepsal Rašín zprávu svou teprv po Valdšteinově zavraždění, aby vymohl si návrat do vlasti a majetkové výhody? Či nedá se mysliti, že byl rozdíl v tom, co zamýšlel Valdštein a k čemu směřovalo jeho okolí?

A tak stojíme před záhadami novými, a jen s velikou opatrností lze dopátrati se nějakého světla.

* * *

Spisů o Valdšteinovi jest počet tak hojný, že uznána již i toho potřeba, vydati zvláštní bibliografický seznam toho, co o vévodovi Friedlandském je sepsáno a vydáno. Užil jsem v následujícím vypravování měrou velmi rozsáhlou všeho, co se mi jen poněkud důležitým býti vidělo. Na straně protivníků Valdšteinových v popředí stojí Ant. Gindely; ale o této době zvláště nepsal ještě, než toliko o tak zvaném prvním generalatu Valdšteinově. Na straně obhájců první místo zaujímá H. Hallwich, kterýž v nadšení pro hrdinu svého podnikl podrobná badání archivní a ve dvoudílném spise Wallensteins Ende (1879) snesl veliký počet důležitých listin a dopisů. A mimo to po různu vydal ještě četnou řadu rozprav a pojednání sem spadajících. Vedle

ného pokusil se rozluštiti záhadu činů i smrti Valdšteinovy Ed. Schebek hlavně ve spisech Lösung der Wallensteinfrage (1881) a Kinsky und Feuquières (1882). V podstatě pokládám obě tyto práce za pochybené, ale v podrobnostech obsahují mnoho důležitých zpráv. Dobré jsou zvláště (ve druhém z obou spisů) výtahy z depeší Francouzského diplomata Feuquièra, kteréž slouží k poznání styků Valdšteinových se dvorem krále Ludvíka XIII. Původní vydání Feuquièrových depeší jest v Praze nesnadno přístupno. Co Bílek v Dějinách konfiskací (článek „Albrecht z Valdšteina“) o politických bězích vévody Fridlandského vypravuje, zakládá se hlavně na výsledcích badání Hallwichova.

Vedle toho užil jsem hojných pramenů a spisů vydaných již v starší době od Murra, Aretina, Hurtera, Forstra, Dudíka, Helbiga a j., a zvláště novější dvě vydání, jedno od Švédského archiváře Hildebranda (Wallenstein u. seine Verbindungen mit den Schweden), druhé od Drážďanského professora Gaedecka (Wallensteins Verhandlungen mit den Schweden und Sachsen 1631—1634). Tyto oba spisy ve výsledcích svých velmi vážně kloní se k přesvědčení o vině Valdšteinově. — Ze životopisů nejlepší jest až dosud po mém zdání práce L. Ranke-ova, Geschichte Wallensteins, kteráž až dosud vyšla ve třech vydáních.

Zpráva nejnebezpečnějšího svědka proti Valdšteinovi, Jaroslava Sezimy Rašína, vydána jest tiskem několikráte; nejpřístupněji ve Dvorského Historických dokladech k záměrům Albrechta z Valdštýna a jeho spojenců (1867). — O věrohodnosti této zprávy vydal pěkné pojednání Max Lenz (Zur Kritik Sezima Rašín's) v Sybelově Historische Zeitschrift 1888. I také to kloní se více k vině Valdšteinově.

Tolik uzdálo se mi za hodné vyložiti těm ze čtenářů svých, kdož by o této zajímavé otázce se blíže poučiti chtěli.

* * *

Jakési styky mezi Albrechtem z Valdšteina a Gustavem Adolfem dají se stopovati již v listopadu r. 1630 a v měsících následujících. Prostředkoval je Jan Jiří Arnim, kterýž tehdáž sídlil na rodném zámku svém Boizenburku. Za to Švédský král statky Arnimovy všemožně ušetřil. Tajuplné listy, psané zvláště smýšlenou abecedou cifrovou, posílány sem i tam; Valdštýnův místodržící v Meklenbursku, plukovník Wengerský, a zemský hejtman v Zahaňsku Kounic měli dosti práce, aby každé psaní v čas došlo, a každá odpověď rychle zase odeslána byla. Ale co obsahovaly listy tyto? O tom nemáme tušení. Vojevůdce ligisticko-císařský Tilly obdržel někdy po Novém roce 1631 z Hamburku francouzský list, v němž sděleno mu bylo toto: Albrecht z Valdšteina jest velmi rozezlen na císaře a kurfiřta Bavorského pro to, že byl zbaven velitelství vojenského. K pomstě však neshledává nyní dobu býti vhodnou a proto chová se pokojně. Králové Anglický a Švédský dobře jsou o smýšlení Valdšteinově zpraveni a listy i poselstvími vynasnažili se přiměti ho k tomu, aby pozvedl se vojensky proti císaři i kurfiřtovi Bavorskému a pomstil se za utrpěné bezpráví. Mezitím co Anglické vojsko vtrhne do Falce, Francouzské do Italie a Švédské do Německa, nechť Valdštein s 10 neb 12 tisíci provede povstání a převrat v Čechách; Anglie i Švédsko bude ho přitom podporovati a neopustí ho. Toto nabídnutí Valdštein neodmítl, nýbrž odpověděl, že děkuje za čest, kterouž mu oba králové prokázali, a jakmile prý Anglické

vojsko uvidí ve Falci, že bude to pro něho znamením, aby také povstal proti císaři. — S tím posel Švédský, štědře prý od Valdšteina obdařený, byl propuštěn.

Tilly nelenil a zprávu tuto ihned sdělil kurfiřtovi Bavorskému a také i Valdšteinovi. Rovněž při dvoře Vídeňském se záhy o ní vědělo. Albrecht z Valdšteina prohlásil ji za hloupou povídačku („gar zu alberne Possen“). — Dohádati nelze se ničehož více, ač vždy jest možno mysliti si, že více pravdy jest v tomto případě na straně Valdšteinově, a že toto dopisování jeho s Gustavem Adolfem týkalo se Meklenburského knížetství, kteréž dosud spravovali úředníci Valdšteinští a vévoda byl by rád od velikých záhub ochránil.

Ale na druhé straně téhož času začalo již jednání jiné, do něhož hlouběji jest možno dějepiscovi nahlédnouti, ač sporných a nedostatečně vysvětlených otázek jest i při něm dosti hojně. Poslední cíl tohoto jednání dotýkal se — koruny a království Českého! Proto také blížeji se s ním seznámíme. Jednu věc však z předu připomenouti dlužno. Největší nesnáz v tom jest, že Valdštein ve zvláště důležitých věcech málo psal a ještě méně jednal s á m. Vždy na místě jeho j i n í lidé byli nastrčeni. Zdařilo-li se jednání, prospěch z toho měl vždy tajný původce; a nezdařilo-li se, byl čist a nevinen, nebo ne o n, nýbrž j i n í to všecko dělali. K tomu se Valdštein v rozmluvě s Rašínem sám přiznal, že jednání s nepřátely císařskými tak zařídil, aby v každém okamžiku mohl couvnouti a všecko popříti. U mužů, kteří pracují ve vysoké politice a musí choditi po cestách křivolakých, dá se snad v jednotlivých případech nutnost takovéhoto jednání nějak vysvětliti nebo omluviti; ale dějepisec, kterýž má posuzovati činy lidské dle zásad mravnosti, sotva

může viděti zvláštní nějakou ctnost ve skutcích; které vypadají jako dobře vypočítaná chytrost, prohnanost a ramenářství.

A proto také těžko jest určitě říci, pomýšlel-li vskutku Valdštein na zrádu proti císaři, anebo jednal-li jen po svém způsobu na všecky strany přikrytě a neupřímně tak dlouho, dokud zřetelně neviděl, kde by se to více vyplatilo.

V jednání svém s náčelníkem lutheránské emigrace české hrabětem Thurnem a s králem Gustavem Adolfem užíval Albrecht z Valdšteina služeb rodiny Trčkovské, snad toho času mezi panskými rody v Čechách nejbohatší. Náčelníkem její byl tehdáž Jan Rudolf Trčka, kterýž po bitvě Bělohorské stal se i s rodinou svou katolíkem, aby se při zboží svém udržeti mohl. Manželkou jeho byla Marie Magdalena, dcera Ladislava Popele z Lobkovic na Zbirově a Točníce a Magdaleny rodilé hraběnky Salmovy. Jan Rudolf Trčka měl s manželkou svou několik dětí; pro naše vypravování důležito jest zmíniti se o dvou, jednom synovi a jedné dceři. Syn nazýval se Adam Erdman; byl císařským plukovníkem a ženat s hraběnkou Maximilianou Harrachovou, sestrou vévodkyně Fridlandské. Byl tudíž švagrem Albrechta z Valdšteina a také věrným druhem i přítelem jeho ve štěstí i neštěstí. A jedna z dcer Jana Rudolfa Trčky Alžběta Magdalena provdala se za Viléma Kinského z Tetova, kterýž veliký měl podíl v tajném jednání Valdšteinově s Francií, a s ním i s Adamem Erdmanem Trčkou téže noci zahynul v Chebě r. 1634.

Rodina Trčkova, ač se stala katolickou, nevalně byla spokojena s hrozným převratem, který nastal v Čechách po bitvě Bělohorské. Proti zřejmému znění císařských rozkazů Jan Rudolf Trčka přechovával u sebe mnoho jmění emigrantů českých, kteréž nevydal císaři, nýbrž

spravoval k ruce vyhnanců. Rovněž tak i propadlé statky některé na oko koupil a spravoval tak, že jejich původní majitelé, žijíce v cizině v nedostatcích, brali z nich užitky. Nějaký slušný návrat k starým předbělohorským řádům byli by v rodině Trčkově rádi viděli; ale Jan Rudolf čili starý pán Trčka nebyl podle toho, aby něco provésti mohl. Dělá dojem bodrého ale dosti obmezeného člověka. Tajemství svěřiti mu nebylo radno. Když po tabuli při víně byl vesel, rozvázal se mu příliš jazyk — a ukazoval již na Valdšteina jakožto příštího krále Českého. Jindy zase měl ze všeho strach a byl by si přál, aby syn jeho Adam Erdman vévodu Fridlandského i službu vojenskou úplně opustil a zdržoval se raději na svých statcích.

Za to manželka starého Trčky „paní Manda“, (jak se jí v lidu říkalo), byla ženou neobyčejných vloh a schopností. Albrecht z Valdšteina velice si jí vážil a litoval vždy, proč muž její není také takový, anebo proč raději ona sama není mužem. Rovněž mladý Trčka byl odhodlaný, nebojácný člověk. Měly-li vyplniti se sny těchto lidí a mělo-li přijíti aspoň k částečné změně nynějších poměrů v Čechách, bylo k tomu potřebí muže veliké chytrosti politické, velikého důvtipu vojenského a veliké moci peněžité. Všechny tyto vlastnosti měl Albrecht z Valdšteina, s rodinou Trčkovskou tak blízce příbuzný. A ten veliký vojevůdce byl uražen ve své hrdosti, protože ztratil velitelství a byl odsouzen k zahálce. Z tohoto zdroje vyplynuly skutky, o nichž tuto vypravovati míníme.

K prvním krokům, které měly sblížiti Valdšteina s Gustavem Adolfem, užíváno za posla Jaroslava Sezimy Rašína z Ryzmburka, muže před tím docela neznámého. Ví se o něm jen tolik, že patřil k těm četným rodům drobné šlechty, kteří sice ničím při předešlé bouři proti

Ferdinandovi II. se neprovinili, leč že vládu Fridricha Falckého mlčky uznali, ale neušli přece pokutě, kterouž všichni za udělený generální pardon zaplatiti musili. Jaroslav Sezima Rašín pokuty nezaplatil a odešel ze země i s bratrem svým Jindřichem Bohabojem. Zdržoval se v Míšni. Odtud podle vlastního seznání vyzván byl k příjezdu do Čech, a sice na zámek Trčkovský do Opočna. Bylo to v únoru r. 1631. Albrechta z Valdšteina jen viděl, ale nemluvil s ním. Mladý Trčka začal mluviti s Rašínem o bězích politických, o Gustavovi Adolfovi a starém hraběti Thurnovi, že ti mohli by snadno dostati vévodu Fridlandského na svou stranu, ale že by z jich strany musil státi se první k tomu krok. Výsledku na ten čas rozhovory tyto neměly. Jaroslav Sezima Rašín vstoupil do služeb mladého Trčky a jel s ním — jakožto hofmistr — do Vídně ke svatbě následníka trůnu Ferdinanda III. s Marií Annou, dcerou krále Filipa III. Španělského. Zatím docházely z bojiště zprávy vždy horší a horší — a se strany Švédské dosud nepřicházelo nabídnutí pro Valdšteina. Tedy mladý Trčka opět uchopil se věci sám, ale, jak pravil, z nařízení vévody Fridlandského. Rašín povolán byl v květnu 1631. do Dymokur a tam mu uloženo, aby vyhledal starého Thurna a dal mu na srozuměnou, že by Valdštein rád se s králem Švédským spojil, kdyby Gustav Adolf s ním o to jednati počal. Přitom doloženo podrobněji, jaké služby mohl by Valdštein vlivem a mocí svou králi učiniti. S tímto poselstvím jel Rašín do Němec vyhledat Thurna a s ním pak krále Švédského. Ale ovšem nesměl ani slovem zmíniti se, že je poslán od Valdšteina, nýbrž toliko od Adama Trčky.

Rašín hned se vydal na cestu a shledal se s Thurnem v Berlíně. Starý tento náčelník emi-

grace měl sice dosti příčin k nepřátelství s rodinou Trčkovou, ale myšlénka, že by nyní mohlo dojíti k uskutečnění jeho záměrů, zaplašila veškeré nepřátelství a on s vášnivou horlivostí chopil se ruky z Čech podávané. Hned s Rašínem jel ke králi Gustavovi Adolfovi do Špandavy, a měl u něho audienci celé dvě hodiny. Král byl velice překvapen z poselství Rašínova a nechtěl mu ani věřiti; teprv když i od Thurna o vlivu a moci rodiny Trčkovské nabyl dostatečného vysvětlení, jevil radosť z toho a dal ústně vyříditi Valdšteinovi, že je hotov všechno pro něho učiniti, když by k němu se přidal, tedy jen aby naznačil, co za to chce.

S tím se Rašín navrátil do Čech. V Praze sešel se 18. června s Adamem Trčkou i vévodou Fridlandským. S tím teď teprv prvně mluvil. Vévoda vyslechl poselství Rašínovo a pak prý mluvil: „Císař chce, abych se znovu ujal velitelství, ale neučiním tak, i kdybych viděl, že moje duše jest v nejhlubším pekle a já že bych jediné tím ji vysvoboditi mohl.“ Králi Švédskému vzkázal, že všecko dobré chce proň učiniti, ale až čas příhodný k tomu uvidí, zejména až Gustav Adolf dokoná své spojení s kurfiřtem Saským. Vedle toho Trčka dal Rašínovi naučení, že by bylo dobře, kdyby král Švédský Valdšteinovi nějaké psaníčko poslal, prý k dotvrzení důvěry. Rašín jel opět do Berlína a odtud s Thurnem do Tangermündu ke králi. Gustav Adolf psal i Valdšteinovi i Trčkovi. A Rašín s listy těmi ihned jel zase do Čech. Co v sobě list králův Valdšteinovi psaný zavíral, to Rašín neví; podle jeho zprávy zdálo by se, že obsahoval několik docela obyčejných zdvořilostí. Ale z jiných listů, a zejména dopisů Thurnových, zdá se, že Gustav Adolf učinil již Valdšteinovi určité nabídnutí, o němž potom Rašín mluví, jakoby od Valdšteina vycházelo.

Zatím Gustav Adolf hned spojil s těmito záměry ještě plány jiné. Hned 11. června*) obdržel hrabě Thurn plnou moc, aby nejen s Rašínem dále jednal, ale i také s jinými věrnými a vlastimilovnými Čechy co za dobré uzná zařídil. Čili jinými slovy: Thurn měl organisovati emigrací Českou ke vpádu do Čech. A již 27. čna sděluje Thurn Gustavu Adolfovi, že přišli k němu někteří z emigrantů, kteří na své peníze zverbují něco vojska; výslovně jmenují se jeden Beřkovský ze Šebířova, nepochybně Albrecht, [kterýž pak léta 1636 ve Švédské službě zahynul v bitvě u Wittštoka], Zumrfeld z Tumnic, nepochybně Krištof Erazim a pak jakýsi Šahman nebo Šafman. Veliká prý naděje jest, že bude také získán bohatý pán Vilém Kinský a zvláště Zdislav Hrzan, kterýž má mnoho peněz, a jehož otec již 1618. povstalým Čechům peníze půjčoval.**) Pan Zdislav Hrzan prý mnoho platí u dvora Saského, poněvadž také kurfiřtovi půjčuje a s ním dobře popíjeti umí. — A jiní ještě prý se lidé vynalézti dají, jen když budou jim vykázána místa, kam by lid najatý k mustrunkům se sejíti mohl. A pak, všecko na tom záleží, s jakou se vrátí z Čech — Jaroslav Sezima Rašín.

Tento zatím nacházel se opět v Čechách

---

*) V Gaedekově spisu jest tato velmi důležitá plná moc tištěna s datum 1. července. To jest však z mnohých příčin chybné a musí státi 1. června, čili dle Řehořova kalendáře 11. června.

**) V Thurnově listu, psaném králi Švédskému o těchto věcech (v Hildebrandově spisu č. 1), vypadá to tak, jakoby Hrzan, který půjčil vzbouřeným stavům 1618 peníze, a tento Hrzan, od něhož Thurn peněžité pomoci očekával, byl jedinou osobou. Ale tomu tak není. Vzbouřeným stavům půjčil peníze Adam Hrzan, kterýž r. 1619 zemřel. Hrzan, o němž tuto jest řeč, nemůže býti nikdo jiný než syn páně Adamův Zdislav. — Srovnej o tom Bílkovy Dějiny konfiskací 194.

a jednal i mluvil již přímo s Valdšteinem, kterýž list králův přijal s velikou vděčností, ale také s největší opatrností. Nejenom že naprosto nechtěl Gustavu Adolfovi poslati písemnou odpověď, ale nedovolil ani, aby Rašín o vzkazu, kterýž měl nyní donésti do tábora Švédského, udělal si na kousek papíru poznámky. Rašín však musil si je přece asi udělati, jakož asi o celém tomto jednání vedl si nějaký zápisník.

Nyní již Valdštein — podle slov Rašínových — spustil se velmi daleko. Pravilť, že chce v příhodnou chvíli odpadnouti od císaře a přidati se ke straně Švédské; ale dům Rakouský i Španělský dosud prý jest velmi mocný, a proto předkem musí Gustav Adolf spojiti se se Saským kurfiřtem a postoupiti proti vůdci vojska ligisticko-císařského Tillymu. A podaří-li se jim poraziti ho, bude míti král Švédský další cestu do říše otevřenou. Do Čech pak aby poslal 10 až 12 tisíc mužů a s nimi hraběte Thurna jakožto general-leutnanta; Valdštein, maje s dostatek dělostřelectva, postaví se této armádě v čelo a král prý pak uvidí, co se stane. Neboť předně celý pluk Trčkovský přidá se k němu a rovněž i velká část armádního sboru Tiefenbachova, kterýž stojí ve Slezsku.

Rašín jel zase za králem Švédským a stihl ho (společně s Thurnem) v nějaké vesnici za městem Brandenburkem. Gustav Adolf měl velikou radosť z toho, co slyšel; poklepal prý Rašínovi na rameno a sliboval býti milostivým jeho králem i nahraditi mu nynější útraty s jízdami sem i tam. Valdšteinovi vzkázal, že již táhne k Wittemberku, aby se spojil s kurfiřtem Saským, a pak hned že vrhne se na Tillyho. Popřeje-li mu Bůh vítězství, dostane vévoda Fridlandský vojska ku pomoci, mnoholi bude potřebovati. — S tím se Rašín navrátil do Čech.

A poněvadž nyní nedalo se nic více dělati, odebral se z Prahy s Adamem Trčkou do Světlé, aby staré paní Trčkové sdělil všecko, co bylo vyjednáno. Až dosud o tajemném jednání tomto věděli toliko Valdštein, Gustav Adolf, Thurn, mladý Adam Trčka a jeho matka; nyní však ve Světlé radost byla všeobecná a také starý Trčka zasvěcen byl do tajuplného plánu. Pomýšleno zde na skvostné dary pro hraběte Thurna.

Z toho, co až dosud podle zprávy Rašínovy bylo vypravováno, jen tolik jest jisto, že Rašín buď nevěděl všecko, nebo nepověděl; — anebo lze snad z nesouhlasu jeho se zprávami Thurnovými uzavírati na to, k čemu směřují obhájcové Valdšteinovi?

Thurn především v listě jednom, psaném Gustavu Adolfovi, vykládá věc tak, jakoby ne Valdštein byl o 10 až 12 tisíc mužů žádal, nýbrž jakoby král byl mu je nabízel sám a k nim ještě 18 děl. — A dále dokládá Thurn, že král Švédský nabízel se učiniti Valdšteina místokrálem!

Proč ne králem? Věc tu dobře možno vyložiti. — Ještě byl na živu zimní král Fridrich Falcký, kterýž toho času oddával se naději, že s pomocí Švédskou vrátí se do Falce i do Čech; a tudíž království Valdšteinovi nabídnouti možno nebylo. A dejme tomu, že byly by se uskutečnily všecky tyto záměry: pak musil pro dlouhý čas jiný muž seděti na trůně v Čechách než měkký a nebojovný Fridrich Falcký. I mohla zajisté vzniknouti u Gustava Adolfa myšlénka: ten buď si králem, ale skutečnou moc v zemi měj na místě a ve jméně jeho místokrál — Albrecht z Valdšteina!

Věděl o tomto nabídnutí vévoda Fridlandský? Rašín nepovídá nic; ale snad že obsaženo to bylo v listu, který Gustav Adolf Valdšteinovi

psal? — Obhájci Fridlandského vévody pomahají si tím, že prohlašují Thurnův list — kterýž vskutku měl podivné osudy — za podvržený. Ale od výborného znalce poznán byl jakožto vlastní jeho rukou psaný dopis. A nenalezá se vskutku ve zprávě Rašínově ani jediné místečko, které by ukazovalo, že Valdštein přece o tom všem věděl a dal k tomu i jistou odpověď? — O tom ihned se přesvědčíme.

Vévoda toho času jednal také na jiné straně; ale rovněž i toto jednání zahaleno jest tmou neprostupnou. Někdy počátkem měsíce září — několik dní před bitvou Breitenfeldskou — nejvyšší purkrabí Pražský Adam z Valdšteina pozval na Hrádek nad Sázavou pana Karla staršího ze Žerotína, dobrovolného exulanta Českého, kterýž toho času po některou chvíli trávil v Čechách a na Moravě. Žerotínský pán přijal pozvání a přijel. Hned příštího dne dostavil se také Albrecht z Valdšteina na Hrádek a sice „pro shledání“ s Karlem ze Žerotína. Tento pán libuje si, že v pravdě ne nadarmo se viděli, „neboť ten den po jeho (Valdšteinově) příjezdu byli jsme sami spolu od rána až do večera, tak že přišel k nám i k tabuli, což sice není jemu hrubě obyčejné. Mnoho jsme spolu mluvili, a v pravdě jest moc při něm rozumu; více nepravím, než skutek ukazuje.“ *) — Jest veliká škoda, že Karel ze Žerotína „více nepravil“; neboť nelze mysliti si, že by byl vévoda Fridlandský k schůzce této přijel, jen aby pana ze Žerotína viděl, a tedy bez účelu hlubšího. Na jedné straně stál Valdštein ve spojení s Thurnem, náčelníkem lutheránské emigrace České, zdaž nedá se mysliti, že hledáno spojení

---

*) Dopis tento lze čísti v Časopise Českého Musea 1831 str. 406. 407.

i s emigrací Jednoty Bratrské, jíž vůdcem byl právě pan Karel starší ze Žerotína?

Za několik dní na to svedla se bitva u Breitenfelda; Tilly byl poražen, vojsko jeho rozprášeno, Gustav Adolf vítězem a — záměry Valdšteinovy velice blízko u cíle. Hned jak zpráva o porážce císařské stihla do Prahy, jel rychlý posel do Světlé k Rašínovi a zval ho ke schůzi s vévodou Fridlandským.. A sice měla se schůzka odbyti v zahradě hraběte Maximiliána z Valdšteina u Bubenče. V ustanovenou hodinu odpoledne sešli se Rašín, Adam Erdman Trčka a vévoda. Přišlo k rozmluvě, kteráž jest plna síly a divokých výbuchů vášně, jako vidíme v historických tragediích. Jest ovšem otázka, zdaž veskrze opatrný Albrecht z Valdšteina byl by ve slabé chvíli tak se spustil, jak to Rašín vypravuje. Ovšem kruh byl velmi důvěrný a Valdštein, ač dovedl býti velikým diplomatem, ve zlosti prý se neznával. Co nyní slyšel Rašín, a měl donésti králi Švédskému, bylo již rozhodnutí nejúplnější. Pravilť prý Valdštein:

Teď jest čas, aby mi Gustav Adolf poslal vojsko, a jakmile je budu míti, chci mnoho důstojníků císařských na svou stranu převésti. Kteří by se zpěčovali, těm dám hlavu sraziti. Statky Jesuitů a pana Martinice i Slavaty dostanou se první na pospas vojákům. Pak potáhne se proti císaři a bude zahnán až do Vlach. Nebo ve Vídni je strach a zděšení a nikdo neví co činiti. Císař mně píše a prosí, abych přijal opět velitelství; zde v Praze rovněž všickni pobíhají ke mně o rady. Já však jim brzo ukážu, co chci: domy Rakouský i Španělský musí býti vyhubeny a pak také dojde na Bavory. Především jde o vojsko, a o jistotu, aby kurfiřt Saský neuzavřel pro sebe nějaký mír s císařem. Proto bude nejlépe, když do pomocného sboru, který

od Švédského krále očekávám, bude vstrčeno několik pluků Saských, aby kurfiřt byl do věci potažen a nemohl couvnouti. První prací bude zmocniti se Čech, Moravy a Rakous, zde dobyti si pevného postavení a hojných přívrženců a odtud pak přenésti válku do Štýrska, Korutan a Krajiny. — Také maršála Pappenheima slíbil Valdštein získati, a i také udržeti shodu s Dánskem.

Až potud — ne ve formě ale ve věci — shodují se udaje Rašínovy o rozmluvě s Valdšteinem s tím, co o této věci věděl a králi Švédskému psal Thurn. On patrně při tomto tažení do Čech a Rakous měl míti zvláštní úlohu, jakožto general-leutnant sboru emigrantského, kterýž v Sasku stále — ač ne bez překážek — zřizoval.

Konec rozhovoru Valdšteinova s Rašínem zněl v ten smysl, že král Švédský se podiví, jak dobré služby budou pro něho vykonány a jak bude s tím vším spokojen; prozatím však Valdštein nežádá sobě ničehož za to od krále, nýbrž, až práce bude vykonána, chce se s ním pak o ostatek dohodnouti.

Zdaž nejsou tato slova odpovědí vévodovou na nabízené české místokrálovství? A zdaž nejsou odmítnutím podávané odměny, ať už z příčiny jakékolivěk: buďže Valdšteinovi zdálo se to býti málo, anebo že chtěl si zadní dvířka ponechati otevřená, a proto odkládal dohodnutí o ceně, až bude práce hotová a podařená. Mohl-liž Valdštein, kdyby ihned byl přijal nabízený titul, hráti do poslední chvíle úlohu muže věrně oddaného císaři a zůstati ve spojení s nejpřednějšími rádci Vídeňskými?

Za Durynským lesem ve Schleusingách Rašín s Thurnem dohonili (8. nebo 9. října) krále Švédského s tímto poselstvím od Valdšteina.

A tu stalo se něco docela neočekávaného. Gustav Adolf odmítl slibovanou dříve pomoc pro Valdšteina. Nejvýše prý tři pluky mohl by dáti, více ne; nemůže prý armádu svou roztříštiti, poněvadž má v říši proti sobě ještě mocného nepřítele. Když Thurn proti tomu namítal, že tím by nic nebylo pomoženo a vévoda že to nepřijme, král Švédský ukázal na kurfiřta Saského, aby u toho hledalo se pomoci. Thurn sice zapřísahal krále Švédského, aby změnil svůj úmysl, ale marně. Nejvýše dosaženo to, že starý vůdce emigrantský, hrabě Thurn, byl poslán od krále jako vyslanec Švédský do Drážďan, aby tam jednal o vtržení do Čech na *jiném* základě. — Valdštein doslechnuv (někdy koncem října) od Rašína, jak se Gustav Adolf rozhodl, odpověděl prý podrážděně: „poněvadž král nechce, a věci již tak daleko dospěly, musí to *jíti* jinak.“

Okolnosti byly tím podstatně změněny; Albrecht z Valdšteina smýšlení kurfiřta Saského i Arnima dobře znal, v armádu jich neměl velké důvěry a proto nepozorovaně obracel. Jednání o vpád do Čech nabylo jiného, pro návrat emigrace osudného směru.

* * *

Když byl přijel Thurn do Drážďan v průvodu Švédského podplukovníka Steinäckra, odevzdal kurfiřtovi Saskému pamětní spis, zavírající v sobě žádost, aby vojsko Saské pod Arnimem vtrhlo do Slezska, co zatím Thurn se sbory emigrantskými chtěl vtrhnouti do Čech, rozníti zde povstání a spojiti se s Valdšteinem. K tomu cíli troufal si sebrati 5 až 6 tisíc mužů a žádal toliko, jak už dříve bylo zamýšleno, aby kurfiřt dovolil na svém území v některých místech po-

hraničných odbývati mustruňky najatého lidu. Potom žádal o zbraně a střelivo pro své vojsko, a sice tak, že na summu, kterouž by si za to kurfiřt počítal, všichni tři „evangeličtí stavové království Českého“ dají od sebe zápis. Bylit tehdáž mnozí emigranti v Drážďanech pohromadě a s Thurnem v důvěrných poradách. On také jménem „tří stavů“ kurfiřta o tyto věci žádal, a dle některých zpráv pro větší důraz i několik šlechticů vzal k audienci s sebou. — Bude-li k této žádosti svoleno, sliboval Thurn, že ve všem podřídí se rozkazům kurfiřta Saského a bude míti jeho prospěchy na zřeteli, a kdyby pak kurfiřt sám armádě přítomen nebyl, že chce zachovati k veliteli od něho ustanovenému nejlepší přátelství tak dlouho, pokud by kurfiřt byl ve válce s císařem, aneb pokud by ho král Švédský neodvolal. Možná také, že chtěl, aby jistá část Saského vojska byla mu přidána ku pomoci. Celkem viděti ze žádosti Thurnovy, že on měl samostatně válčiti ve jménu krále Švédského v Čechách, kdežto Arnim s hlavním vojem Saským měl postupovati skrze Lužici do Slezska.

Janu Jiřímu, kurfiřtu Saskému, kterýž, jak ukázáno, jenom z přinucení odstoupil od strany císařské a přidal se k Švédům, se tato žádost Thurnova nelíbila. Již dříve jednou — ovšem pokud ještě se Švédy spojen nebyl — k žádosti dvora Vídeňského a českých místodržících, zapověděl (12. srpna) emigrantům, aby do Čech nevpadali, a dal v Torgavě strestati vinníky, do nichž zvláště si bylo stěžováno. A nyní, ač byl v jiné allianci, rovněž se hrozil zamýšleného útoku na Čechy. Úmysl Thurnův byl v očích jeho novou revolucí proti císaři a nebezpečným rozmaháním moci krále Švédského na ujmu protestantských států německých. A proto žádost Thurnova o povolení míst k mustruňku vojska,

pro vpád do Čech najímaného, byla od kurfiřta zamítnuta (31. října). Ovšem tak, že se přitom známým obojetným způsobem kurfiřta Saského emigrantům ve všech jiných věcech podpora slibovala, a Thurn na základě toho vojsko najímati neustál. Ale dařilo se mu v tom nyní hůře.

A již o den dříve (30. října), úplně za zády Thurnovými, velitel vojska Saského Jan Jiří Arnim opustil Zhořelec, kdež dosud stál, a dal se v pochod do Čech, přímo na Šluknov. Když Thurn se o tom dozvěděl, ulevil stísněnému srdci svému vášnivým dopisem k Arnimovi. Veškery tajnosti srdce svého odhalil prý kurfiřtovi, ale oč sám prosil, vše mu bylo odřeknuto, ba i nynější vpád do Čech před ním utajen. Je to jednání, které čelí proti allianci, uzavřené mezi králem Švédským a kurfiřtem. Kdyby s ním o to byla bývala porada se stala, mohl najíti se pro vpád do Čech způsob, kterýž byl by se líbil Bohu, králi Švédskému i kurfiřtovi byl by k prospěchu, a ubozí ochudlí emigranti byli by přišli k svému majetku a vyhnali bezbožné vlastizrádce a tyrany! Kurfiřt Saský měl by pamatovati, že král Gustav Adolf pokárá jakýkoli skutek, který by čelil proti úmluvám a slibům z obojí strany učiněným! A proto Thurn, jakožto vyslanec království Švédského, táže se Arnima, zdaž kurfiřt Saský chce se zmocniti Čech, anebo jen překročiti hranice, aby v městech pohraničných vojákům svým dopřál loupiti a obohatiti se? A při pomyšlení, k jakým věcem dojde, budou-li vojáci v zemi loupiti, končí list: „O běda nám poctivým lidem, kteří jsme tolik pro náboženství přetrpěli, a nyní máme znovu tímto způsobem (to jest: od náboženských souvěrců) býti oloupeni a krásné naše království viděti zpustošené!“ *)

*) Důležitý tento list, kterýž jasně ukazuje, že vpád Saský do Čech stal se proti vůli emigrantského

Rozumí se samo sebou, že tento nářek nebyl nic platen: Sasové postupovali do Čech dále. Do jisté míry byl tímto skutkem oklamán Gustav Adolf, úplně byli oklamáni emigranti a jich vůdce Thurn. Nevíme určitě, zdaž kurfiřta Saského ke vpádu do Čech na vlastní vrub přiměly úvahy svrchu podotčené, či zdaž byl tento čin vždy obojetného a nerozhodného kurfiřta spoluzpůsoben vlivy jinými?

Kdybychom směli věřiti zprávě Rašínově, tedy byl by celou věc způsobil — Albrecht z Valdšteina! On byl by oklamával Gustava Adolfa, a sice dříve ještě, než obdržel poslední jeho odmítavou odpověď, a on byl by zradil Thurna i přívržence jeho v emigraci Saské. Neboť Rašín vypravuje prostě, že vévoda Fridlandský, vida, že to s Gustavem Adolfem nejde, rozhodl se, že to tedy musí jíti jinak, a že pobídl Arnima ke vpádu do Čech, a když Sasové táhli liknavě, že je stálými dopisy povzbuzoval, aby jen šli a zmocnili se Prahy, že se to lehce podaří, protože veškeré vojsko i úřednictvo císařské se rozprchlo.

Tato část Rašínovy zprávy budí však veliké pochybnosti, protože je v nesouhlasu, ba místy i v odporu, s jinými nepodezřelými svědectvími. Ale ovšem také, tato část diplomatické činnosti Valdšteinovy jest ze záhadných nejzáhadnější!

Arnim radil kurfiřtu Saskému ke vpádu do Čech 20. října; činil-li tak z nabádání vévody Fridlandského, musil Valdštein míti ho k tomu již o něco dříve, než Rašín se vrátil ze Schleusing a sdělil vévodovi poslední odmítavou rozmluvu s Gustavem Adolfem. V tom případě pochopovali bychom odpověď krále Švédského,

---

náčelníka, nalezen byl s jinými dopisy Thurnovými v archivu hrabat Arnimů v Boizenburku a vytištěn jest v Archivu pro dějiny Saské (Neues Archiv für sächs. Gesch.) 1886, str. 286.

tak najednou, když Thurn již jásal, že je všecko hotovo, naprosto nedůvěřivou a odmítavou.

Ale kdyby byl Valdštein takto Arnimovi radil, byl by se také zpronevěřil císaři, kterýž vložil naň toho času úkol, vyjednati prostřednictvím Arnima se Sasy mír. — Věc se zběhla krátce tímto způsobem. Dvůr Vídeňský, když zotavil se z prvního zděšení nad porážkou Breitenfeldskou, uvažoval, co by se nyní k ochraně dědičných zemí a rodiny císařské státi mělo. Rozmlóuváno o nových a velikých alliancích s celým katolickým světem Evropským, o něž se také potom pokoušeno. Pak uvažováno, zdaž nebylo by možno kurfiřta Saského odloučiti od spojenectví se Švédy a uzavříti s ním tak zvaný „separatní“ neboli „partikulární“ mír, aby pak vojsko císařské mohlo v jiných stranách s plnou mocí vystoupiti proti Gustavu Adolfovi. Myšlénka tato nebyla zlá a podle toho, co bylo povědomo o smýšlení kurfiřta Saského, mohla lehko býti uvedena ve skutek i podařiti se.

Kdo prvně ji pronesl, neví se; ale Albrecht z Valdšteina byl jí docela blízek, to ze všeho je patrno. Přátelé vévodovi nepochybně také u dvora na to upozornili a zvláště k tomu zřetel obrátili, že vévoda žil i žije v přátelských osobních stycích s velitelem Saského vojska Arnimem. I záhy byl tudy vévoda Fridlandský požádán od císaře (8. října), zdaž by nechtěl vstoupiti v jednání s Arnimem, které by vedlo k míru se Sasy? A Valdštein přijal úkol prostředníka mezi císařem a kurfiřtem Janem Jiřím. Hned rokováno o schůzi vévody s Arnimem ve Fridlandu. Základ, na němž mělo býti jednáno, byl: zrušení restitučního ediktu. Za to císař, jak se zdá, žádal, aby kurfiřt Saský nepodporoval emigranty, kdyby chtěli do Čech vpadnouti. Že tyto výminky budou přijaty, o tom ve Vídni nepochybováno. Již 15. říj.

psal kancléř Vilém Slavata českým místodržícím, aby ničehož se nebáli, že ke vpádu emigrace do Čech s přispěním vojska buď Švédského nebo Saského jistě nedojde. — A aby kurfiřtovi vzata byla jakákoliv záminka, nařízena současně ještě jiná věc. Císařský velitel Tiefenbach stojící ve Slezsku, asi v druhé polovici září 1631 vytrhl najednou do Dolní Lužice, kurfiřtovi Saskému od císaře v zástavu dané, a způsobil tam veliké krve prolití i zpustošení ve městech a vesnicích. Odtud dal se do Horní Lužice a dobyl Zhořelce, Lubna, Budišína i Žitavy; ba chorvátská jízda pokusila se i také o lup v samých Drážďanech. S tímto postupem císařského vojska začala také katolická protireformace v obou Lužicích. Stavové ve spěchu sešli se a prosili kurfiřta Jana Jiřího o pomoc. Vojevůdce Saský Arnim již v pólovici října táhl ke Zhořelci, vytlačil Tiefenbacha z některých stanovišť, a začal s ním pravidelnou válku. V tom mělo ve skutek vejíti jednání Valdšteinovo s Arnimem o mír mezi císařem a Sasy. Tudy dvůr Vídeňský Tiefenbachovi zapověděl další postup a nařídil, aby s vojskem svým ustoupil do Slezska a do Čech. Viděti z toho, že na straně císařské bylo dosti dobré vůle k míru a rychlému dohodnutí s kurfiřtem. Ale pas pro Arnima nebyl vyhotoven tak, jak si Valdštein přál, a proto šel zpět do Vídně; tím a zpozděnou odpovědí Arnimovou se schůze ve Fridlandě sešlo.

Co nynější úloze Valdšteinově říkali Rašín a Thurn? Snad otevřeli se jim oči? Nikoliv. Rašín uvádí nám vévodu Fridlandského právě z této doby jako nejvášnivějšího odpůrce Ferdinanda II.; o císaři prý mluvil jako o „bestii“, o nepřátelích svých u dvora jako o „hundsfutech“. Rovněž tak Thurn v listech svých zdá se býti plným důvěry: neboť Valdštein jakožto

prostředník císařův mohl nyní jednati s nepřítelem veřejně a bez ostychu, a Thurn byl přesvědčen, že učiní tak, ale zradí přitom důvěru, kterou Ferdinand II. v něho má, a bude jednati ve smyslu svém, to jest o spojení s nepřátely císařovými. Thurn chtěl také schůzi vévodově s Arnimem ve Fridlandě býti přítomen. Ale tomu uměl se Valdštein výborně vyhnouti. Způsobilo prý by to příliš hluku, a proto bude lépe, když Thurn dá se zastupovati Janem mladším Varleichem z Bubna. Byl to bývalý generální strážmistr stavovského vojska Českého, prchl hned po bitvě Bělohorské s Fridrichem Falckým z Čech, a byl důvěrný přítel i Thurnův i Valdšteinův.

Thurn byl spokojen; ale Valdštein ještě ne. Jak mohl, jsa důvěrníkem císařským, jednati s Arnimem u přítomnosti velezrádného emigranta? Nezavdá to podnět k nedůvěře? I vymyšlen si plán, — kterýž horlivě jakožto pověsť dobře zaručená rozšiřován, — že Valdštein chce pokusiti se o to, aby získal Thurna pro císaře, a od Bubny má prý vyzvěděti, jak by se to nejlépe vykonati dalo. To se Thurnovi velmi líbilo, a byl hned i s Rašínem plný horlivosti, aby schůze Fridlandská stala se skutkem. Právě 31. října opustil Drážďany, aby poslední v té věci dohodnutí učinil s Arnimem ve Zhořelci, ale tu najednou k ustrnutí svému shledal, že Arnim nachází se na pochodu — do Čech! Thurn — jak svrchu vyloženo — v prvním návalu zoufalství Arnimovi psal, pak s Bubnou i s Rašínem za vojskem jeho jel, ale nic na věci nezměnil. Schůze ve Fridlandě se neodbývala: Sasové vtrhli do Čech, aniž by se byli před tím Švédům nebo emigraci české k čemukoliv zavázali.

Jak podotknuto, Rašín obviňuje Valdšteina, že i k tomuto kroku Sasy přiměl. On byl by

(dle jeho zprávy) jedním rázem zradil dvůr Vídeňský, kterýž, jak ze Slavatova listu vidíme, pevně očekával, že ke vpádu do Čech nepřijde, a zradil také Švédy i s Thurnem, jimž něco docela jiného bylo předstíráno a jimž tento způsob vpádu naprosto byl protimyslný. Pak ale byl také zrazen Rašín! — I jest velikou otázkou, měl-li Rašín o vpádu Saském do Čech r. 1631 totéž mínění, kteréž pak na jevo dává ve zprávě o zrádě Valdšteinově, sepisované teprv po zavraždění vévodově v Chebu. Kdyby byl Rašín již r. 1631 dospěl k přesvědčení, že Valdštein oklamal emigranty, pak bychom sice pochopovali, že mohl psáti zprávu o jeho zrádě, ale nemohli bychom dobře rozuměti tomu, že by byl mohl jemu a jeho zájmům sloužiti i na dále r. 1632, 1633 a 1634. Neboť oklamal-li Valdštein Thurna, oklamal také Rašína, kterýž, jak víme a uvidíme, stál, co se tužeb emigrantských dotýče, na témže s Thurnem stanovisku.

I mám za to, že povolání Sasů do Čech Valdšteinovi tak úplně na vrub klásti nelze. Dotvrzuje tuto věc toliko Rašín, a jsou proti němu četná svědectví nepodezřelá. Nynější a dosavadní stav vědomostí našich je takový, že může každý o výrocích Rašínových v této záležitosti míti oprávněné pochybnosti. A najdou-li se snad jednou doklady, dle nichž by Rašín přece měl pravdu, pak byl Valdštein muž, kterýž i u porovnání s diplomaty sedmnáctého století, stál na velmi, velmi nízkém stupni mravním. Neboť pak vedle toho, že obě strany vědomě klamal, dopustil se v téže chvíli ještě třetího skutku — přímo ďábelského.

Mezi tím totiž, co vévoda Fridlandský k žádosti císařově jednal s Arnimem, stal se také první přímý pokus o to, zdaž by nepřijal opět velitelství nad vojskem císařským. Někdy koncem října byl poslán o to do Prahy důvěrný

přítel Valdšteinův Questenberg; ale vévoda na ten čas odepřel. Hned na to vtrhli Sasové do Čech, a Rašín i jiní nepřátelé Valdšteinovi vypravují, jak vévoda s Adamem Erdmanem Trčkou jen je pořád hloub a hlouběji lákali do Čech a do Prahy. A z téže chvíle (ze dne 8. listopadu) nalezl se list, v němž jistý blíže neznámý důvěrník Valdšteinův sděluje knížeti Eggenbergovi, že vévoda byl by hotov přijmouti od císaře znovu velitelství, budou-li mu splněny některé výminky, kteréž za několik dní skrze pisatele tohoto listu Eggenbergovi sdělí. *) A čím odůvodňuje se tento náhlý obrat, za několik dní potom, co Questenbergovi bylo odepřeno? Doslovně a výslovně tím, že prý vévoda vidí, jak nepřítel den ode dne se hlouběji do království dere, a poněvadž nikde se mu neodporuje, v krátkosti se celé země zmocní.

Tedy to, co dle Rašína jedině Valdštein, ošáliv Thurna i císaře, zavinil, mělo mu býti pláštěm k věrnosti a sloužiti nepochybně k tomu, aby docílil velitelství nad vojskem císařským s lepšími výminkami! Skutek tento, sám o sobě vzatý, nebyl by ničím tak vzácným v dějinách tehdejší a i pozdější diplomacie; ale ve spojení se vším tím, co v téže chvíli dle zpráv Rašínových Valdštein prý na jiných stranách konal, musilo by se přiložiti naň měřítko jiné, kdyby zpráva Rašínova (a po něm jiných) o vlákání

---

*) List tento nalezl v Pražském archivu místodržitelském H. Hallwich a uveřejnil s jinými ve Forschungen zur deutschen Geschichte XXI, 211. — V dopisech Viléma Slavaty (u Jirečka v Rozpravách str. 81.) tištěn jest list, rovněž z 8. listopadu 1631, z něhož viděti, že vévoda Fridlandský také prostředkem nejv. purkrabí Adama z Valdšteina udržoval styky se dvorem a sliboval již před 8. listopadem, že převezme velitelství.

Sasů do Čech vévodou Fridlandským, za zády Thurna a Švédů i s oklamáním císaře, — byla pravdou naprosto zaručenou a nepochybnou.

Naproti tomu dosti jasno jest, že měl kurfiřt Saský dosti vlastních zájmů, pro které ve vší tichosti a za zády vyslance Švédského připravil se k vojenskému vtržení do Čech.

Povaha Saského vpádu.

Jan Jiří kurfiřt Saský počítal si, že má za císařem několik millionů zlatých za předešlé pomoci válečné; i měl tyto peníze pojištěné na Litoměřickém a Žateckém kraji. Což tedy bylo mu bližším, než aby za stávající nejistoty moci císařské oba tyto kraje obsadil a tudy hypotéku ve vlastní moc dostal? Se strany Švédské měli kurfiřta ještě také v jiném podezření. Znali jeho sobectví a věděli, že laciným způsobem touží po rozmnožení moci své. A nyní když Švédové, emigranti i císař ucházeli se o jeho přízeň, proč by kurfiřt nebyl měl na to pomysliti, že sám sobě jest nejbližším a že by diadém, který jinému se podával, slušel také jemu?

Ale ještě jiné okolnosti nutily k jízdě do Čech. Pět měsíců byla již armáda Saská pohromadě a dosud nedostala ani krejcaru žoldu. To jest, přeloženo do tehdejších zvyklostí vojenských, žoldnéři loupili a drancovali všude všecko, nač přišli. Rozdílu mezi zemí přátelskou a nepřátelskou neznali. Naděje, že po bitvě Breitenfeldské zaplatí se jim žold, neuskutečnila se, a tedy byla armáda kurfiřtova i potom ještě postrachem a pravou metlou vlastní země. Z počátku aspoň oděv a zbroj byly v dobrém pořádku; nyní i to scházelo a nové zásoby nedaly se zjednati.

Byloť tedy přirozenou touhou Saského kurfiřta, že chtěl opatřiti žoldnéřům živobytí na útraty cizí, a dovésti je do jiných krajů, kdež by drancováním nahražovali si — nezaplacený žold. K tomu Slezsko se nehodilo, protože tam stál Tiefenbach, ale výborně hodily se vojska císařského prázdné Čechy, kamž mohl voj Saský vtáhnouti bez nebezpečenství bitvy nebo porážky. Úředně omlouváno bylo vtržení do Čech nutností sebeobrany a ochrany vlastních zemí.

O počtu vojska Saského, kteréž do Čech táhlo, na straně císařské vypravovaly se zprávy upřílišené. Mluvilo se tu o 24 tisících a onde zase o 19 tisících nepřátel. Čeští zpravodajové Vídeňského dvora proto hlavně zveličovali počet, aby tím snáze omluvili hanebný svůj útěk z Prahy bez jakéhokoliv pokusu o obranu. Skutečně však vojska Saského bylo mnohem méně. Když Jan Jiří Arnim po bitvě u Breitenfelda táhl k Lužici, scvrkla se již armáda jeho na 10 tisíc mužů. A nyní při vtržení do Čech jistě byla ještě menší, protože v obou Lužicích zůstali Saské posádky.*) Albrecht z Valdšteina odhadl celý počet Sasů do Čech přišedších toliko na 6 až 7 tisíc mužů, z čehož 15 set až 2 tisíce počítal na jízdu. A tento udaj jest dle všeho pravdě nejbližší, protože i později mluví se toliko o 8 tisících mužů, kteří v Praze posádkou byli.

Bije do očí, že vojsko nevelké a špatně placené nemohlo dodělati se velkých výbojů, aniž na delší dobu nebo trvale převrátiti poměry v Čechách. Toho bylo by se dalo docíliti, kdyby Saské vojsko v zemi bylo bývalo přijato s nadšením, a kdyby obecný lid v Čechách byl dobrovolně se hrnul do řad Saských,

*) Dle zpráv Švédského residenta v Drážďanech Vavřince Nicolaie u Hildebranda č. II.

vida v kurfiřtovi a v jeho voji osvoboditele svého. Ale o tom nemohlo býti řeči. Sasové přišli do Čech s vysloveným úmyslem, že mají zde dosíci náhrady za nezaplacený dosud žold a také se podle toho chovali. Dopouštěno se surovostí takových, že samému vojevůdci Arnimovi bylo z toho úzko a on, kde to šlo, trestal loupežníky jak mohl.*) O pevném řádě a vojenské disciplině nedalo se však mluviti, pokud vojsku se neplatilo. A ono se neplatilo po celý skoro čas pobytu jeho v Čechách!

Tento neutěšený stav věcí byl některým předním mužům z emigrace dobře povědom, a ti také pro osud českých vystěhovalců neočekávali od vpádu Saského hned od samého počátku nic dobrého ani trvalého. Předně byl to pan Karel starší ze Žerotína, světský náčelník Jednoty Bratrské. Ten poměry při vpádu Sasů do Čech naznačuje krátce těmito slovy: „Neb se nic jiného neslyší, než hluk a křik jest hrubý odevšad, jedněch, kteří se smějí, a druhých, kteří pláčí; avšak tito předc mají naději o vysvobození, ale druzí tak se k tomu mají, jako před dvanácti lety. Já, poněvadž jsem emigrantem, ubírám se do svého kouta (t. j. do Vratislavi), kdež seděti budu do vůle boží, nemaje naděje v žádném z lidí, nežli v bohu samém.“ **) — A v druhém listě z téže doby pan Žerotínský jde ještě hlouběji do věci a praví: „Můj arrest Brněnský před třinácti lety nade mnou provedený tak mě splašil, že když jsem se dověděl, že ti mocnáři tehdejší dostali se do Čech, nesměl jsem jich dočekati na Brandeyse, než ustoupil sem

*) Helbig, Gustav Adolf u. die Kurfürsten von Sachsen u. Brandenburg (Lipsko 1854) str. 61.

**) List k paní Bohunce ze Žerotína ze dne 12. listop. 1631 v Časopise Českého musea 1836, str. 142.

do Moravy a tohoto týhodne k Vratislavi obrátiti se myslím."

Vedle osobní nechuti pana ze Žerotína, slova tato mají také význam věcný.

Neboť pro bratrskou emigraci vpád Saský neměl téměř významu. Jednota Bratrská byla u luteránského dvora kurfiřta Saského ve větší nenávisti, než ve kterékoliv zemi katolické. Dvorní kazatelé kurfiřtovi Polykarp Leiser a po něm Hoë z Hoëneggu s velikou vášní psali proti kalvinismu, k němuž Bratří bezvýminečně počítáni, a také přivedli pána svého k tomu, že ve své zemi nikoho netrpěl, kdož nebyl nepochybně pravověrný luterán. Roztroušeni jednotlivci z Jednoty, kteří byli na počátku protireformace do Sas se uchýlili, vytrpěli zde velice mnoho a na konec buď musili státi se luterány anebo stěhovati se ze Sas pryč. Theologové Wittenberští z nařízení kurfiřta Jana Jiřího vydali k stavům Českým obzvláštní napomenutí, „aby se jak učení římského, papeženského pod jednou, tak i nákvasy kalvinské pilně varovali". A toto napomenutí vydáno právě r. 1631 za času Saského vpádu také v jazyku českém a pilně rozšiřováno.*) V něm přívrženci kalvinismu porovnáváni s kobylkami ze Zjevení sv. Jana, „jimž dána moc, jakouž mají štírové zemští" a kteréž určeny k tomu, aby trápily lidi na světě. Jako po jistý čas na dvoře Brandeburském, tak nyní v Sasích dvorní kazatelé veřejně hlásali, že „lépe býti papežencem nežli kalvinistou".

Viděti z toho zřetelně, že Jednota Bratr-

*) O těchto všech věcech podrobnější zprávy nalézti lze v polemických spisech mezi Bratřími a Samuelem Martiniem z Dražova, kteréž by zvláštního vydání velmi zasluhovaly. Seznam spisu těch viz v Jirečkově článku Literatura exulantů českých v Č. Č. M. 1874. str. 221—225.

ská na návrat do Čech pod ochranou Sasů naprosto pomýšleti nemohla. A ona také chovala se po celou tuto dobu docela nečinně. Vyjímaje několika málo jednotlivců, kteří o své ujmě za vpádu Saského sebou šli, jen dva vynikající mužové z tábora neluteránského účastnili se Arnimova tažení do Čech. A sice pan Václav Vilém z Roupova a Bratrský kněz Pavel Fabricius. Pan Václav Vilém z Roupova horlivý ctitel vyhnaného kurfiřta Falckého zajisté jen z příčin politických ku vpádu se připojil. Postavení císaře Ferdinanda II. bylo velice nejisté a trapné, a kdyby se za těchto okolností bylo přece podařilo způsobiti nějaký převrat v Čechách, pak vypuzený zimní král musil míti někoho, kdo by jeho zájmy hájiti dovedl proti zájmům kurfiřta Saského. A to byla asi příčina, pro kterou Václav Vilém z Roupova se Sasy do Čech šel, zapomenuv se nad reversem ze dne 3. června 1628, jímž vykoupil si od císaře Ferdinanda II. odpuštění viny své za slib, že nikdy více ničehož proti domu císařskému nepodnikne.*) — Bratrského kněze Pavla Fabricia zmatené osudy dohnaly k cestě do Prahy, ale choval se zde tiše a žil v ústraní, praničehož se neúčastně. Byl pro Jednotu potom důležitým svědkem toho, co se v Praze pod ochranou Sasů ve věcech církevních dálo.

Vpád Saský do Čech a návrat emigrace jest tedy *povahy a rázu čistě luteránského.* Ale ani náčelník této luteránské strany mezi exulanty, hrabě Thurn, od Sasů pro sebe a České království ničeho neočekával, nemaje ani k vojenským schopnostem Saského vojska ani k osobní povaze kurfiřtově nejmenší důvěry. A on poměry dobře znal. Od několika let byl farář

---

*) Beckovského Poselkyně II. dílu svazek 3 str. 64—68.

Pirenský Samuel Martinius z Dražova politickým zpravodajem jeho, a v nejposlednějším čase Thurn, jakožto plnomocník Švédský, měl téměř denně příležitost seznávati chabou povahu kurfiřtovu a úmysly rádců jeho. Proto byl také zdrcen, když Sasové táhli do Čech. On sice spěchal jíti s nimi, ale bez důvěry a bez naděje v úspěch. Svědčí o tom listy, které z Čech posílal kancléři Švédskému Oxenstiernovi a králi Gustavu Adolfovi. Nosíval je emigrant Jiří Matouš z Těchenic, „malý co do postavy a veliký co do srdce a věrnosti“. „V Saském vojsku není lásky, ale jen lakota po loupežích, a proto nemůže vzejíti z toho nic trvalého!“ Toť Thurn stále a stále v dopisech opakoval. A jako dříve, když vyskytla se řeč, že by sám Gustav Adolf táhl do Čech, Thurn nepřál sobě toho, nýbrž vždy chtěl jen míti pomocné vojsko, doufaje sám a s přispěním Albrechta z Valdšteina vykonati převrat v zemi, tak nyní za zbědovanosti Saského vpádu, netěšil se leč tím, že snad král Švédský osobou svou vtrhne do Čech a emigrantským nadějím dopomůže k vítězství. Ale tužba tato nesplnila se.

Není pochybno, že toto smýšlení Thurnovo známo bylo toliko užšímu kruhu těch, kdož s náčelníkem emigrace blíže se stýkali a tvořili jaksi v Čechách jeho průvod a okolí. Bylit to: Jan mladší Varleich z Bubna, Václav starší Dobranovský z Dobranova, Thurnův hofmistr, bratří Bohuslav a Bernard Elsnicové z Elsnic, Jan Krištof Chuchelský z Nestajova, Vilém Jestřibský z Risenburka, Bernard Mitrovský z Nemyšle, Petr Pešík z Komárova, Albrecht Řehoř Pauzar z Michnic, Karel Pfefferkorn z Ottopachu, často zmíněný Jaroslav Sezima Rašín z Risenburka, Zachariáš Světlík, Adam Šťastný Vojkovský z Milhostic a Ladislav Zeidlic ze

Šenfeldu. S těmito muži obcoval také mnoho pan Václav Vilém z Roupova. Tvořili jakousi radu páně Thurnovu, dosti rozhodnou i neodvislou od velitelů Saských.

Ostatní emigranti, kteří se Sasy do Čech se vraceli, neměli na největším díle o tomto stavu věcí pravého a úplného ponětí. Jedni v zápalu pro náboženské přesvědčení své doufali vskutku, že na dobro navracují se do vlasti, kdež pomocí kurfiřta a selského lidu českého stane se rychlý převrat ve prospěch starých řádů předbělohorských. Jiní nešli v důvěře tak daleko, nýbrž hlavně proto připojili se k vojsku Saskému, aby všelijaké zbytky majetku svého, při útěku z Čech zde zanechaného, nyní sobě vyzdvihnouti a do nové domoviny odvézti mohli. Z různých příčin také mnozí z emigrantů vstoupili do služeb kurfiřta Saského. V civilních službách jeho (jakožto komisaři, krajští hejtmani, výběrčí berní, kvartýrmistři a p.) zejména připomínají se tito páni a rytíři čeští: Petr Boreň ze Lhoty, Jiří Arnošt Hozlauer, Mikuláš Globner z Globna, Martin Graf z Ernfeldu, Alexandr Kaplíř ze Sulevic, Karel Chotek z Chotkova, Jiří Křínecký z Ronova, Petr Pešík z Komárova, Jan Jakub Vitych, Jan Vodňanský z Uráčova a j. v. Ve vojště kurfiřtově byly pak, buď jakožto důstojníci krále Švédského aneb jako důstojníci Saští, tito: Václav Bořek Dohalský z Dohalic, Jan Arnošt, Jan Jindřich, Burjan a Bohuslav Elsnicové z Elsnic, Jan Jiří a Wolf Linhart Colonové z Felzu, Pavel Bořek Hamza ze Zábědovic, Jan Adam Haugvic z Biskupic, Oldřich Homut z Harasova, Adam Daniel Hrobčický z Hrobčic, Sigmund Albrecht a Jan Bohuslav Kaplířové ze Sulevic, Mikuláš a Vilém Diviš Kekulové ze Stradonic, Fridrich Loubský z Lub, Jiří Mladota ze Solopisk, Oldřich Myška ze Žlunic,

Karel Věžník z Věžník, Humbold Winkler z Heimfelsu se syny svými Jiřím Adamem, Fridrichem a Jaroslavem, Jan starší Vlk z Kvítkova, Adam Šťastný Vojkovský z Milhostic, Krištof Erazim Zummerfeld z Tumnic, četní emigranti Pražští a i z jiných měst královských. Některé houfy obecného lidu rovněž za včas přepravily se přes hranice a vstoupily do vojska Saského.

Z toho jest, jak doufám, jasno dosti, že události r. 1631 a 1632 co se týče nadějí na převrat přeceňovati se nesmějí. Podle povahy věci se pro návrat starých předbělohorských řádů nic státi nechtělo a ani také nic trvalého státi nemohlo. Co se přece po čas pobytu emigrantů v Čechách provádělo, dělal o své ujmě a proti vůli Sasů starý hrabě Thurn, jemuž kurfiřt odporovati si netroufal, ježto Thurn byl vysokým hodnostářem ve službě krále Švédského.

Poměry v Čechách krátce před vpádem Saským.

Léta 1615. počítalo se v Čechách 150.000 usedlých poddaných a vedle toho 12.000 domů ve královských městech; r. 1631 klesl počet poddaných na 85.000, tedy téměř na polovici, a rovněž tak počet obývaných domů ve městech. Království České dělilo se ve dvě nestejné částky, z nichž menší, vévodství Fridlandské, zváno bylo „zemí šťastnou“ (terra felix), kdežto daleko větší část ostatních Čech slula „zemí nešťastnou“ (terra infelix). Pojmenování těchto užívalo se i úředně, ku př. v pamětním spise o stavu království Českého, kterýž vypracován byl toho času pro krále Ferdinanda III. Nebylo to sice bez příchuti jakési ironie, ale celkem s pravdou srovnávaly se názvy tyto.

Ve vévodství byl poměrný blahobyt, země hustěji než jinde obydlená, vojenských pochodů a válečných rekvisicí prostá, se spořádanou správou státní a s dobrým berničným systemem. Naproti tomu ostatní Čechy den ode dne klesaly ve stav vždy větší bídy. Císař ani při nejlepší vůli nebyl s to způsobiti nápravu. Dvůr Vídeňský pro veliké zápletky evropských válek musil veškeru činnost obraceti v jiné strany, a zatím dědičné země hynuly tak, že z nich pro státní finance na dlouhá léta nemohl kynouti prospěch nižádný. Lid obecný, pokud nebyl komisemi reformačními vyplašen a na útěku, nedostatkem všeho vzdělání a útrapami hmotnými surověl povážlivě. Sedláci rotili se v houfy a na odvetu za utrpěná příkoří mstili se na domech panských a příbytcích kněží svým způsobem. Mnozí docela dali se na loupežnictví a odírali pocestné nejen na odlehlejších silnicích, ale i u samých zdí městských a v nejbližším okolí Pražském. Loupežníci tito zváni „Petrovskými"; podnikány na ně v doslovném toho slova smyslu hony, ač bez patrného výsledku. Okolností těchto užívali četní šlechtici emigrantští a navraceli se do země obyčejně s malými tlupami ozbrojeného lidu. Ti pak hleděli buď dobyti zpět majetek svůj aneb aspoň vymstiti se na nynějších držitelích. Na severu a východě Čech trvala tato drobná válka neustále. Rovněž města v těchto krajinách bránila se komissím reformačním mocí vojenskou. Nejvíce v odporu tom prosluli horníci Jáchymovští, kteří v březnu 1631 reformační komisaře a pátery i s praporem císařského vojska přemohli, zajali a odzbrojili, od komisařů pak hrozbou smrti vynutili si revers, že na vždy zanechají protestantské obyvatele Jáchymova na pokoji a nikdy více o město se nepokusí. Jáchymov stal se po této události jakýmsi střediskem všech

drobných výprav emigrantských do Čech a vláda v městě až do r. 1633 zůstávala v rukou nekatolických.

Dvůr císařský o těchto všech věcech pravého ponětí neměl, protože nejvyšší kancléř český Vilém Slavata, jak se podle vší pravděpodobnosti zdá, císaři nepříjemné zprávy zatajoval ze strachu, aby snad nebylo více vojska do Čech vloženo, což za větší neštěstí pokládal, nežli drobné válčení emigrantů a odpor protestantů v severočeských městech. Vojska císařského bylo také vskutku v zemi pramálo. Na sněmě Českém v únoru l. 1631 v Budějovicích odbývaném praví císař v proposici stavům učiněné, že posádka Pražská všeho všudy má 600 mužů pěchoty a 100 mužů jízdy, i žádal o povolení peněz aspoň ještě pro 600 mužů. — V říjnu téhož roku mluví se celkem o 7 setninách jezdců a 11 stech pěších, kteří pro ochranu země v Praze a na několika jiných místech tábořili.

I jest z toho patrno, že výprava Saská do Čech musila potkati se s tím zdarem, jakéhož kurfiřt Jan Jiří pro sebe a záměry své potřeboval.

* * *

O vpádu Saském do Čech v staré i novější době mnoho bylo psáno. Vedle spisů, o nichž zmínka učiněna na str. 8 a 34, tyto jsou nejdůležitější prameny a pomůcky pro vylíčení vpádu Saského a návratu emigrace:

Současné zápisky o událostech tehdejších sepisoval si kancléř Starého města Pražského Jakub Theodosius Včelín. Ale Paměti tyto někdy na počátku XVIII. století ztratily se. Tudy velikým je štěstím, že František Beckovský, sepisuje druhý díl své „Poselkyně starých příběhů českých“, Včelinovy zápisky

před rukama měl a jak se zdá velkou část jich do svého vypravování přejal. Tím aspoň to je nyní z nich přístupno, čeho u Beckovského (II. díl 3. svazek) dočísti se můžeme a jsou to, jak dva badatelé dokázali, zprávy naprosto spolehlivé. Ovšem užil Beckovský i jiných ještě pramenů, a to zvláště tak zvaných Annalů Khevenhillerových, o nichž učinil jsem zmínku na str. 9.

Jiná současná paměť jest spis, kterýž obce všech tří měst Pražských o vpádu Saském r. 1632 podali císaři, za tím účelem, aby ospravedlnili se z nářku cti, jako by Sasům a navrátivším se s nimi emigrantům byly pomáhali. Spis tento nepochybně také sepsal kancléř Včelín a sice na základě soukromých zápisků svých; ale v úředním podání ledacos jinak se vylíčilo než se vskutku stalo a v soukromí poznamenati mohlo. Úřední spis tento v archivu města Prahy nalezl a v Časopise Českého Musea roku 1853 tiskem vydal Karel Jaromír Erben.

Na základě těchto dvou kardinálných pramenů vypracoval a v Osvětě 1872 i 1873 vydal Jaromír Čelakovský velmi pěknou práci svou „Návrat emigrace české r. 1631“. Užito bylo v ní také jiných ještě pramenů, chovaných v archivu města Prahy i jinde, a hojné literatury starší, kteráž vesměs na svých místech se tam uvádí, a proto zde nemusí znovu a zvláště vyčítati se. O krok dále pokročil dr. Edmund Schebek, vydav r. 1875 hojný počet nově objevených zpráv o téže události pod názvem „Wallensteiniana in Memoiren, Briefen und Urkunden“. Brzy po něm dvě samostatné práce na základě dosavadní literatury a bohatého výzkumu v archivech domácích i zahraničných uveřejnil Hermann Hallwich. První jmenuje se „Wallenstein und Arnim im Frühjahre 1632“ a vyšla r. 1879, druhá obšírnější „Wallenstein

und die Sachsen in Böhmen (1631—1632)“ vyšla r. 1881 (Forschungen zur deutschen Geschichte XXI.). Mnoho vzácného materialu uloženo jest také v Bílkových Dějinách konfiskací po r. 1618, zvláště ve článku Albrecht z Valdšteina. — Zajímavé podrobnosti nalézají se v dopisech nejv. kancléře Viléma Slavaty, vydaných částečně v „Rozpravách z oboru historie, filologie a literatury“ od bratří J. a H. Jirečků (ve Vídni 1860), částečně ve Sborníku Historickém 1883 od Fr. Tischra. Totéž platí také o polemické literatuře, vedené mezi Bratřími a Samuelem Martiniem z Dražova, na níž prvně obšírněji upozornil J. Jireček v Časopise Českého Musea 1874. — K dějinám jednotlivých měst a osudů jich za Saského vpádu v četných monografických pracech obsaženy jsou zprávy různé hodnoty; hodlám při vypravování, kde toho shledám potřebu, v poznámkách pod čarou blíže zmíniti se o některých z nich. Zvláště důležité zprávy sdělil S. Winter o Rakovnicku (v Č. Č. Musea 1887) a Křivoklátě (Památky archaeologické XIII.).

Ze zahraničné literatury, pokud již svrchu o ní obšírnější zmínka se nestala, zvláště vytknouti sluší: Böttiger-Flathe, Geschichte des Kurstaates und Königreiches Sachsen II. díl (v Gothě 1870) a potom G. Droysena obšírná studie: Uiber die Feldzüge der Sachsen im Bunde mit Schweden (Archiv für sächsische Geschichte XII. 1874).

Já jsem vedle toho všeho užil k vypravování svému také pramenů archivních, a sice některých z archivu města Prahy (hlavně pro srovnání odchylných zpráv u Schebka i Bílka) i ze Třeboně, pak zvláště neznámých od nikoho posud nepoužitých pamětí o příbězích této doby, které zachovaly se v archivu řádu kapucínského na Hradčanech v Praze. Za la-

skavé svolení k tomu, abych zpráv těchto užiti směl, děkuji veledůstojnému p. P. kvardiánovi Bertholdu Weilerovi. Chystám se na jiných místech obšírněji o nich promluviti.

Pochod Sasů ku Praze.

Dne 30. října 1631 — jakož svrchu podotknuto — vojevůdce Saský Jan Jiří Arnim opustil Zhořelec a dal se na pochod do Čech. Hranice země překročilo vojsko Saské v prvních dnech listopadu na dvou místech najednou. Nepochybně 4. t. m., ne-li dříve, dobyt Šluknov, a následující noci vzdal se Děčín na smlouvu. Panství Děčínské patřívalo pánům z Býnu (Bünau); pan Rudolf starší z rodu toho vystěhoval se pro náboženství ze země, prodav dříve Děčín Krištofovi Šimonovi svobodnému pánu z Thunu. Ale r. 1631 nebyla kupní cena dosud doplacena. Rudolf z Býnu navrátil se tudy v průvodu Saského vojska do Čech a když Děčín se vzdal, zmocnil se města, zámku i panství a držel je pak pokud cizí vojsko bylo v Čechách. Nový majitel musil uprchnouti.

Současně jiné oddělení Saského vojska přiblížilo se po cestě od Petrovic (Peterswalde) k Ústí nad Labem, k městu královskému, vždy katolickému a císaři věrnému. Posádka tamější (100 mužů jízdy) rychle odklidila se a Ústí bez jedinkého výstřelu dostalo se do rukou Sasů. Zde ukořistěno mnoho bohatství a zvláště naloupeny velké zásoby vína i různých potravin. Město zakoušelo pak protivenství přemnohá až na konec do gruntu vypáleno. Nyní postupováno podle obou břehů Labských hlouběji do vnitřku země České. Již 5. listopadu obsazeny také Litoměřice,*) když byla malá posádka císař-

*) Zprávy u Hallwicha a Wintra shodují se v tom docela, že Litoměřice dobyty 5. a ne 15. listopadu.

ská bez boje město opustila. Sasové zabezpečili si tím držení důležitého mostu přes Labe. Do města navrátilo se mnoho emigrantských rodin, kteréž se před lety do ciziny vystěhovaly, a nyní ujaly se předešlých svých majetků. *) Ale město trpělo od Sasů tolik, že brzo veškeren majetek byl zpustošen a domy městské vypáleny.

Z Ústí zatím vypraven sbor Saský proti Teplici, kteréž se zmocnil, a hned učinil útok na silně opevněný hrad Doubravskou Horu, kdež bylo 400 mužů císařské posádky. I tato pevnost musila se vzdáti a majetník panství Vilém Kinský, byv zajat, odvezen do Drážďan, kdež potom vynikající měl účastenství v jednání mezi Francouzy a Valdšteinem. — V okolí Teplice ihned také obsazena a kontribucemi stížená města Krupka, Hroby, Duchcov a jiná.

Tři dni poskytl Arnim vojsku svému odpočinutí v Litoměřicích. Potom opustil s hlavní armádou město a dal se po levém břehu Labském přes Lovosice a Doksany na pochod k Roudnici. Na této cestě obsazeny také Libochovice a Budyně. Zde přirazil k vojsku Saskému polní zbrojmistr Jan Melchior ze Schwalbachu, s větším počtem děl a oblehacích strojů určených k dobývání Prahy. Nejvíce strachu zakusily panny řádu premonstrátského ve klášteře Doksanském; ale Arnim nedopustil ničehož jim učiniti, ano zanechal v klášteře i malou posádku, kteráž by obyvatelky jeho před jakýmikoliv útoky obecného lidu chránila. Lid okolní nemoha na klášter, vymstil se na

*) U Bílka (str. 1134) uvádí se 36 rodin, které byly potom proto, že se navrátily, pokutovány. Ale nesmí mysliti se, že nevrátilo se jich mnohem více. Pokutovány byly jen ty, na nichž bylo ještě co vzíti.

dvorech a pozemcích klášterních, na nichž velkých škod nadělal a hůře nežli nepřítel řádil. Dne 8. listopadu pozdě na noc překvapena Roudnice a bez odporu dobyta. Zde druhý šel most přes Labe, který také v držení Sasů se dostal. Roudnice patřila tehdáž proslulé paní Polixeně z Lobkovic. Ta měla záhy u Arnima mocné přímluvčí a její regent Bohuslav Ritr postaral se také, aby Sasíci hojně byli jídlem a pitím zásobeni a tudíž nedrancovali. Podařilo se to však jen částečně. Paní Polixena u protestantů byla v nenávisti, pro způsob, jakým na panství Roudnickém prováděla protireformaci, a tudy Sasové, popuzováni od emigrantů při vojště se nacházejících, domy mnohých sousedů vydrancovali a od bohatých židů Roudnických dali si zaplatiti veliké výpalné. Hned pak zde počalo prováděti se strany Saské loupežení v ten způsob, že zboží drancováním nabyté nakládáno na lodě a odváženo do Sas.

Po pádu Roudnice šlo to rychle ku předu. Menší oddíly Saského vojska rozběhly se daleko široko a všecka města i místa vzdávala se jim bez odporu. Dne 12. listopadu obsazena již celá krajina až do Rakovníka, a téhož dne vzat byl také Mělník od emigranta Jiřího Matouše z Těchenic, kterýž byl nejvyšším lejtnantem ve službách krále Švédského. Dne 14. listopadu obsazen Slaný*); ale Arnim s hlavní částí vojska svého přes Velvary táhl ku Praze a 15. listopadu ráno stanul na výšině Bělohorské.

Neočekávaný tento pokrok vzbudil v Sasích netušené nadšení. Sám kurfiřt odhodlal se 13. listopadu k tomu, že s novými sbory vojska potáhne do Čech. Učinil tak ještě téhož dne a

*) Vepřkův Historický kalendář vydaný od J. B. Miltnera v programě gymnasia Královéhradeckého 1883.

14. listopadu — když Arnim blížil se ku Praze — byl již v Ústí nad Labem. S kurfiřtem současně valily se, v pravém toho slova smyslu, veliké houfy emigrantů do Čech. I ti, kteří naprosto celé výpravě nedůvěřovali, nyní v okamžitém nadšení nad dosavadními úspěchy rychle táhli s kurfiřtem, anebo hned za ním do staré vlasti své. Emigranti z Chebska a Loketska dobře zorganisovali se a zmocnivše se později Chebu, Lokte i Falknova, vesměs ujali se bývalých majetků. Do Chebu vrátilo se 23 měšťanských rodin, mezi nimi proslulá z dob kralování Jiřího Poděbradského rodina Junkerů a pak někdejší purkmistr Wolf Adam Bachhelbel, kterýž ustanoven byl od Sasů za komisaře kraje Loketského. V kraji Chebském 17 šlechtických rodin zmocnili se bývalých statků svých**) a Mikuláš Globner z Globna učiněn Saským komisařem v krajích Chebském i Loketském. Do Lokte navrátilo se 8 předních rodin emigrantských a do kraje Loketského 14 bývalých majitelů statků zemských.*) — Jiná

**) Jiří Wolf Brandner z Brandu (statek Seeberg), Wolf Arnošt a Jan Adam bratří Elpaknerové z Dolního Šenfeldu, Mikuláš Globner z Globna (statek Krottensee), Julius Hofer z Lobenšteina (statek Čichalov = Sichelau), Filip Lang z Langenfeldu (statek Iglingen v Bavořích), Jan Wolf z Lengenfeldu, Sabina Lochnarová z Palič (statek Těšov), Jiří Albrecht a Jan Fabián Mulcové z Waldau, Gerhard Schwoll na Palici, Engelhart Štampach (Steinbach) ze Štampachu (statek Ebmeth a Vranov = Frohnau), Jan Krištof Tanner (statek Reichersdorf a Ava), Jiří Krištof z Trautenberka (není docela jisto, zdaž byl také v Čechách?), Joachym Fridrich a Matyáš Bernard bratří z Unruhe (statek Reuth), Humbold Winkler z Hainfelsu se syny Jiřím Adamem, Fridrichem a Jaroslavem (statek Děpoltovice = Tüppelsgrün).

*) Jaroslav Hoffmann z Münchhofen, Hozlauerová Eva (statek Kirchenbirg), Wolf Krištof Lochnar z Palič (statky Mnichov = Münchhof a Jimlichov = Imligau), Jan Fabian a Jan Matyáš Perglasové z Perglasu, Ra-

tlupa Sasů ve spolku s emigranty dostala se přes Jáchymov do Čech a zmocnila se celého kraje Žateckého mimo města Žatce, kdežto Jiří z Těchenic od Mělníka hluboko zajížděl do kraje Boleslavského. — V Jáchymově byl to zejména císařský mincmistr Jiří Steinmüller, kterýž již předešlé bouřky proti reformačním komisařům se zúčastnil a nyní Sasům i emigraci co nejhorlivěji pomáhal.

Pod ochranou Saské invase dva emigrantští šlechtici, Krištof Čabelický ze Soutic a David Chlumčanský z Přestavlk, hleděli lid selský zorganisovati v pevné sbory, kteréž by vojsku Saskému byli nápomocny. V skutku také něco sedláků dalo připojiti se k armádě Saské a k ní také lid za peníze najímal Václav Fridrich Vartovský z Varty. Většina však sedláků, když nyní přišla doba příhodná, rotila se v houfy pod svými vůdci a jala se zle hospodařiti v zámcích a tvrzích na Žatecku, Slánsku, Litoměřicku, do jisté míry i v Rakovnicku.**) Jinak pokusili se Sasové ve všech dobytých krajích a místech o zavedení jistého pořádku ve svém smyslu. Všude zřizováni krajští komisaři, kteří měli bdíti nad kraji sobě svěřenými a starati se o vybírání berní pro vojsko Saské. O krajských komisařích v Loketsku a Chebsku již svrchu jsem zmínku učinil. Jakožto jiní komisaři připomínají se: Jan Ilburk Kyšperský z Vřesovic, kterýž zmocnil se panství Novohradského u Loun, a pak v Lounech byl komisařem k vybírání kontribucí na lid Saský. Pomocníkem

---

bicar Sigmund z Rabic, Jan Bartoloměj z Reizenbachu, Fridrich a Jan Šebestian Štampachové ze Štampachu, Florian a Wolf Adam Steinsdorferové ze Steinsdorfu, Jiří Adam Štolc z Gostomdy, Krištof Jindřich Tejn z Tejna, Krištof Ferdinand Mangolt.

**) Dle zpráv u Hildebranda a Slavaty, s čímž shodují se udaje Bílkovy a Wintrovy.

byl mu při tom Petr Boreň ze Lhoty. Jan Arnošt Elsnic zmocnil se statku Žandova a byl Saským komisařem v České Kamenici. Alexandr Kaplíř ze Sulevic, Wolf Solhaus ze Solhausu a Jan Mostník z Nyštic byli vrchními komisaři pro kraj Litoměřický, Karel Chotek z Chotkova, kterýž zmocnil se statku Pavlčína a Bělušic, konal tytéž služby po některý čas pro kraj Rakovnický. Bohuslav Elsnic, Jiří Miller z Milhausu a Václav Pelargus byli komisaři v kraji Slánském. Martin Graf z Ernfeldu, zmocniv se svobodného dvora v Milovicích u Hořic, dal se Sasům potřebovati ku službám v kraji Hradeckém; a rovněž komisařem Saským byl Jan Jiří Colona z Felzu, maje ještě k ruce Jiříka Arnošta Hozlauera, jen že nevíme určitě nad kterou krajinou prostírala se právomoc jeho.

Komisaři tito, jichž ovšem bylo mnohem více, nežli na ten čas je povědomo, opírali se při činnosti své hlavně o emigrantskou šlechtu, kteráž zmocnila se statků svých a vyhnala nové, katolické držitele, a pak o ta města, v nichž pomocí posádek Saských a vrátivších se nekatolíků, podařilo se vládu dostati do rukou bývalých konšelů protestantských. Byl pak počet těch šlechticů, kteří navrátili se se Sasy do Čech dosti veliký. Ti, jichž statky nacházeli se ve krajinách od Sasů osazených zmocnili se jich ovšem ihned. A byli pak to (vedle svrchuvzpomenutých) tito emigranti:

Bratří Jaroslav, Krištof a Rudolf Kyjové zmocnili se statku Albrechtic u Českého Dubu, Vintíř z Býnu ujal panství Blankenšteinské nedaleko Ústí, Zdislav Ruth z Dirného statku Borče v Litoměřicích, Vojtěch Kyšperský z Vřesovic statku Brňan v Litoměřicku, Václav starší Štampach ze Štampachu Bakova v Lit. a Valče v Chebsku, Litold Kozelka z Hřivic statku Černčic v Žatecku,

Jiří a Bernard Hochauzerové z Hochauzu statku Eisenberka v Žatecku, Ladislav Zejdlic ze Šenfeldu statku Encovan v Litoměřicku, David Jiří Černhouz statků Libně a Grabšteina, Joachym Libšteinský z Kolovrat statku Jesenic v Žatecku. Týž také snažil se pobouřiti poddané v Manětíně, aby od nynější vrchnosti odpadli a bývalého majetníka Jana z Roupova za pána přijali, což se vskutku podařilo. — Jan Jiří Kamejtský ze Lstiboře ujal se statku Kamejku v Litoměřicku, Václav Vilém z Roupova statků Kopist, Hrdel, Pokratic, Travčic, Počapel, Trnovan a Žitenic, Václav Kamejtský ze Lstiboře statků Libochovan a Žernosek v Žatecku, Anna Maximiliána ze Švamberka, někdy manželka Petra ze Švamberka a nyní znovu provdaná za Ladislava Velena ze Žerotína, panství Libochovic a Budyně nad Ohří, Alexandr Kaplíř ze Sulevic statků Lipna velkého i Stekníku v Žatecku a Klomína v Rakovnicku, Jan Jindřich Štampach ze Štampachu statků Maštova, Vičic, Března v Žat. a Mšece či Kornhausu v Rak., Adam Gothard Štampach statků Oplot a Neprobylic v Žat., Krištof Šťastný Slavata z Chlumu statku Pakoměřic, Jan Habart z Vřesovic a na Ploskovicích statku Oujezdce v Lit., Karel Pfefferkorn z Ottopachu statku Podbradce v Lit., Bernard Kelbl z Gejzingu statku Předlic v Lit., Voršila Benigna z Vrtby vdova po Bohuslavovi z Michalovic statků Rvenic, Trupčic a Nového Sedla v Žat., Vintíř starší a Rudolf mladší z Býnu statků Schönsteina a Bünaburga v Lit., Zdislav Hrzan z Harasova statku Skalky v Lit., Jan Jindřich a Petr Koučové z Kouče statků Trmic Horních a Dubic v Lit., kteréž však nepodrželi, než jen vydrancovali, Sigmund Dobřikovský z Dobřikova

ujal se Veletova pod Podvinem, Bohuslav starší Hrobčický Vroutku v Žat., a jiní jiných drobnějších majetků svých.

Veliký počet emigrantů ovšem nikdy více rodné tvrze, dvora nebo vísky nespatřil; kam nesáhala moc Sasů, tam nebylo radno vkročiti. Jiní šli do Čech jen aby šli, dobře vědouce, že na bývalý majetek — zejména pozůstával-li v jistotách — nelze mysliti *) Podporovali všelijak nepřítele a živili se jak mohli. Někteří jen z daleka vyhrožovali nynějším majetníkům bývalých statků svých, jako ku př. činil dřívější držitel panství Chroustovického. — Z domácích šlechticů, kteří přetrvali protireformaci nyní někteří přidali se k Sasům, aneb zjevně navrátivší se emigranty podporovali. Za takové připomínají se Sigmund Vilém z Risenburka na Domoradicích, Adam starší Hozlauer z Hozlau, Jan Hanuš Nostic z Nostic, Jan Habart z Vřesovic na Ploškovicích, Dorota Kaplířová ze Sulevic provdaná za Jana Litvína Kavku z Říčan, majitelka Suchomast a Bykoše, Jan Linhart z Neuenburka na Třebovli, Adam Jindřich Tejřovský z Ensidla, usedlý kdesi v kraji Plzeňském, kterýž zejména městu Plzni, vždy katolickému a císaři věrnému, pohrůžky činil ano i s Krištofem Ploskovským vzbouřenému lidu selskému se vůdcem učinil.

*) Připomínají se v těchto dvou směrech tato jména: Kateřina Belvicová z Nostic, Adam a Karel Čabeličtí ze Soutic, Adam a Václav Dejmové ze Stříteže, Otto purkrabí z Donína, Jan Jindřich, Burian a Bohuslav Elsnicové, Václav Henykar z Eberka, Bohuslav Hodějovský, Jan House z Krásné Hory, Jiří Hrobčický, Jakub Hruška z Března, Adam a Vilém Václav Linhartové z Neuenburka, Přibík Netvorský z Břízy, Oldřich Václav Kavka z Říčan, Mikuláš Šic z Drahenic, Václav Volanský z Volanic, Bohuslav Vostromiřský, Karel Vtelenský ze Vtelna, Albrecht Krištof Penčík z Penčíku, Jan Václav Ždárský ze Ždáru a j. v.

Od armády císařské k nepříteli prchl Jan Ferdinand Vostrovec z Královic. Vpádu Saského k tomu, aby z Čech do ciziny utéci mohl, užil Vodolan Věžník z Věžník.

Z měst královských, pokud ještě (jako u Litoměřic) připomenuto nebylo, navrátili se někteří emigranti do Berouna, Českého Brodu, Čáslavi, Králové Hradce, Chrudimi, Mělníka, Loun, Mostu, Slavkova a Žatce. Lounští sloužili také ve vojště Saském. Největším shromážděním emigrace byl Žatec, dobytý od Sasů teprv v polovici prosince 1631. Zde sídlila četná šlechta a sem také soustředilo se hojně měšťanů prve odběhlých. Cyprian a Maximilian Hošťálkové, synové bývalého Žateckého primatora Max. Hošťálka vrátili se také, a hlavu popraveného otce svého s brány sňavše, se vší úctou pochovali. — Města tato však na větším díle nevýslovně trpěla jak od posádek Saských tak od lidu selského. Zvláště těžké rány doléhaly na Kadaň i Mělník, a kalich hořkosti největší uchystán byl pro Nymburk. — Na straně Saské touha po loupežích stála na místě nejpřednějším, na straně císařské pak byla skleslost mysli tak veliká, že ku př. královský hrad Křivoklát vzdal se, jakmile u bran jeho ukázali se dva Saští vojáci!

Poměry v Praze.

Na rozmnožení branné moci v Praze nebylo lze pomysliti. Jediné, co stalo se, bylo že po pádu Frankfurta nad Odrou, nařízen v květnu 1631 soupis všeho zbraně schopného obyvatelstva a oznámeno odbývání „mustruňků“ zbrojného lidu městského na radnicích všech tří měst (str. 17). Bylo to po bitvě Bělohorské ponejprvé, co měšťanům dovoleno nositi zbraň

k účelům obrany proti nepříteli. Ovšem zbroj byla špatná a ti, jež ji nosili, nehodili se za vojáky. Sic asi 1600 měšťanů dalo se vřaditi do čet vojenských a řídili se přísnou instrukcí, konali stráže ve dne i v noci, na branách i po ulicích, prohledávali domy, zdaž v nich nezdržují se lidé podezřelí: ale to všecko jen, pokud nepřítel byl daleko; když přiblížil se skutečně, ozbrojení měšťané, byli-li zámožnější, prchali pryč do Tábora, Budějovic, Jihlavy, do Vídně i jinam, byli-li chudší, zahodili zbraň a hleděli doma ukrýti se před nastávajícím nebezpečím. Jen purkmistři a konšelé obcí Pražských zachovali v těžké chvíli obezřetnost tím větší úcty hodnou, čím méně na jakoukoliv pomoc se strany nejvyšších úředníků zemských a vrchního velitele posádky Pražské mohli se bezpečiti. Tito byli v nejistotě dosti trapné. Nebo z Vídně docházely neustále zprávy velmi upokojivé, že na tažení kurfiřta do Čech nelze mysliti, kdežto naopak ze severních Čech psalo se vždy hrozivěji, až konečně i došly zprávy i docela určité, že Sasové již jsou v zemi a táhnou ku Praze. Jim v zápětí obyvatelstvo venkovských nehražených míst a vesnic houfně hrnulo se s majetkem do hlavního města, aby zde nalezlo ochrany.

Tudy nejvyšší úředníci čili místodržící království Českého ve čtvrtek dne 6. listopadu na rychlo Prahu opustili, přenesše sídlo kanceláře a komory České do Budějovic. Tento skutek v zápětí měl veliký strach a útěk přemnohých jiných lidí. Hned za místodržícími vyjel z města kardinál-arcibiskup Arnošt Vojtěch hrabě z Harrachu a s ním zároveň děkan kapituly Svatovítské Josef Makarius; ten odvezl rovněž do Budějovic korunu českou a královské i kostelní klenoty. Za nimi hrnul se kdo kde mohl; ještě téhož dne večer 16 nejbohatších

měšťanův s „naladovanými vozy“ opouštělo města Pražská. A v následujících dnech nebylo lépe. Zejména vlaští peněžníci a kupci uklízeli se rychle s poklady svými. — Také kněžstvo katolické, světské i řeholní, na větším díle prchalo ze strachu před „kacíři“. Na útěku takovém dva mniši Hybernští Patricius Flemengus a Matouš Horý kdesi mezi Prahou a Voticemi od nekatolických sedláků byli zabiti a potom u Františkánů ve Voticích pochováni. — Útěk kněžstva katolického tak byl všeobecný, že v krátkém čase veškeré skoro kostely zůstávaly zavřeny, přestalo se zvoniti a katoličtí obyvatelé služeb božích zbaveni.

Nemile pohlíželi na všeobecný útěk z Prahy purkmistři a konšelé všech tří měst; i když se 6. listopadu rozhlásilo, že také Pavel Michna z Vacínova, jediný z místodržících, který dosud neuprchl, a rovněž nejvyšší velitel posádky don Baltazar de Marradas hodlají město opustiti: purkmistři hned na zejtří šli k nim s dotazem, je-li tomu tak a s prosbou o radu. Pavel Michna odpověděl měšťanům, že ani on ani Marradas města opustiti nemíní, ale kdyby se tak přece stalo, že pánům radním naučení dají, jak by se v tom případě, že by vojsko Saské k Praze přitáhlo, zachovati měli. Hned potom, 8. listopadu Staroměští obrátili se s prosebným listem k císaři do Vídně, při čemž na útěk místodržících trpce si stěžovali. A císař Ferdinand II. také zprávu o tom s velikou nelibostí přijal na vědomí; kancléři Slavatovi sám osobně nařídil, aby všecky dopisy k místodržícím adressoval i na dále — do Prahy. Vilém Slavata přestrašen z této nemilosti panovníkovy radil místodržícím, aby ihned do hlavního města se navrátili. Ale rada jeho přišla již pozdě.

Mezitím zprávy o rostoucím nebezpečí se množily a s nimi rovněž nastával pokřik mezi

lidem, že Michna a Marradas odjedou a rovněž i vévoda Fridlandský hodlá Prahu opustiti. Tedy konšelé ještě 8. listopadu před večerem vyslali posly k panu Albrechtovi z Valdšteina, prosíce jeho o ochranu. Ten ovšem byl by ji mohl poskytnouti. Neboť on jediný při všeobecném zmatku zůstával klidným a měl otevřenou cestu na obě strany. U dvora se toho času již bezpečně věřilo, že ujme se velitelství nad vojskem císařským,*) a současně také nepřátelský vojevůdce Arnim byl s vévodou v čilém spojení. — Albrecht z Valdšteina přijal posly městské laskavě. „Rád slyším od Pražanů, že ke mně tu starou důvěrnost mají a ke mně o radu se utíkají,“ pravil jim. Za to o odjezdu místodržících mluvil velmi štiplavě: „má nemoc mne tak hrubě jako to jich utíkání nebolí.“ Měl u sebe tehdáž Valdštein posla od Arnima, a jen proto, pravil, že zdržuje ho s odpovědí, aby on útěk nejvyšších úředníků pro všeobecný posměch u nepřátel neroztrousil. Ve věci samé, sliboval Pražanům, že u Arnima se za ně přimluví a v čemkoli jiném by jim pomoci mohl, že rád učiniti chce.

S vděčnou radostí děkovali Pražané vévodovi a upokojeni vraceli se domů. Ale hned zase stihali je špatné zprávy jedna za druhou. Zdivočilý lid obecný nyní ve všeobecném zmatku viděl pro sebe dobu příhodnou; tlupy viničníků a jiných dělníků v okolí Pražském shlukli se, pálili domy, loupili a zabíjeli putující z Prahy měšťany. Ba učinili i také pokus vylámati brány a vniknouti do města. Obec proti tomu všemu s největší těžkostí udržela pořádek. Neděle (9. listopadu) přešla v klidu, jen přehnané pověsti o počtu Sasů šířily se, jakož i ustavičně udržo-

---

*) List Slavatův k Pavlovi Michnovi z Vacinova ze dne 8. listopadu 1631 v Rozpravách str. 81.

vána zpráva, že Pražané budou osamoceni a páni přece odjedou. Bohužel nebyla bez podstaty.

Nebo v pondělí (10. listopadu) představení obce, došedše znovu k vévodě Fridlandskému, přesvědčili se, že původní úmysl svůj změnil a ještě téhož dne míní Prahu opustiti a odebrati se do Pardubic. Za příčinu odjezdu udával, že vojevůdce císařský Tiefenbach, jemuž z Vídně bylo nařízeno, aby v rychlosti ze Slezska táhl do Čech, mohl by na tomto pochodu příliš pustošiti statky Valdšteinské, čemuž vévoda osobní přítomností hodlá přítrž učiniti. Zástupcové obcí Pražských byli touto zprávou velmi zkormouceni: „Milostivý kníže! kdyby k něčemu přišlo, my ubozí lidé nemáme se čím brániti!“ Toť byla jediná jich odpověď. Valdštein těšil je tím, že vojevůdce Saský Arnim je slušný muž, kterýž jistě tak zhola Prahy dobývati nebude, nýbrž dříve o vzdání na slušném základě jednati; tudy že vždy měšťanům je možno dobrých výminek dosíci. — Titéž vyslaní městští odebrali se ihned k nejvyššímu veliteli posádky Pražské Marradasovi. Zde byla veliká společnost pohromadě: Pavel Michna z Vacínova, hrabě Zdeněk z Kolovrat, Staroměstský hejtman Hendrich Wolf Berka z Dubé, Novoměstský hejtman Jiří Mitrovský z Nemyšle, don Martin Hoef-Huerta a několik důstojníků. Rychtář Staroměstský Linhart Korka chtěl tak vzácnou společnost osloviti po vlašsku, ale spoluradní Ondřej Leinhoz vskočiv mu do řeči a obrácen jsa k Michnovi s rozhodností promluvil tato slova: „Milostivý pane hrabě! velký křik v Praze jest, že Vaše Milost s Jeho Milostí panem don Baltazarem Marradasem této nastávající noci odjeti chtíti račíte, z čehož veliké naříkání a strach mezi lidem povstává a my také neradi bychom od Vaši Milosti opuštěni býti chtěli.“ I odpověděl na to hrabě Michna: „Povězte jim, že

oni lhou! Nikam nepojedeme, zůstaneme s Vámi jako poctiví.“ V tom smyslu odpovídali také všickni ostatní zde přítomní. Hof-Huerta, vyprovázeje deputaci městskou až ku dveřům, ještě jednou doložil: „Nebojte se páni, nepojedeme nikam“. A udeřiv se v prsa, řekl: „Jako poctiví zůstaneme s Vámi.“

Ale toto všechno ujišťovaní nebylo s pravdou. Ba naopak. Společnost u Marradase shromážděná tvořila jakousi vojenskou radu, v níž právě v tu chvíli bylo rozhodnuto, že s tak nedostatečnými silami nelze v boj se pustiti a tudy že bude nejlépe ihned Prahu opustiti. Se stanoviska vojenského sám Albrecht z Valdšteina Marradasovi k témuž kroku radil. Měšťané ovšem o tom nevěděli, a když deputaci s největší rozhodností bylo řečeno, že páni v městě zůstanou, nastalo upokojení. Tím větší za to bylo udivení a nepokoj, když před večerem téhož dne „trousilo se po kamenném mostě mnoho vozův rozličnými věcmi naládovaných i kočárův“. Když pak měsíc vyšel a jasně tu noc svítiti počal, teprve velké množství vozův a lidí v nich přes most z Prahy jelo. Zástupcové města, chtějíce věděti co se děje, hned poslali tři ze sebe — Františka Cortesia, Jana Petráčka a písaře radního — k městské celnici při mostě, aby byli svědky toho, kdo utíká. Prvně viděli Albrechta z Valdšteina, jehož nosiči nesli „v zavřené sesli“. Vévoda vida zástupce městské, poručil zastaviti, a rozloučil se s nimi se slovy: „Ať při tom zůstane, jak jsme dnes rozmlouvali a Pán Bůh vás opatruj!“ Na to podal jim a jiným přítomným ruku k políbení a dal se rychle nésti z měst Pražských do bezpečí. Hned za ním bylo viděti, že ujíždí na půl třetího sta vozů, obklopených vojskem, s prapory svinutými; sám Marradas vozy i lid vojenský popoháněl k rychlému pochodu, křiče neustále:

„fort, fort“. Současně stráže od bran odvolány a ihned za vozy také pryč odeslány. Na mostě nastala zácpa, poněvadž jeden druhého předjížděl a byl ve všem veliký nepořádek. V tom přijížděl hrabě Michna. Přiznal se nyní teprv, že v radě vojenské uznáno za nejlepší Prahu opustiti a že rovněž usneseno se, aby měšťané o odpor se nepokoušeli, nýbrž jakmile nepřítel se přiblíží s ním o vzdání jednali na základě jistých výminek, o nichž vojenská rada se usnesla, Jan Jezberovský z Olivé Hory je sepsal a hrabě Michna nyní zástupcům obce odevzdal. S tím se s obcí rozloučil, a hned za ním také Marradas i všichni ostatní. Nejvíce strachu jevil hejtman Staroměstský, Hendrich Wolf Berka z Dubé, kterýž ujížděje naříkal, co vozů a věcí svých musil pro nedostatek koní v Praze zanechati a hlasitě volal, že „nepřítel za branou jest a dá nám na hřbet“. V celém městě — ani Hradčany nevyjímaje — nezůstalo vojáka. Všecko Vyšehradskou branou táhlo k Táboru a sice s velikou rychlostí; 12. listopadu byl Marradas již v Miličíně. V Praze zůstala jenom městská hotovost, kteréž Marradas nijakých instrukcí nezanechal. Ba ona utíkajícím stala se terčem vtipu a posměchu. Když prchající šlechtici jeli kolem Novoměstské radnice, kdež stál celý praporec městské hotovosti na stráži, volal jeden šlechtic: „Starečkové! darmo vartujete; raději jděte domů a zbraně složte!“

„Jako poctiví zůstaneme s Vámi“ pravilo se dopoledne a do večera došlo k těmto koncům! — Přestrašeným Pražanům nikdo v tu chvíli nevymluvil, že nepřítel vskutku stojí již u Bruské nebo Strahovské brány. — Co nyní dělati? Mělo-li město od záhuby vnitřní i vnější ochráněno býti, musilo nastoupiti se na cestu svépomoci, bez ohledu na přísné zákony a „obnovené zřízení“, kteréž každou postranní

schůzi prohlašovalo za nezákonnou a trestalo citelnými tresty. Nejvyšší úředníci zemští rozprchli se, i musil tudy někdo jiný na jich místě ujati se vlády v městě a silnou rukou pokusiti se — byť i cestou formálně nezákonnou — o provedení toho, k čemu mělo po ruce býti vojsko a úřadové státní. Obce Pražské dobře postavení své pochopili. Ještě v noci po odjezdu vojska a posledních úředníků císařských sešli se k vyzvání Staroměstské rady konšelé všech tří měst na radnici Staroměstské a rozhodli se po delší poradě: a) zvoliti několik osob ze sebe, kteréž by vyšly na zvědy a se přesvědčily, kde se nepřítel nalézá a jak dalece Praze hrozí nebezpečí; b) je-li nepřítel již u města, aby zabránilo se každému útoku a jednalo hned o vzdání, a sice c) na základě artikulů, které hrabě Michna po panu Jezberovském obcím Pražským zanechal. Artikule tyto byly čteny a také za správné uznány. Do poselství, kteréž zvoleno na přezvědy proti nepříteli zvoleni zástupcové všech tří měst a sice: Jan Petráček, Jan B. Gallarda, Daniel Dittrich, Jan Vichman a Zachariáš Kampion. I dána jim plná moc, kdyby s nepřítelem se sešli, aby ihned s ním jednati směli. Pak přijato a ještě také téže noci vykonáno zabarikádování Staroměstské věže mostecké, a opatření všech důležitých míst četnými strážemi městskými. — Ale duch odporu zmáhal se již i v této společnosti. Dva měšťané Pavel Prčka a Petr Koutský bez pozvání dostavili se do schůze konšelů všech tří měst a prudkými řečmi chtěli shromáždění roztrhnouti; císařští úředníci byli pryč a lidé, kteří v srdcích měli ještě náklonnost k staré víře a k starým řádům, nyní chtěli užiti vhodné chvíle, aby pokusili se o převrat. Ve sboru konšelském se to nepovedlo, ale v městě brzo nastaly poměry velmi vážné.

Na zejtří (11. listopadu) v den sv. Martina zvolenci městští odebrali se až do Turska, pozorovat, kde se nepřítel nalézá.*) Ale neviděvše ho nikde, vrátili se domů s přesvědčením, že Praze pro okamžik nehrozí nebezpečí. — Za to téhož dne zjevnou bouři ztropil v Praze i v okolí lid obecný.

Hned z rána bylo viděti po ulicích houfy chasy obecné; všickni ozbrojeni byli sekerami, motykami, silnými holemi nebo palicemi. Zprvu lid bez určitého plánu valil se po ulicích a ryncích, povykoval a šprýmy sobě činil ze stráží městských, volaje, že nepřítel je na blízku a Praha že se jemu vzdáti musí. Ukazují-li již tyto výroky, že obecný lid rád viděl Sasy přicházeti, jevilo se to ještě více, když houfy rozdělily se a táhli k určitým domům, aby zde mstili se za utrpěná příkoří. Jeden houf postavil se u kolleje Jesuitské na Starém Městě, jiný při kostele sv. Spasitele, kde tehdáž Pauláni bydleli, třetí táhl k Matce boží Sněžné, čtvrtý na Koňský trh k domu Simeona Petra Aulíka, sekretáře při české dvorské kanceláři, pátý na Dobytčí trh k příbytku jesuity Kravařského, šestý a sedmý na Malou Stranu proti Karmelitánům a klášteru Strahovskému. Všude staly se pokusy vniknouti do stavení, v nich loupiti a drancovati. Aulíkovi i Kravařskému podařilo se v čas uprchnouti a zachrániti životy. Na Malé Straně u Karmelitánů již dvéře byly vypáčeny, víno ze sklepů vyvaleno a nastávalo hlučné veselí lidu po ulicích. Také příbytek nenáviděného prokuratora císařského Přibíka Jeníška z Oujezda byl násilně zotvírán,

*) Z této cesty potom proti Pražanům způsobena obžaloba, jakoby byli klíče městské nepříteli nesli vstříc až k Velvarům, kteráž v četných pramenech současných se vyskytá, ač jest bez podstaty.

všecken nábytek rozbit a vydrancován. S tím současně mnoho set lidí z okolí Pražského hrnulo se do města, patrně za týmž účelem. Purkmistři tudy na rychlo vydali rozkaz, aby brány byly uzavřeny a nikdo nepouštěn ani do města ani z města. Hned pak oběma hejtmanům městské defense poručeno bíti na poplach a svolati měšťany do zbraně. Tito sešli se v počtu dosti hojném a podařilo se jim v krátkém čase zabrániti krvavým výtržnostem lidu. Tím pro první chvíli nebezpečí zažehnáno, ale ne odstraněno. Vrstvy dosud utlačované doufaly, že nadešla hodina pomsty a nehodlaly nepoužiti příhodné chvíle. Ozbrojené sbory měšťanů proti výtržníkům domácím dosti se osvědčily. Ale při branách, kde stáli jaksi proti zevnímu nepříteli, ukázaly se v pravé podstatě své. Když 11. listopadu ráno na zámku bylo z kusu vystřeleno, stráže městské rozutekly se a za žádnou cenu nechtěly se na stanoviště své navrátiti. K Bruské bráně přijel téhož dne trubač od generála Arnima nesa nějaké psaní. I zatroubil, žádaje býti vpuštěn. Stráž zalekla se nesmírně a horem pádem dala se na útěk. Trubač musil Arnimovo psaní podstrčiti brankou. Adressováno bylo na Albrechta z Valdšteina, jemuž je také Staroměští ihned poslali.

Ještě téhož dne večer došly zprávy, že Arnim maje již velikou střelbu při sobě od Budyně přímo táhne na Prahu. A vedle toho hned v zápětí, a zvláště nazejtří ráno (12. listopadu), ze všech stran z venkova přiběhli poslové, že lid selský na mnohých místech povstal, osoby duchovní i světské „morduje“, pánům svým dědičným tvrze a zámky vybijí a že je strach, aby nespojili se sedláci s chasou Pražskou a aby z toho „něco zlého“ nepovstalo. Ve zprávách tohoto druhu nepřeháněl se, ač ovšem do té míry nebezpečí zve-

ličováno, jakoby povstalý lid byl měl určité záměry a pevnou organisaci. Toho naprosto nebylo, a tudy také úspěchy obmezovaly se na „loupení a drancování“. Na statcích vévody Fridlandského a na zboží Trčkovském lid obracel se hlavně proti katolickým kněžím, kteří musili prchati, sic nebyli jisti životem. Rovněž tak vzbouřili se sedláci v okolí Jílového a Zbraslavi, kteří vojenskou posádku kláštera Zbraslavského přepadli a vyhnali, a klášter tolikrát již v předešlých dobách vydrancovaný dohubili. V okolí Kutné Hory, Kouřimi a Českého Brodu všechna poslušnost k vrchnostem na venkově a k císařským rychtářům ve městech přestala, ano Českobrodští veřejně prohlásili, že neznají více žádného císařského rychtáře a Sasíci také žádných císařských rychtářů znáti nebudou.*) — Je viděti, že kdyby bylo s vědomou organisací užilo se těchto poměrů, mohli zajisté nastati převraty veliké. Nebo již i také z jižních Čech, kde protireformace katolická provedena dosti klidně, docházely zprávy o bouřích, zvláště z Jindřichohradecka. V městě tomto na zámku pana Viléma Slavaty mnozí katolíci, zejména kněží, hledali útočiště; ale sedláci okolní v ozbrojených rotách honili je po silnicích, a kdo v čas nedostal se k branám městským byl zabit. Paní ze Šternberka utíkajíc z Prahy, nalezla na silnici zabitého františkána a když čeleď její mrtvolu sebou vzíti chtěla, jest napadena od sedlákův a jen s nouzí dostala se do Hradce. Ale již i v městě samém nebylo volno; protože i tu lid obecný proti kněžstvu tak byl popuzen, že mnozí z uprchlíků zde se skrývajících, hned zase dále utíkali.

Podobně v okolí Budějovic, Horažďovic a

*) Zajímavé zprávy o tom zvláště u Čelakovského v Osvětě 1872 str. 911—914.

Klatov nastalo veliké zbouření v lidu obecném, kteréž šířilo se záhy až i do Rakous. Místodržící čeští v Budějovicích měli strach o sebe, kancelář i komoru; dali sice na rychlo hradby opevniti a pokusili se o sesílení posádky, ale přes to nezdálo se jim býti bezpečno. I žádali, aby směli odstěhovati se do Vídně. Císař Ferdinand II. však byl velmi rozčílen nad malátností tak velikou a místodržícím příjezd do Vídně nejen zapověděl, než ještě vzkázal jim po kancléři Slavatovi, že na tom jest, aby syna svého, korunovaného již krále Českého, Ferdinanda III. v brzkých dnech do Čech a to do Budějovic vypravil, „tak aby to vzácné království tak mizerně zahubeno a nepříteli dokonale do rukou se nedostalo.“ Místodržící ještě potom chtěli dostati se z Budějovic pod přikrytím, že je potřebí, aby korunovační klenoty královské i s korunou byly odvezeny do Vídně, jakožto místa bezpečného. Za to přimlouval se v tajné radě i kancléř Slavata; ale císař naprosto to zamítl, a tak zástupcové panovníkovi i s korunou musili zůstati v Budějovicích.*) Ferdinand II. zdá se, i to s velikou nelibostí viděl, že všickni úředníci jeho, civilní i vojenští, o útěku svém dopisovali do Vídně, ale každý svou osobu chránil a jinému všeho toho vinu dával, kdežto patrně vinnými byli všickni stejně. Vrchnímu veliteli posádky Pražské Marradasovi, kterýž „jako poctivý“ chtěl v Praze vytrvati a pak za včas uprchl, přísluší dle vší pravděpodobnosti zásluha, že u dvora, jakožto původy všech neřestí a bídy označil — Pražany, maje na ně zlost, že oni na něho žalovali, kterak s vojskem pro ochranu města k nim vloženým utekl a Prahu úplně bez obrany zanechal.

---

*) Slavatův list ze dne 22. listopadu 1631 v Rozpravách str. 82.

Zatím co se tyto věci dály, Pražanům, na zprávy o nepokojích lidu po venkově a za hrozivých poměrů ve městě, nezbývalo leč učiniti další opatření pro ochranu pořádku. I sešli se konšelé, obecní starší, desítisoudcové a jiní přední měšťané všech tří měst ve středu (12. listopadu) na radnici Staroměstské a usnesli se: 1) aby obecný lid v Praze se toulající byl z města vyhoštěn; 2) aby ti, kdož z venkova s majetkem svým do Prahy uprchli a pohostinství zde užívají, z domů mezi „tu chasu a rotu" nevycházeli. Kdyby pak vyjíti musili, aby při sobě ani motyk, ani seker, ani jiné zbraně nenosili; 3) aby měšťané, kteří koně mají, ve dne i v noci ulice i rynky projížděli a na všecken pohostinský lid bedlivý pozor měli. To mělo skrze bubeníky býti vybubnováno, aby v obecnou známost vešlo, a všickni dle toho se řídili. V tom co se o tyto věci bylo raděno, vzešel pokřik, že nepřítel již je ve Velvarech a přední stráže v Míkovicích za Turskem. I rozhodli se shromáždění otcové tří měst, připrositi k sobě do rady ty zástupce vyšších stavů, kteří ještě v Praze zůstali a dohodnouti se s nimi o to, co a jak by s nepřítelem jednáno býti mělo, a jakby vyšší stavové spolu s městem trpěti a nad zachováním pořádku bdíti měli. Hned rozběhli se služebníci městští sezvat stavy k poradě. Byliť tehdáž v Praze ze stavu duchovního toliko sufragán Vilém Acker, a někteří kanovníci kapitulní, ze stavu panského jediná snad paní Polyxena z Lobkovic; ze stavu rytířského připomíná se více osob: purkrabí hradu Pražského Humprecht Račín z Račína, Jan Jezberovský z Olivé Hory, jeden pan z Gerštorfu, Jiří Rovenský z Libanské Hory, radové nad appellacími Chrisostom Šrepl z Šreplsberku, Daniel Blovský z Palatýnu a Jan Kropf z Altendorfu.

Ale do schůzky všickni nepřišli. Ti, kteří dostavili se, přivítáni delší řečí Staroměstského kancléře Jakuba Včelína; pak předložil jim Ondřej Leinhoz artikule, o nichž by se mělo promluviti, a sice předně co se pořádku ve městě, za druhé co se jednání s nepřítelem dotýče. V první věci stavové vyšší — poradivše se ve zvláštní místnosti mezi sebou — schválili artikule téhož dne ráno od zástupců všech tří měst přijaté a dodali k nim ještě tyto: 1) aby zavedena byla stálá služba vojenská na koních nejen od měšťanův ale také od jiných osob; 2) aby všecko bezpotřebné střílení v noci bylo zastaveno; 3) aby na stráže povinni byli choditi vedle měšťanů také obyvatelé z tak zvaných postranních práv i z domů panských; 4) aby židé k projíždění ulic koně půjčovali; 5) aby v šenkovních domech večer ani v noci nikomu se nápoje neprodávaly, nýbrž od soumraku všecky domy aby se uzamykaly; a konečně za 6) Bruská brána, Prašný most i průchod u Kapucínského kláštera i jiná místa na Hradčanech, aby se dobře opatřila.

Hned potom Pražané předložili stavům artikule, na jichž základě, po návrhu od hraběte Michny jim zanechaném, mělo s nepřítelem se jednati. Zněl pak návrh takto: a) kdyby Sasové do měst Pražských byli vpuštěni, nechť se pokojně chovají, nikomu v ničem nepřekážejí a zejména zabíjení bezbranného lidu se vystřehnou; b) ti, kdož v povinnostech k Jeho Milosti Císařské zůstávají, nechť od Sasů k žádným jiným povinnostem nejsou nuceni; c) kláštery, kostely, domy panské i měšťanské nechť nejsou drancovány, duchovní ne zatýkáni a na sousedy výplaty neuvalovány; d) kdokoli by Prahu opustiti chtěl i se statkem svým, nechť smí tak učiniti bez výplaty; e) úřadní osoby nechť opatřeny jsou pro sebe stráží bezpečností

(salva guardia) a ubytování vojáků nechť přenechá se Pražanům dle jich zvyklostí; f) nechť ve všech případech, kde by stalo se nějaké porušení těchto výminek, přesně je ustanoveno, ke komu by o ochranu a zastání se mělo utíkáno býti. — Stavové vyšší do rozpravy o tomto návrhu se nepustili, nýbrž navrhli, aby se s tím počkalo do odpůldne, až více ještě pánů bude pohromadě. Jen všeobecnými slovy ukazovali k tomu, aby při stanovení výminek nestalo se nic proti Jeho Milosti Císařské a na škodu města. Rada to velmi laciná!

Na rozchodu ještě poradili, aby Pražané s jedním člověkem, který zvláště v těchto věcech se vyzná, poslali některé své ze sebe znovu na zvědy, kde se nepřítel nalezá. Rady této, jak se zdá, neuposlechnuto. Zatím dole na rynku Staroměstském sběhlo se velké množství lidu a zahálečův, „kteří krky vytahovali a uši nastavovali, chtějíce věděti, o čem se v radnici páni radí". Rychtář městský i stráže po dobrotě snažili se přiměti je k rozchodu; ale nešlo to až teprve mocí, při čemž nezůstalo bez krveprolití a jiných trestů. Hned po utišení bouře bubeníci oznámili bubnováním, že jest zapovězeno loudati se po ulicích a tudy aby pod přísným trestem, každý do příbytku svého se odebral. Po tom nastalo upokojení.

Vyšší stavové opustili radnici a konšelé všech tří měst dali sepsati prosebný list k císaři o pomoc v těchto těžkých časech, s nímž zvláštního posla na vlastní groš ještě téhož dne do Vídně poslali. Odpoledne sešel se pak větší počet osob stavovských na radnici a ti — opět zvláště a pro sebe rokujíce — oznámili Pražanům, že jsou volni zříditi ze sebe jízdnou stráž, pro službu denní i noční, a sice tak, aby tato stráž s jezdci městskými tvořila společnou četu, dobře dorozuměnou, nad níž byl

by ustanoven také společný hejtman; k této hodnosti navrhli Pražanům mladého pána z Gerštorfu, což vděčně bylo přijato. O tom, jak by jednati se mělo se Sasy však i nyní stavové rozprávěti odepřeli, — poněvadž prý již tmavá noc byla a světlo v radní světnici se rozsvěcovati musilo. Patrně mělo rozhodnutí v této nejdůležitější věci a také veškerá odpovědnost ponechána býti měšťanům.

Ve čtvrtek (13. listopadu) deputace městská odebrala se na hrad Pražský, aby se suffragánem Ackrem a s paní kněžnou Lobkovskou smluvila se, jakého by opatření zámek potřeboval. Kněžna pověděla měšťanům, že již lid selský vedený některými „škůdci zemskými“ (t. j. emigranty) pokoušel se bránu za Prašným mostem vysekati a odtud zámku i měst Pražských se zmocniti. Hned postavena k místu tomu větší stráž z naverbovaných vojáků a jedno místo otevřené pro lepší bezpečnost zasypáno.

Na radnici zatím usnešeno se dopsati místodržícím do Budějovic a Marradasovi do Tábora o pomoc vojenskou, aspoň o dvě setniny rejtharstva a tři praporce pěchoty. Listy tyto nazejtří (v pátek, 14. listopadu) odeslány. Sotva že se tak stalo, přijel kurýr od Marradase s dobrými novinami. Nejvyšší velitel vojenský oznamoval dopisem ze dne 13. listopadu Pražanům, že již velká pomoc po Dunaji dolů do Pasova připloula a on že nařídil, aby dnem i nocí do Čech táhla. I jest prý nyní odhodlán ihned přiblížiti se s větší části vojska ku Praze, jiné pak oddíly vyslati proti Slanému, Velvarům a Mělníku: „neb již s pomocí pána boha dostatečnou pomoc netoliko k odpírání ale také i k vyhnání nepřítele ven ze země mám“. Pražané přijali zprávy tyto s velikým potěšením a ihned vypravili posly vstříc Marradasovi, že

Praha dosud v moci nepřítele není, aby tedy jen rychle s vojskem císařským přikvačil. Tito poslové sešli se 15. listopadu také vskutku s Marradasem na cestě od Tábora ku Praze a sice ve Voticích. I dal generál po zvláštním kurýru vzkázati, že zítra (16. listopadu) bude již trochu vojska v Praze, s ostatkem že rychle on sám potáhne nepříteli vstříc.

Zatím, co tyto věci 15. listopadu ve Voticích byly sjednávány, vojevůdce Saský Arnim celou noc ze 14. k 15. listopadu od Budyně a Velvar postupoval ku Praze a 15. ráno stál v šiku bitevním na Bílé Hoře. Teď ovšem čekati na pomoc císařskou bylo marno.

Praha vzdala se Sasům.

Hned za ranního jitra (v sobotu, 15. listopadu) poslal Arnim polního trubače svého se třemi otevřenými listy k Pražanům všech tří měst. Po obšírném úvodě o věrnosti, s jakou kurfiřt Saský sloužíval císaři a jak za to země jeho od generala Tilly-ho byla zpustošena, oznamovalo se, že vojsko Saské pro vlastní obranu do Čech musilo vtrhnouti a až ku Praze se dostalo. Míní-li Pražané dáti se s městem svým pod ochranu kurfiřta Saského, že žádnému obyvateli ani na životě ani na statku se ujma státi nemá; kdyby však k tomu došlo, že by město mělo býti dobýváno, pak ovšem za prolitou krev a všechny jiné následky ti odpovídati musí, kdož se lehkovážně dali v boj. Tudy dávaly se městům dvě hodiny na rozmyšlenou, aby buď se vzdala, anebo že začne střelba proti Praze. — Lid obecný nyní přese všecky zápovědi rotil a houfoval se po ulicích i hrnul vstříc nepřítelským plukům, kteréž vítal s radostí.

Ve velikém počtu sešli se zástupcové všech

tří měst do radnice Staroměstské a mezi ně dostavily se také ty osoby z vyšších stavů, kteréž dosud v městě přebývaly. Rozumí se samo sebou, že rozhodnuto se o kapitulaci, nebo na obranu nebylo lze mysliti. Jen tolik osvědčovali se Pražané, že byť i města vzdáti se musila, tím dokonce od císaře odstoupiti a jinou „nepořádnou“ vrchnost nad sebou uznati nemíní. V tom však co raděno se o výminky kapitulace, přišel posel od Albrechta z Valdšteina s dvěma listy, s jedním pro Arnima, s druhým pro pány Staroměstské. V tomto listu oznámeno Pražanům, že Valdštein s vojevůdcem Saským umlouvá si místo i čas ke schůzi, v níž by jednalo se o pokoj a mír. Pražané oddávali se z toho přemrštěné naději, že snad Arnim dostana psaní vévody Fridlandského dopřeje městu příměří. Zatím počítáno, že Marradas přibliží se ku Praze a nepřítele odežene. I vypraveni na Bílou Horu do ležení Arnimova čtyři zástupcové měštští (Jan Petráček z Vokounšteina, Jan Bapt. Galarda, Daniel Ditrich a Jan Vichman) a jim za řečníky přidáni byli dva rytíři, Jan Kundrát Kropf z Altendorfa, rada nad appellacemi, a Jan Freic z Freištatu, bývalý hejtman ve vojště císařském, kterýž kdysi i pod Arnimem sloužil. Oba tito mužové jako rodilí Němci a vojenských běhů povědomí lidé, mohli dobře s vojevůdcem Saským jednati. Dána jim plná moc, když by Arnim příměří nepřijal, uzavříti jménem čtyř stavův království Českého smlouvu o vzdání měst Pražských a sice na základě návrhu, který císařský místodržící Pavel Michna Pražanům zanechal.

A byl také nejvyšší čas, že vyslaní šli k Arnimovi, neboť lhůta dvou hodin dávno uplynula, vojevůdce Saský již rozestavoval stráže po všech pahorcích a jezdci jeho stáli už na dostřel od Strahovské brány. Do radnice poslán

také posel, aby rychlou odpověď žádal, poněvadž Arnim v dalším tažení s armadou svou zdržován býti nechce. Poslové Pražští se tedy ihned vypravili na cestu. Za Břevnovským klášterem sjeli se s houfem jezdcův, mezi nimiž poznali knížata z Altenburka a z Anhaltu, hraběte Matesa z Thurnu, Jana mladšího Varleicha z Bubna, Pavla Kaplíře ze Sulevic a jiné vyhnance ze šlechty české, jichž asi šedesáte na počet býti mohlo. Společně s nimi odebrali se do ležení a předstoupili před Arnima, kterýž přijal je sedě na koni u obory Hvězdy. Pan Kropf z Altendorfu, jakožto mluvčí deputace, odevzdal Arnimovi psaní od Albrechta z Valdšteina a žádal, aby dopřáno bylo městu příměří až do sjezdu, který Saský generál s vévodou Fridlandským míti měl. Přitom osvědčoval se slavně, že království České a stavové jeho nikdy nebyli v nepřátelství s domem Saským a rovněž také toho nijakž účastni nebyli, co se v říši německé toho léta dálo. K řeči této odpověděl Arnim: že kurfiřt Saský nerad ke zbraním sáhl, nýbrž k tomu donutkán byl; pročež že on ne jako nepřítel, nýbrž přítel ke městům Pražským přichází, a k tomu cíli, ne aby to království České k zkáze přivedl, nýbrž aby, jak svatá Římská říše, tak i toto království České *v předešlý* způsob uvedeno, a tudy veřejný pokoj způsoben byl. Proto také příměří i na opětovnou prosbu poslů Pražských odmítl. Tudy oni podali mu artikule, od Michny v Praze zanechané, a žádali za kapitulaci na jich základě. Arnim jen zběžně si je prohlédl a snad ani nepřečetl, ale k přímluvě prý starého Thurna je přijal. — Ovšem tak jako pravdu nemluvil, řka že přišel do Čech, aby království toto v předešlý způsob bylo uvedeno, tak také přijal mírné artikule Pražanů s dobrým vědomím, že se jich držeti nebude.

Poslové Pražští navrátili se na radnici Staroměstskou; dva z nich zůstali za rukojmí při Arnimovi, ale za to zase dva plukovníci Saští šli do města, aby v jich přítomnosti na čisto se přepsaly a spečetily kapitulační výminky. Mezi tím co se smlouva ve světnici úřadu šestipanského sepisovala a do němčiny překládala, Arnim posunul se již až k městu, a když odpoledne poslové Pražští nesli mu smlouvu k podpisu, shledali, že Sasové zmocnili se již Strahovské brány a stojí na Pohořelci. Vojevůdce byl sice ještě mimo zdi městské, ale úplně ke vjezdu přihotoven, sedě na koni uprostřed důstojníků svých. Na tuto okolnosť se vymlouvaje, odepřel také Arnim smlouvu podepsati, ale ovšem slíbil, že učiní tak ještě této noci. A hned po té vjel sám do města a opanoval Hradčany. Za ním o 5. hodině odpolední vtáhla celá armáda Saská, a sice v úplném pořádku a tiše. Jezdci zpívali si nábožnou píseň: „Nun lob' mein' Seel' den Herrn.“

Tak dostala se Praha do rukou Saských vlastně beze vší smlouvy a obyvatelstvo mohlo býti vydáno na milosť i nemilosť nepřítele. Ovšem v první chvíli strachu nebylo; lid vítal Saské vojáky a navracující se emigranty s radostí, a majetným třídám postačilo vědomí, že vojsko chrániti je bude před bezuzdnostmi chátry. Hned z večera poručil pak Arnim, aby se mu odevzdali klíče od bran městských, což se stalo. Pak také veškeré stráže městské odvolány a na jich místo postaveni vojáci Saští. Za to znovu žádali purkmistři pražští, aby Arnim podepsal kapitulační smlouvu, ale on opět odmítl, řka, aby počkali do pondělka (t. j. do 17. listopadu).

První starost byla o ubytování. Podlé náčrtku smlouvy ústně toliko od Sasů přijaté, starosť o ubytování měla zůstati purkmistrům i konšelům

tří měst, jakožto osobních poměrů znalým, a nikoliv kvartýrmistrům Saským. I rozumí se, že ihned bylo nabíháno na radnice o byty, a o potravu pro lidi i koně. Pro první chvíli nedalo se nic dělat. Tudy upuštěno pro tuto noc od ubytování po domích a vojáci přenocovali ve stanech na ulicích a ryncích. Jízda Saská rozložila se kolem radnice Staroměstské. — Ovšem přední důstojníci Saští a někteří šlechticové Čeští ihned a o své ujmě ujali se po městě nejvzácnějších panských i městských domů a ubytovali se v nich dle svého pohodlí. Tak učinil Arnim, tak knížata z Anhaltu a z Altenburka, tak hrabata Solms i Thurn, Jiří Křinecký z Ronova a jiní. Bylo to předzvěstí následující libovolné a strastiplné vlády, kteráž začala se hned příštího dne a zhoršila se ještě příjezdem Saského kurfiřta do Prahy, 20. listopadu. — Emigranti houfně vraceli se v naději na návrat starých předbělohorských časů, avšak domnělí osvoboditelé jich zahájili zatím v zemi dobu nejsurovějšího vyděračství a loupežnictví. Pražané zakusili to měrou zvláště vydatnou.

A také se strany císařského vojevůdce Marradase byli sklamáni. Jak svrchu pověděno, vytáhl on 14. listopadu z Tábora k Voticům a sliboval 16. listopadu býti v Praze. Na zprávu však, že Sasové jsou již v hlavním městě, couvl od Votic opět do Tábora, a v příštích dnech ještě několikráte osvědčil úplně neschopnost k samostatnému velení vojska. Dne 22. listopadu byl v Budějovicích; a pak zase pokusil se o postup až k Miličínu, ale s neustálým nářkem na nedostatečné vojsko a úplnou opuštěnosť, jak od místodržících tak od pomocných sborů Maximiliána, kurfiřta Bavorského. — Když pak císařský velitel Tiefenbach ze Slezska vtrhl do Čech a dostal se až k Nymburku, Marradas přiblížil se k Benešovu, ale opět zameškal v čas spojiti se

s Tiefenbachem a couvl zase do Tábora, kdež pak strávil delší čas v naříkavé nečinnosti.

První doba Saské vlády.

Nazejtří (v neděli 16. listopadu) po vtržení Sasů do Prahy nesnáze, vyplývající z nepotvrzení smlouvy kapitulační, množily se. Proto také radní všech tří měst šli hned ráno k Arnimovi, aby konečně smlouvu podepsal. Ale Saský vojevůdce, nalezaje se právě na kázání v kostele sv. Salvatora, kdež prvně opět služby boží po lutheránsku odbývány, nepředpustil deputaci městskou. Zatím vojáci Saští, když se s ubytováním jich velmi loudavě pokračovalo, běhali do radnic a s mnohým křikem žádali o vykázání bytů a potravy. Radní městští nemohli s tím býti hotovi, a také nechovali se v rozdílení vojáků po jednotlivých domech spravedlivě. Tudy důstojníci vedli stížnosť u Arnima a ten ustanovil za „generálního kvartýrmistra“ Sigmunda z Wolfersdorfu, kterýž pak rozhodněji věci se ujal a ubytování provedl, s velikým nářkem pánů Pražan, protože tím porušen byl jeden článek smlouvy kapitulační a protože Wolfersdorf a pobočník jeho neznámého jména sice mnohem bezohledněji ale také spravedlivěji si počínali. Úzkoprsé a malicherné protekce, dle nichž radní Pražští některé měšťany od ubytování osvobozovali a jiným opět přitěžovali, musili nyní přestati. Za to ovšem pobočník Wolfersdorfův obdržel příjmí „člověka zlého a ukrutného“. U večer téhož dne pěší i jízda rozešli se po vykázaných příbytcích „a ubohým měšťanům hned té chvíle velký nepokoj nastal“.

Nebo vyhladovělí vojáci nyní si dopřáli všeho a nutili měšťany k velikým dávkám peněz

i potravin. Podporováni byli v tom i od emigrantů, kteří v houfech do Prahy se navrátivše, veliké pohrůžky katolíkům činili, a že svých bývalých statků ujímati se budou prohlašovali, a prý i vojáky k nekřesťanskému utiskování nabádali a posilňovali. Z těch příčin v pondělí, 17. listopadu, nová deputace šla k Arnimovi, aby smlouvu kapitulační podepsal; on byl nyní hotov tak učiniti, ale — s jistými změnami, kteréž dle vůle jeho Staroměstský kancléř Jakub Včelín musil do textu smlouvy vepsati. Šlo tu o věci zdánlivě nevelkého dosahu, ale přece důležité, poněvadž se z nich znovu jasně poznávalo, jak si Sasové úlohu svou v Praze i v zemi České představovali. Měšťanům nezbývalo leč přijati i tento pozměněný obsah smlouvy, kteráž pak znovu přepsána a od obou stran podepsána byla.

Proměny dotýkaly se těchto kusův. V původní smlouvě stálo, že smlouva o kapitulaci, zavřená mezi Sasy a Pražany, Jeho Milosti Císařské nemá k nižádné ujmě býti; to nyní vypuštěno a nahraženo větou toho smyslu, že město dává se do ochrany kurfiřta Saského a chce zachovati mír a pokoj. — Artikul, že vojáci mají se chovati klidně, neloupiti a nevybíjeti domy pokojných občanů, zůstal nezměněn. Rovněž tak i článek, že všechny kláštery a duchovní obydlí s jich obyvateli, také všechny kostely mají při výsadách svých zůstati a duchovní osoby nemají z klášterův, tak ani z jakýchkoliv duchovních obydlí vyháněny býti, aniž se jim co protimyslného má státi. Ba sem na místě „z jakýchkoliv obydlí“ dodáno ještě slůvko „z kollejí“. Dva články, o úřednících císařských a raddách všech tří měst, kteří měli při svých úřadech býti zachováni a neobtěžováni ani ubytováním ani jakýmikoliv platy na vojsko, ba jimž volno býti mělo, kdykoliv město opustiti a jinam se odebrati, aniž by musili výplatné složiti: tyto dva články

Arnim přijal jen s výhradou, uzná-li je také kurfiřt.

Důležitý článek, že ubytování zůstane v rukou rad městských zůstal nezměněn. A rovněž tak i artikul, že Židé mají požívati zákonné ochrany. Starší židovstva Pražského vymohli si uznání tohoto artikule penězi na Arnimovi, k němuž se dostavili právě, když nová smlouva na čisto byla přepisována.

Přijetím této změněné smlouvy měl býti zabezpečen klid v městě a nadějím emigrantů učiněn hned od počátku konec úředním aktem, potvrzeným i se strany Saské. Neboť zůstalo-li ubytování v rukou dosavadních rad, nesmělo-li sáhnouti se na kláštery a kostely ani kolleje a bylo-li skoro jisto, že úředníci císařští ve všech úřadech a konšelové ve městech zůstanou i nyní ve svých místech, pak Saský vojevůdce uznal stav věcí jak jej v Praze nalezl za právní, a převratům ve prospěch starých řádů předbělohorských učinil dříve konec, než se s nimi započalo. Tak v theorii. V praxi Arnim i pán jeho, kurfiřt Saský, ani těchto výminek nedrželi a musili, vol či nevol, i trpěti, když se jimi neřídili také emigranti.

Neboť vojáci Saští loupili a drancovali v domech bez překážky a bez odporu, takže, jak sám Arnim doznává, nebylo domu, který by byl škod neutrpěl; vše násilně zotvíráno, prohledáno a co nalezeno, sebráno pod přikrytím, že prý je to majetek lidí podezřelých, kteréhož nelze šetřiti. Při tom sbíhali se věci docela nesnesitelné a neomluvitelné. Summa oloupených domů počítala se za půl léta na více než tisíc a tři sta. Konšelé Pražští hned v prvních dnech, když viděli, co se díti počíná, utekli se (20. listopadu) k Arnimovi, a on slíbil, že vojáky upokojí. Zároveň oznámil jim, že téhož dne přijede kurfiřt Saský do Prahy, a ubytuje se v domě Lichten-

šteinském na Malé Straně; aby tedy tam šli a čekali na uvítanou. Na místě polehčení přišlo tím pro okamžik zhoršení v poměrech. Neboť nyní nastávala potřeba vydržovati ke všemu ještě dvůr kurfiřtův, což nebylo maličkostí, protože se při něm pověstně mnoho jedlo a pilo. Hned pro první okamžik, jak kurfiřt přijede, nařízeno konšelům aby pro kuchyni jeho neprodleně odvedli: dva krmné voly, 30 skopcův, 10 jehňat, dva krmné vepře, telat tolik, kolik se jich nynějšího času dostati může, šest indiánských kohoutů a tolikéž slepic, 20 domácích slepic, 15 husí, 4 kapouny, zvěřiny, ptactva, kaprův a štik mnoholi se může dostati; k tomu deset kop vajec, tři centy másla, šest sudů starého vína, dva sudy mladého sladkého vína, deset sudů bílého i hořkého piva, a v hojné míře ostatních potřeb, jako mouky, zelí, jáhel, řípy, hráchu, švestek, suchých višní, jablek, hrušek, rozmariny, šalvěje, majoránu, řetkve, cibule, petržele, cukru, mandlí, hrozinek, oliv, citronů, rejže, olivového oleje, perníku a cukrovinek pro stoly. Vedlejších potřeb kuchyňských octa, soli, dříví, uhlí, svíček, smolnic, pak ovsa, sena, slámy pro celý dvůr kurfiřtský rovněž dle potřeby.

Byla to starosť nemalá, ale pro první chvíli musilo se všem žádostem do největší míry vyhověti. Za to ovšem konšelé ve společné poradě se usnesli, že kurfiřta uvítati nepůjdou. Jemu vstříc vyjeli jen důstojníci Saští, četní emigranti a hojně obecného lidu. Přijeloť s kurfiřtem opětně mnoho vyhnanců českých do Prahy, mezi nimi bývalý náčelník direktorské vlády a dvorský kancléř Fridricha Falckého Václav Vilém z Roupova, a bývalý zemský hejtman markrabství Moravského Ladislav Velen ze Žerotína. Když za hlaholu zvonů kurfiřt se skvělým průvodem vjížděl do Prahy, a když četní emigranti na půdě mateřské mohli se sejíti a pozdraviti,

zdálo se snad některým nadšencům v první chvíli slavnostní nálady, že již se vrací bývalé časy: ale brzo nastalo úplné vystřízlivění.

Nazejtří po příjezdu kurfiřtově (21. listopadu) poslali konšelé všech tří měst k němu deputaci, již vedli appellační rada Jan Konrad Kropf a místopurkrabí hradu Pražského Humprecht Račín z Račína. Dlouho trvalo, než na ně došlo. Konečně mohli vejíti a kurfiřt přijal je u přítomnosti maršálka Arnima a dvou tajných rad svých, pana z Miltic a doktora Jana Timaea.*) Pražané žádali, aby kurfiřt potvrdil smlouvu kapitulační mezi nimi a Arnimem uzavřenou a aby se také postaral o její provedení zejména tím, když by skrze své trubače a heroldy po městech přísně poručiti a provolati dal, aby vojáci městské domy a jiná obydlí neloupili a nedrancovali. Pak prosili, aby něco lidu vojenského bylo z Prahy vyzdviženo a jinam do posádek vloženo, protože Pražané z mnohých příčin, a hlavně pro chudobu a nedostatky své, nejsou s to na delší čas celou skoro armádu Saskou vyživovati, ano prý strach jest, bude-li v jednom domě tak mnoho vojáků pospolu ležeti, aby z toho nějaká nakažlivá nemoc nepovstala. Rovněž zaručovali se, že, i když by některá část vojska jinam se odstěhovala, nějakého pozdvižení v Praze není se co obávati. A konečně žádali kurfiřta, aby u dvora císařského přímluvčím jich byl, aby tam pro nynější své těžkosti do nějakého podezření, a snad potom do pokuty aneb ztráty statkův neupadli.

Jménem kurfiřta odpověděl k těmto žádostem Dr. Timaeus. Smlouvy o vydání Prahy

*) Timaeus o cestě své s kurfiřtem do Prahy sepsal zápisky (Protocollum Pragense), chované nyní v archivu Drážďanském, kteréž velmi dobře doplňují zprávy o těchže událostech zachované v pramenech domácích.

dosud prý nečetl a tudíž nemůže dáti odpovědi, pokud mu předložena nebude; pak prý učiní všecko, aby Pražané mohli býti spokojeni. Co se týče výstupků od vojáků páchaných, Arnimovi kurfiřt nařídí, aby vojáci domy městské neloupili. I také část armády hotov jest kurfiřt z Prahy vzdáliti a jinde rozsaditi, očekávaje ovšem, že Pražané pokojně živi budou, poněvadž on ne jako nepřítel, ale jako přítel do království Českého přijel, aby témuž království a jiným zemím k dávno touženému míru a pokoji dopomohl. Rovněž tak zabezpečoval jim, že budou do smlouvy o mír pojati, a že tudy od císaře nižádných pokut obávati se nemusí. Poslové městští byli vděčni za tyto řeči, po nichž však nenásledovaly skutky. Dne 24. listopadu podepsal sice kurfiřt kapitulační úmluvu v plném znění, ale tak málo si jí vážil, že teprve 16. prosince, to jest v den svého odjezdu z Prahy, konšelům Malostranským ji odevzdal. Ostatně všecko zůstalo při starém a obojetná povaha kurfiřta Saského i obojetný způsob vpádu jeho jevil se i potom ve všech poměrech, jak politických a vojenských tak i náboženských.

Všimněme si pro lepší přehled vypravování napřed běhů politických i vojenských.

Pražané snažili se, aby posádka Saská v městě dle slibu kurfiřtova byla zmenšena. A aby pak měšťané byli ochráněni od hrubých, den ode dne vždy horších, výstupků vojska žádali o ustanovení pevné taxy, mnoho-li na den nebo na týden obyvatelé povinni jsou Sasům platiti. Ve příčině snížení posádky byli od nejvyššího komisaře Jana Jiřího ze Šleinic zhola odmítnuti. Praha jest prý bídně opevněna a tudy posádka nemůže býti stenčena, leč by konšelé postarali se o to, aby zdi městské náležitě byly opraveny. Konšelé namítali, že nemají k tomu dělníků, ale ukazovali na viniční lid

v okolí Pražském, jehož prý je do sedmi set. I stalo se snešení, aby tento lid byl do města k hradební práci obeslán; ale nikdo nepřišel. — Určitou taxu, mnoho-li by vojákům se platiti mělo, předložil Šleinic konšelům již 24. listopadu, ale byla taková, že by ani celé království nebylo ji mohlo po jediný týden platiti, neřku-li sama toliko města Pražská, kdež ještě sousedi usedlí na tak zvaných postranních právech placení a ubytování se vymykali. Ovšem, zároveň s taxou předložena přísná pravidla pro vojáky, že ničehož více požadovati nesmí a že naprosto se jim jakékoliv libovolné drancování zapovídá. Ale Pražané, spočetše celou posádku v obhroublém čísle na 8000 mužů, prohlásili, že naprosto nejsou s to platit, poněvadž pro tolik mužstva ani peněz se nedostává a rovněž píce ne pro 13000 koní, které Sasové při spížních a dopravních vozech, při jezdectvu a dělech i při dvoře kurfiřtském chovali, výživy pro ně od Pražanů žádajíce. Nejvyšší komisař Saský chtěl učiniti tolik, že určí se počet koní, které jedenkaždý důstojník chovati smí, a sice tak, aby plukovník nesměl míti leč nejvýše 15 koní, podplukovník 8, nejvyšší strážmistr 6, a hejtman i s přidělenými úředníky 12. Ale i to bylo, jak viděti, číslo velmi vysoké. — Měšťané nemožnost svou nad slunce jasněji dokládali. Vypočetli, že když by se jim povedlo, aby jen tři pluky, to jest třicet praporů, v Praze zůstalo, že by jim přišlo platit měsíčně 46.664 říšských tolarů čili 69.996 rýnských zlatých. Ani tuto summu netroufali si shledati. I prosili o zmenšení posádky na tři pluky a o menší taxu. Na straně Saské narazili s tím na veliký odpor. Jan Melichar ze Schwalbachu, plukovník nad děly a dozorce nad pracemi zákopnickými, žádal naproti tomu současně u kurfiřta, aby Pražané pro lepší opatření měst najali 12 set dělníků s motykami, lopatami a sekerami,

k tomu aby opatřili 400 koleček, 200 nosidel pro rum, velikou zásobu prken a hřebíků pro nejnutnější opravy hradeb a náspů. K dělníkům měli postaveni býti dozorci, a výplatu konati písaři. I bylo by přišlo Pražanům platiti měsíčně na tento lid 7268 zlatých rýnských.

I začalo nové trapné jednání. Konšelé 3. prosince odhodlali se konečně naznačiti, aby aspoň všechno jízdectvo z Prahy bylo pryč posláno; mnoholi pěchoty v městě zůstati má, neřekli; jen vypočítali, kdyby jí 40 praporců bylo, že by jim přišlo platit měsíčně 60.480 tolarův mimo plat pro generální štáb. A to že dáti nemohou. Přitom s důrazem a zároveň s velkými prosbami žádali, aby Arnim konec učinil libovůli vojáků, kteří nyní i ve branách lid selský, když potraviny do města na prodej nese, obírají, z čehož veliká drahota, ba v obecném lidu již i hlad nastává. Ale Arnim ke všem těmto žádostem určité odpovědi nedal; na konec toliko po úpěnlivém nářku dal se pohnouti, že v Praze toliko 4 pluky zanechá, ale pro ty žádal plat dle taxy původně předložené, bez jakýchkoliv dalších výmluv a vytáček. S tím konšelé bez odmluvy odešli, ale s pevným úmyslem, že platiti nebudou.

Ve čtvrtek, 11. prosince, vskutku jízda i část pěchoty vytáhla z Prahy a zde na dále měly zůstati toliko 4 pluky. Hned obeslal k sobě Arnim konšely, a tázal se, jak se hodlají nyní zachovati? „Nevím,“ pravil Saský vojevůdce, „zdaliž toho království ten obyčej jest, že co jeden druhému připovídá, to se zdržeti nemá. Medle páni, nezdržujte mne a sneste se, co chcete na tu vám oznámenou taxu dávati? Já vám již předešlých dnů oznámil, co míti chci, a vy naproti tomu, že s to býti nemůžete, se vymlouváte a nic nepodáváte; tak se nikdá nesmluvíme! Sneste se na něčem již jednou, aby-

chom to skoncovali.“ — Konšelé po krátké poradě odpověděli k tomu, že na čtyři pluky přišlo by jim platit každý týden téměř 16.000 tolarů,*) tolik že dáti nemohou, poněvadž žádné pokladny a důchodův, jako říšská města, ani žádných poddaných nemají, ani peníze tyto skrze kontribuci, na měšťany rozvrženou, shledati nemohou, poněvadž tato daň celého království se dotýká a to by jí vlastně mělo platiti, ale ono tou měrou je nyní vyhubeno, že by ani v něm celém se shledati nemohla. I nabízeli se, že budou tyto 4 pluky stravou vychovávati, a sice dle taxy, o níž Arnima žádali, jak mnoho chleba, masa, piva a ostatních potřeb by se denně každému vojákovi dávati mělo. Co se pak důstojníků a vyšších vojenských úředníků dotýče, nabízeli konšelé, že rozlosují měšťany a potáhnou k tomu i také majitelé panských domů a se svolením Arnima i ty, kteří od Sasů mají ochrannou posádku (salvuguardii), a tímto způsobem že společně chtějí se pokusiti, aby důstojníkům dostalo se, co jim náleží.

S tím se konečně Arnim spokojil, a slíbil sepsati taxu, co by se vojákům na stravu dáti mělo. Ale doložil ihned, že neví, budou-li s tím důstojníci spokojeni. Za ty neručil. A pozdější zkušenost ukázala, že právem. Nemýlím-li se, přijal nejvyšší vojevůdce Saský za povolnost svou od konšel nějaký úplatek. A k tomu všemu trvala radost ze zmenšené posádky jen několik dní. Nebo již nazejtří (12. prosince), jak Jakub Včelín píše, „utrhl se z řetězu pes a truchlivou Pražanům přinesl novinu“, když pán ze Šleinic

*) U Beckovského III. 3. str. 154 a 155 praví se „šestnácte set říšských tolarův“, což jest patrný omyl, jak viděti z vypravování tamže na str. 149. Na krejcar vypočtená summa týdenního platu obnášela 15.120 zl.; připočetlo li se však, co se mělo dáti na štáb, udělána z toho úhrnná summa 16.000.

pro pány radní poslal a jim oznámil, že do Starého Města 25 praporcův, na Nové Město 4000 (sic) pěchoty a na Malou Stranu 7 setnin pěšího vojska a tisíc koní vložiti musí. A 14. prosince již vskutku přitrhli první 4 setniny jízdy, po nich 17. prosince přišla druhá část a pak se vojsko trousilo buď do Prahy nebo z Prahy dle potřeby. Všecko namahavé jednání s Arnimem přivedeno tím k žalostnému konci, nebo o nové taxe nebylo více řeči a nad Prahou vládla libovůle Saské soldatesky jako před tím. Neboť, praví úřední spis, vojáci Saští tyransky a nekřesťansky se všemi sousedy zacházeli, je tím svým nenasyceným sžíráním z domů vytiskovali, a kde který hospodář z domu pro veliké soužení ušel, je bořili, a summou nevypravitelné bezbožnosti nešlechetně páchali. Na všechny námitky a prosby odpovídáno, že vojevůdce císařsko-ligistický Tilly si v Sasích také lépe nepočínal.

Vedle této hlavní nesnáze bylo ještě jiných rovněž těžkých bez počtu. Sotva že kurfiřt Saský usídlil se v Praze a konšelé s bídou sehnali to, čeho si pro okamžitou potřebu své kuchyně míti přál, již nejvyšší komisař Jan Jiří ze Šleinic, hned 24. listopadu, poslal konšelům „poznamenání“ co tři města Pražská pro dvůr kurfiřtův odvozovati mají. Stručný výtah z tohoto „poznamenání“ je výmluvnější než cokoliv jiného. Žádalof se, aby Pražané každý týden do kuchyně kurfiřtovy odvedli: 4 kusy vysoké zvěřiny, 6 srncův, 24 koroptve, 30 divokých kachen, 4 bažanty, 6 kop ptáků. Sedm polských volů, 18 skopců, 6 krmných vepřů, 7 telat, 40 beránků: všechno zabité i stažené a se všemi droby. Dále 2 centy špeku, 25 indiánských kohoutů a slepic, 60 krmných husí, 30 kapounův, 120 slepic, 20 kop vajec, 2 centy štik, 6 centů kaprů, 2 centy vokounův a karasů, 7 kop naložených a uzených pstruhů, 36 konví drobných

rybiček (mřínkův a j.), 1 tůnu slanečků, 4 soudky prykův, 20 kop šneků, 6 centů slaného másla, 6 centů přepouštěného másla, 30 konví z čerstva soleného másla, 50 konvic smetany, 100 konvic mléka, 1 cent českého sýra, 2 centy jiného drobného sýra, 1/2 centu hollandského sýra, 1 libru tlučeného šafránu, 13 liber zázvoru, 10 liber pepře, 2 1/4 libry řebíčku, 2 libry skořice, 2 libry muškátového květu, 4 loty muškátových kulek, 1/2 centu kanárového cukru, 1/2 centu sprostšího cukru, 3/4 centu dortové mouky, 12 liber mandlí, 1 cent kaštanů, 24 liber rozinek, 24 citronů, 20 pomerančů, 70 velkých limonů, 8 liber kaparů, 6 pinet olivek, 2 velké kusy perníku, 9 tuctů perníčkův, 12 liber prunellek, 12 liber datlí, 10 liber mandlí v skořepinách, 16 liber ořechův, 16 liber fíků, 16 liber svatojanského chleba, 2 centy suchých švestek, 20 liber rejže, 10 liber Norimberských krupek, 400 oplatek, 12 liber dřevěného oleje atd. atd. A vedle toho množství potřeb pro služebnictvo a pak všelijakých zavařenin a sladkých věcí čili, jak se tehdáž říkalo, konfektů pro stůl kurfiřtský!

Jak konšelům při pročítání tohoto rejstříku bylo, lze si snadno představiti. Bez odkladu běželi k Šleinicovi prosit, že to dáti nemohou, aby jim bylo něco sleveno. Šleinic se z počátku na ně rozlítil a pravil, aby bez odmluvy odvozovali, co se na nich žádá. Když však konšelé nabídli mu nějaký „dar“, změnil způsob řeči a ochotně sliboval starati se o slevení. Pražané tudíž napsali si žádosť, kterouž Šleinic přijal a skrze Arnima kurfiřtovi doručiti dal. Kurfiřt přečta ji „velmi se proti Pražanům pohnul, že mu nic k zalíbení učiniti nechtějí!“ Jak to dále vypadlo, není známo; Šleinic slíbeného daru neobdržel a konšelé musili nepochybně na každý týden sháněti množství potřeb pro nenasytný dvůr kurfiřtský. Na štěstí Jan Jiří dlouho v Praze nepobyl.

Veliká potíž způsobena Pražanům také tím, že kurfiřt zmocnil se pro sebe všech důchodů, které se z Čech i z hlavního města králi odváděly. Vymlouval se tím, že s velkou outratou „pro zpomožení městům Pražským a pro učinění pokoje s císařem“ do Čech přijel a tak že nyní musí sáhnouti k tomu, co se kde nachází. V městech Pražských jmenovitě císařské solnice se ujal a nutil měšťany, aby pět tisíc beček soli, které tam byly složeny, rychle rozkoupili a jemu peníze odvedli. Když konšelé proti tomu ledacos namítali, pohrozil jim Šleinic, nestaneli se ihned po vůli kurfiřtově, že jim vloží 1000 koní do domů. Císařští výběrčí tácu pivního i vinního Antonín Binago a František Chiesi uprchli z Prahy; zůstával zde jen písař jich Jan Litovský. Ten před Šleinice předvolán a nařízeno mu, aby veškeré táce od mistrů pivovarních i šenkýřů vín přijímal a do kasy kurfiřtské odváděl. Rovněž tak uložena daň na mlynáře z kol mlýnských. V Praze a po krajích vybírána cla i jiné poplatky králi příslušné a ukládány i berně. Krajští komisaři Saští — na větším díle emigranti — musili se k těmto službám kurfiřtovi propůjčovati.

Nejhůře bylo při tom všem, že armáda Saská, ani prvé zvláštní statečností nevynikající, nyní hynula úplně. Nescházelo sice v radě kurfiřtově mužů, kteří radili, aby vojsko bylo stále doplňováno a pro všecky případy dobře soustředěno, však ale v této věci stalo se velmi málo, a to ještě více na papíře než ve skutečnosti. Vavřinec z Hofkirchu, Arnošt z Anhaltu a Dětřich Taube obdrželi brzo po příjezdu kurfiřtově do Čech patenty, aby najímali vojsko; 2. prosince pak kurfiřt podobné patenty vydal pro všecky plukovníky a určil každému z nich okres, kde pluk svůj doplňovati má. Mnohé z těchto okresů musily ovšem

teprv pro Sasy býti dobyty. Hlavní sídla pro verbování Saského vojska byla v Praze, v Chebu, v Lokti, v Litoměřicku, Žatecku, Slánsku, Rakovnicku, později i v Plzeňsku a Kouřimsku. Ale základní vadou patentů bylo, že verbovati smělo se jen v Čechách a ne také jinde, zejména ne v Sasích. V Čechách však, před tím již několikráte vyhubených, jen s obtížemi něco vojáků se sebralo a ti za mnoho nestáli. Se sedláky nemnoho se dalo začíti, poněvadž jen lup v okresích sobě nejbližších měli na mysli, anebo vůbec, vidouce činnosť domnělých osvoboditelů svých, zachovali se nečinně. A tak doplniti armádu Saskou naprosto se nepovedlo. Přispívalo k tomu také, že kurfiřt svolil, aby plukovníci jeho, ač pluky měli co do počtu mužstva velmi neúplné, směli v stanovištích svých vybírati tolik peněz pro ně, jakoby počet mužstva byl nejúplnější. Plukovníci majíce takovéto výdělky, ovšem s doplněním nespěchali. Však sám kurfiřt o hospodářství, které následkem toho nastalo dobře věděl. Psalť jednou ku př. plukovníku Löserovi, kterýž v Mělníce stál, aby zaplacení měsíčního žoldu pro mužstvo pluku vzal na sebe: vždyť prý při tomto tažení do Čech štěstí tak se naň pousmálo, že to snadno bude moci učiniti.

Ve Švédském táboře o těchto nedbalostech soudilo se velmi špatně, a náš kronikář Kozmanecius praví o tom následovně: „Poznamenal o té věci jeden, že kurfiřt Saský do Prahy přitáhl, aby sobě lid zlepšil, čemuž já, spisovatel toho spisu, jsa toho povědom, za pravé dávám. Velmi dobře lid svůj zlepšil, ale nerozmnožil." Následky toho jevily se dosti záhy. Vojsko Saské stávalo se k boji neschopným a při tom bylo pro veliké surovosti nenáviděno. A úkol, jaký v těchto poměrech provozovala značná část emigrace do vlasti se navrátivší, byl velice smutný a potupný.

Musíme úplně souhlasiti s J. Čelakovským,*) praví-li, že „pro některé výhody a okamžité prospěchy, přijali na sebe mnozí emigranti šerednou povinnosť, vydírati takřka poslední sousto z úst zuboženého lidu pro nenasytné žaludky Saské a třebas nevolky převrhli se tak z osvoboditelův na nástroje utlačování vojenského. Nemohliť věru snahám svým po návratu starých řádů zasaditi citelnější ránu, než když učinili se spoluzodpovědnými s řáděním Saské soldatesky v Praze i po krajích, ano když sami tomuto řádění nerozvážně postavovali se za plášť.“

* * *

Saská vláda nad Čechy rozprostřela se od počátku listopadu do vánoc l. 1631. po těchto částech našeho království. Patřilo k ní celé Rudohoří a krajina po obou březích Oharky s městy Šluknovem, Jáchymovem, Chomutovem, Kadaní, Loktem, Falknovem, Ostrovem, Louny, Budyní a Libochovicemi. Nejpozději dobyt Cheb a Žatec. Z této strany vyjížděli Sasové až k Plzni, hájené císařskou posádkou, a přes Slaný a Nové Strašecí dosáhli Rakovníka, Křivoklátu a Berouna. Pak seděli po celém Polabí od hranice zemské přes Děčín, Ústí, Litoměřice, Lovosice, Roudnici až k Mělníku. Odtud v celém Povltaví přes Velvary až ku Praze. Odtud dostali se na některý čas také na jih a obsadili krajinu s městy Benešovem, Jílovým a Příbramí. Zásluha o tento výboj patří emigrantovi Václavu Oldřichovi z Říčan, který dovedl rozplameniti protestantské sedláky a s pomocí jich se této krajiny zmocnil. — Od linie Šluknovsko-Mělnické na východ rozprostíralo se tehdejší vévodství Fridlandské.**) Zde

*) Osvěta 1873, str. 179.

**) Viz článek Sedláčkův: Meze knížetství Fridlandského s pěknou mapkou v Č. Č. M. 1877, str. 41.

sice také někteří emigranti zmocnili se bývalého majetku svého, a zde také vzbouření sedláci pod vlastními vůdci dobyli některých míst, takže v cizích rukou octli se po nějaký čas Česká Lípa, Nové zámky, Doksy, Mnichovo Hradiště, Houska a Bělá s krajinou městy těmito ohraničenou. Někteří emigranti, jako Jan Jiří z Vartemberka, který obsadil Nové zámky, musili přijati sem i na celé panství Saskou posádku: celkem však v prvním čase Sasové pro poměr svůj k Valdštejnovi do vévodství se neodvážili. Byť i nebylo pravdou přesnou, že Arnim vojákům svým pod trestem smrti nařídil, aby na statcích Fridlandských ani kuřeti neublížili, tož jisté ohledy přece zachovávány, a sám vévoda přiznával se, že Sasové „státu jeho šanují“. — Jdeme-li proti toku Labskému od Mělníka k Nymburku, měli Sasové v této krajině brzo po svém do Čech vpádu v moci jen Brandejs na Labi s nejbližším okolím; nebo kolem Nymburka a Kolína stálo záhy vojsko císařské. Rovněž tak na východ od Prahy panství Sasů v prvním čase nevztahovalo se daleko; mámeť z konce listopadu 1631 určité zprávy, že v Českém Brodě a Kouřimi byly posádky císařské, a sice jízda Uherská. Ovšem se poměry v těchto částech Čech v prosinci 1631 pozměnily na prospěch Sasův. Jak se to zběhlo, o tom takovéto dochovaly se nám zprávy.

Bylo již svrchu vypráváno, že Valdštein převzal úkol prostředníka mezi císařem a kurfiřtem Saským, a že měl na sjezdě s Arnimem ve Fridlandě pokusiti se o mír mezi oběma stranama. Emigranti naproti tomu doufali, že Valdštein této okolnosti užije k dohodnutí se Sasy proti císaři. Ale ke sjezdu ve Fridlandě nedošlo, pro náhlý vpád Sasů do Čech. Prostředkovací úloha Valdšteinova tím skončena nebyla; nýbrž naopak on i pak ještě s Arnimem

stál v čilém dorozumění a jednal o novou společnou schůzi. Zatím císařský generál Tiefenbach ze Slezska již postoupil do Čech a koncem listopadu stál na Labi v okolí Poděbrad a Nymburka. K bitvě mezi ním a Sasy mohlo přijíti každý den. V tuto chvíli, 30. listopadu, sešli se na zámku Kounickém Albrecht z Valdšteina s Arnimem; a mimo ně dostavili se také Jan mladší Varleich z Bubna, Sezima Rašín z Risenburka a Valdšteinův švakr Trčka. Vévoda Fridlandský s Arnimem rozmlouval po několik hodin docela beze svědků, a pak teprv měl zvláštní rozmluvu s Bubnou. — Úřední zprávy o jednání s Arnimem jsou dvě; jedna, kterou Valdštein poslal císaři do Vídně, a druhá kterou Saský rytmistr Victum sdělil Švédskému králi Gustavu Adolfovi. Obě v tom se shodují, že stejně mluví, jako by v Kounicích o ničem jiném nebylo se jednalo, leč o míru mezi císařem a Sasy, a tedy v tom smyslu, ve kterémž Ferdinand II. zprostředkovací úkol Valdšteinův si představoval. Naproti tomu stojí tři soukromé zprávy jiného druhu; první od Arnima, druhá v relaci Rašínově, třetí v dopisech Thurnových k Arnimovi.

Arnim sdělil Švédskému residentovi ve Drážďanech Vavřinci Nikolaiovi, pod rouškou největšího tajemství, že Valdštein omlouval se v Kounicích, proč nabízené mu od císaře velitelství nad vojskem přijati musí. Příčinou toho prý je starý hrabě Mates Thurn, kterýž patrně proto, aby Valdšteina u císaře nemožným učinil, o veškerém jednání jeho s emigranty veřejně mluvil a i nešifrovaný dopis o tom psal, kterýž se pak v Praze jesuitům do rukou dostal a hned prý každé dítě vědělo o všem, co bylo obmýšleno. I nezbývá prý nyní Valdšteinovi nic jiného, leč převzetím generalátu se očistiti u císaře z podobných nářků. Avšak, pokračoval prý vévoda

v rozmluvě, tato změna poměrů nemá ničehož znamenati; neboť Valdštein jako dříve tak i nyní nechce nic učiniti proti králi Švédskému, nýbrž věci vojenské tak říditi, aby císař brzo bolestně pocítil, co to jest uraziti kavalíra! Přitom zapřísahal (obtestando per omnia sacra) Valdštein Arnima, aby o této rozmluvě nikomu nepsal, než jen ústní sdělení učinil Gustavu Adolfovi. Arnim slibu nedodržel a tím se stalo, že vědomosť toho došla na nás.

Rašín praví, že o rozmluvě mezi Valdšteinem a Arnimem neví ničehož, ale za to o rozmluvě s Bubnou. Tomuto sdělil prý vévoda, že když nemohl dostati pomoci od krále Švédského a Sasové vtrhli do Čech, musí převzíti generalát od císaře; tím dostane nejvyšší moc do svých rukou a pak v jiné sice způsobě ale s větším zdarem bude moci vykonati zámysly své. — Bubna byl tím trochu zaleknut a zdálo se mu, že Valdštein se velmi změnil. Nicméně když — jak z dopisů Thurnových k Arnimovi víme — mladý Trčka, Rašínovi, Thurnovi i Bubnovi domluvil, a že Valdštein do služeb císařských vstoupiti míní, jim jako věc v okamžitých poměrech jedině správnou vykládal, všickni se upokojili. — Jen stará paní Trčková byla s tím vším nespokojena a v ostrých prý výrazech mluvila o Valdšteinovi, že tolikrát se zapřisáhl císaři více nesloužiti a nyní prý leze jako rak zase nazpátek. Táž paní byla také nyní přesvědčena, že za poměrů takto změněných Sasové se dlouho v Čechách a v Praze neudrží a proto poručila, aby její věci v domě Pražském byly složeny a do jistoty zavezeny.

Z nejrůznějších zpráv o sjezdu Kounickém tuto v krátkosti vyložených, zdá mi se, že jedna plyne nepopíratelná pravda: Valdštein jednal tak, aby skrze Arnima upokojil krále Švédského, a skrze Bubnu a Trčku aby ukonejšil české

emigranty. On sám však šel cestou vlastní dále. Rašín a Trčka sice i po schůzi Kounické udržovali styky se Švédy, Arnimem a pozdějšími veliteli Saskými v Praze, ale Valdštein z Kounic přímo odebral se do Pardubic a odtud 6. prosince do Znojma, aby byl v blízkosti dvoru císařského a mohl dohodnouti se o převzetí armády.

Arnim zatím, aby Praha nebyla od císařského generála Tiefenbacha obklíčena, navrátil se po schůzi Kounické do hlavního města a sebrav válečné síly své postupoval Tiefenbachovi vstříc, přes Brandejs na Labi a Lysou k Nymburku, kdež císařští pevně byli k obraně připraveni. Dne 5. prosince přišlo zde ke krvavé bitvě.*) Tiefenbach vyrazil z města proti Sasům a prudkým útokem přinutil je k couvání; ale Arnim s velikou námahou zastavil vojsko své a chytrými pohyby přiměl Tiefenbacha k zpátečnímu pochodu do Nymburka, kterýž nyní obleháo. S osmi děl stříleno na město a granáty Saské zapálily je na několika stranách; město kvetoucí v několika hodinách obráceno v sutiny. Císařská posádka v těchto okolnostech nemohla

*) S jakými nesnázemi zápasí dějepisec při vypravování příběhů z této doby dobře je viděti na zprávách o bitvě u Nymburka. Oba vojevůdci chlubili se vítězstvím; se strany Saské vyšly o něm zvláštní noviny o třech listech (viz Droysenovu zprávu v Archivu für sächsische Geschichte 1874, 127), kteréž v podstatě přešly do Theatrum Europaeum, odkudž přímo nebo nepřímo převzal ji i náš Beckovský. — Císařský vojevůdce Tiefenbach rovněž o sobě rozhlašoval, jak Sasy pobil, nad nimi vyhrál a sám jen 9 mužů ztratil (Dudík, Waldstein str. 220). Jinak píše o příběhu tom Bílek (str. 1167) dle archivu místodržitelského, a jiné — podle mého zdání pravdě nejpodobnější — zprávy uveřejnil J. Čelakovský (v Osvětě, 1873, 254). Spisu „Die Zerstörung Nimburgs und grausame Ermordung der Einwohner“ nebylo mi možno dosíci, ač vyšel v Praze 1833.

města držeti i hotovila se couvnouti na druhý břeh Labský. Než tak učinila, jala se sama také drancovati bezbranné město. Obyvatelstvo vehnáno mezi zdi městské, tam svlékáno do naha, co zatím v hořících domech plenilo se jako v městě nepřátelském. Arnim zatím zmocnil se již předměstí, kdež zase Sasové popustili uzdu všem vášním i hrabivosti své. Tiefenbach konečně Nymburk opustil a zbořiv za sebou most Labský, ustoupil nepochybně směrem k Poděbradům a Kolínu, a přeložil hlavní stan svůj do Chlumce nad Cidlinou. — Nymburští otevřeli brány Sasům, a přišli při tom o nejposlednější zbytek majetku. Sasíci všecko proslídili a co kde ještě cenného bylo sebrali a Židům prodali. Nymburští obyvatelé, nazí a bez příbytků, bydleli po jamách a sklepích v největší bídě a zanedbanosti. Arnim odtáhl ku Praze, zanechav snad v rozbořeném městě nepatrnou posádku. Císařští drželi se s posádkami několika set mužů v Boleslavi, Poděbradech, Janovicích, Kouřimi, Kolíně, Čáslavi, Kutné Hoře, Hradci Králové a Litomyšli.

Některá z těchto měst byla brzo od Sasů dobyta a vyplundrována, a kurfiřtské vojsko na jedné straně zajíždělo přes Litomyšl až prý do Moravy k Třebíči a Jihlavě na lup, a na druhé straně i do vévodství Fridlandského, kdež ostatně raději bylo vidíno než císařští, poněvadž se na statcích Valdšteinských lidštěji chovalo. Jen na několika místech loupeživosť převládla, zejména v Kopidlně, kdež vydrancován kostel i město a zabaveny sirotčí peníze. Již již i sám Jičín ocitoval se v nebezpečí, a Albrecht z Valdšteina nařídil rychlé uklizení archivu svého jinam.*)

*) Mezi městy, jichž zmocnili se Sasové po bitvě u Nymburka, jmenují se na mnoha místech: Český Brod, Brandejs, Poděbrady, Kolín, Kutná Hora, Mladá Bole-

Zatím hrozilo Sasům nebezpečí od západu. K radě Valdšteinově odhodlal se císař Ferdinand II. povolati část armády od Tillyho do Čech. Prvně Rudolf Colloredo táhl sem s nevelkým sborem; za ním přitáhl počátkem prosince hrabě Gallas a plukovník Holk. Dohromady měli 7000 pěších a 3500 jezdců. — Ještě v čas přišli do Plzně, kdež dosud držela se malá toliko posádka Chorvátů, kteří byli postrachem celého kraje. Ale již proti Plzni děly se všeliké výhrůžky od lidu selského i od Sasů, kteří žádali, aby se jim město vzdalo, sice že bude hůře naloženo s ním než s Magdeburskými. Rovněž emigrace, kteráž toho času byla vykonala již jistý převrat v Praze co do řádů náboženských, vyzývala Plzeňské, aby v zachování víry podobojí a svobody vlasti byli s nimi za jedno. Z těchto nesnází vysvobodil je příchodem svým Gallas. A Chorvátští jezdci ihned činili výpady až k Rokycanům a Zdicům, při kterémžto příležitosti přepadnuto a pobito 500 Saských jezdcův a dva emigranti (rytmistr Saský Jan Adam Haugvic a Václav Vančura z Řehnic) byli zajati a v Budějovicích potom uvězněni.

Gallas nyní rozdělil vojsko své na dva oddíly; s jedním plukovník Holk táhl proti Rakovníku, s druhým Gallas sám přes Rokycany k Berounu a Karlšteinu. Dne 19. prosince byl s hlavním stanem svým v Žebráce a Saská posádka bez boje opustila Beroun. V Praze mluvilo se již, že císařští přes Chrášťany táhnou

---

slav, Hradec Králové a Litomyšl. O Kolínu a Boleslavi jistě to není pravda, jakož viděti z Vávrovy monografie Kolína (díl II. str. 128), z Novotného Kroniky Mladoboleslavské (str. 143) a z Bílkových Konfiskací (str. 1039 a 1110). — Svrchu uvedenou zprávu o Kopidlně mám z Vackova článku v časopisu Hesperus XXIX. Beilage No. 16.

dobývat hlavního města. Z toho ovšem prozatím nebylo nic, protože Gallas na přispění od Marradasa, kterýž stál v Táboře, a na pomoc od Tiefenbacha z východních Čech nemohl se bezpečiti. Nicméně dobytých míst se nevzdal. Zatím plukovník Holk vyčistil od Sasů krajinu mezi Plzní a Rakovníkem, dobyl Křivoklátu a 28. prosince i Rakovníka. Saský velitel v něm Jiří Rauchhaupt, nevzdal dříve města, pokud sám nebyl těžce raněn a zajat. Rakovník za trest, že musil býti tuze dobýván, celý od vojáků Holkových vydrancován.

Ve vojště císařském nastával veliký obrat, a zvláště od té chvíle, co Valdštein 15. prosince konečně se rozhodnul, že prozatímně na tři měsíce převezme řízení císařské armády a hned jal se v rozsáhlé míře činiti přípravy k nové její organisaci. — Saskému kurfiřtovi mezi tím nebylo již volno v Praze od sjezdu v Kounicích a bitky u Nymburka. A když potom i ze Slezska přicházely zprávy nepříznivé, odhodlal se rychle ale v tichosti Prahu opustiti. I učinil tak 16. prosince, sebrav se v průvodu Jana Jiřího Arnima, Václava Viléma z Roupova, Zdeslava Hrzana z Harasova a jiných emigrantů do Drážďan. Arnim z Litoměřic se navrátil do kraje Rakovnického, kde však, jak ukázáno, nemnoho pořídil proti Gallasovi. — Velitelství nad posádkou Saskou v Praze zůstaveno dvěma plukovníkům, Janu Jiřímu ze Solmsu a Vavřinci Hoffkirchenovi, emigrantovi Hornorakouskému. Dána jim zvláštní instrukce, jak mají starati se o spíži pro vojáky a jak pro případ nebezpečí město brániti. Také císařský hejtman hradu Pražského — kterýž od Sasů z úřadu složen nebyl — obdržel od kurfiřta na rozchodnou rozkaz, aby z hradu, ze zbrojnice a z Rudolfinské sbírky umělecké pod trestem smrti nikomu ničehož nevydával, ba nikomu ani nedopouštěl, aby si sbírky na

Hradčanech prohlédnouti směl. Rozkaz tento měl jistý účel, o čemž později více bude vypravováno.

Pokusy emigrace o návrat starých řádů náboženských i politických.

Musíme nyní poustati v dalším líčení a navrátiti se k té chvíli, kdy Sasové do Prahy vtrhli, abychom soustavně vylíčiti mohli, co všechno podnikli emigranti, kteří společně se Sasy do bývalé vlasti své přišli, pro návrat starých řádů předbělohorských, jak ve směru náboženském tak i ve směru politickém. — Činnost tato vesměs vycházela z hlavního města království Českého.

Když chystali se Sasové na pochod, Pirenský farář Samuel Martinius z Dražova nemeškal kněžstvo evangelické do Čech volati listy, do Žitavy a jinam posýlanými. Tím jaksi postavil se po stránce církevní v čelo hnutí, ač toho času byli ještě na živě starší členové bývalé konsistoře, a sice Jan Rosacius v Perně, Adam Klement v Altenburku a Bratr Jan Cyrillus v Lešně. Martinius zdá se, že také byl jeden z prvních v Praze, snad zároveň s Arnimem i Thurnem 15. listopadu, a hned k tomu se měl, aby náboženský převrat provedl. Jeho zajisté přispěním 18. listopadu ujali se někteří kněží luteránští kostela sv. Víta, kázali tam i přisluhovali hojnému počtu shromážděného lidu večeří Páně pod obojí způsobou. Kněží tito pak také v komnatách hradu Pražského se ubytovali. Když za několik dní potom více luteránských kněží společně ku Praze se ubíralo, poslal jim Martinius vstříc lístek tohoto obsahu: „Vítejte ctihodní muži, otcové a bratří v Pánu milí! Všecken sem na tom byl, abych s přátely vstříc vám vyjda, sprovodil vás, dejž Bůh šťastně, do

hlavního města našeho. Ale svědomí své za za svědka beru, že tak sem velmi zaneprázdněn, až sotva co síly ve mně se drží. Kurfiřt včera teprv (20. listopadu) přijel. Katolíci posud služby své konají; vojsko všecko jest v městě. Já nyní jdu ke dvoru, o těžkých věcech jednat, o čemž ústně povím."

„Těžké věci", o něž šlo, týkaly se zajisté předem kostela sv. Víta a pak všech ostatních přání navracejících se emigrantů. Kanovníci kostela hradského hned totiž, jakmile kurfiřt do Prahy přijel, šli k němu se stížnosti proti evangelickým kněžím. I vymohli vskutku za nedlouho nařízení, jímž pod pokutou skutečného trestání luteránským kněžím se nařizovalo, aby ihned opustili chrám sv. Víta a neopovážili se více rušiti výkony katolických bohoslužeb. Byl to rozkaz, vydaný úplně ve smyslu kapitulační smlouvy. Ale emigranti a kněží se odstrašiti nedali. Počet jich ovšem také den ode dne vzrůstal. Z emigrantských šlechticů žila v Praze veliká většina těch, kdož přijali vojenské neb i civilní služby Saské, pak celé okolí Thurnovo (str. 62) a mnoho jiných pánů a rytířů. Z měšťanů Pražských známe jen ty, kteří potom proto, že se Sasy se navrátili, nějakým způsobem byli pokutováni. A těch je něco méně než 200 mužů a vdov, na větším díle s rodinami. Kněží luteránských již některý den po příjezdu kurfiřtově bylo v Praze 33 a později vzrostl počet ten do 70. *) I nemohl kurfiřt Saský nehleděti

*) Seznamy osob nekatolických, kteréž za vpádu Saského se v Praze zdržovaly, vydány jsou dva. První vydal Schebek (Wallensteiniana str. 45—56), druhý Bílek v Dějinách konfiskací a sice tak, že v abecední soustavě při každé osobě jest podotknuto byla-li v Praze čili nic, a pak ještě zvláště shrnut seznam emigrantských měšťanů na str. 1035—1037 s některými opravami na str. 1276. Mezi seznamy těmito jsou dosti veliké ne-

k přáním těchto lidí, kteří s ním co do náboženství se srovnávali a vojsko jeho ve všem podporovali. Ovšem, co činil, vše dělo se obojetně a neupřímně, tak že konečně starý Thurn, jakožto plnomocník Švédský, ujal se záležitostí emigrantských na vlastní vrub. Kurfiřt nebyl jak se zdá s tím tak docela nespokojen. Hovělot docela dobře jeho povaze, když mohl stavěti se upřímným k městům Pražským a dotvrzovati katolíkům při každé příležitosti, že s jeho vůlí se v ničem kapitulační smlouva neporušuje, a na druhé straně mohl se při tom dělati ochrancem protestantů, ale na cizí zodpovědnost.

V náhradu za kostel sv. Víta, který úplně musil býti katolíkům postoupen, dovoleno či spíše trpěno luteránům, aby směli dále na Hradčanech zůstávati a v kollegiátní kapli u Všech Svatých služby boží po svém způsobu konati. Nejlepší z jich kazatelů s úspěchem kázávali zde shromážděnému lidu, a u sv. Víta rovněž kanovníci hradští neustávali s kazatelny lid katolický napomínati ke stálosti ve víře. Nejvíce jakožto řečník mezi nimi proslul kanovník Ondřej Kobr. Podobné výjevy vídati bylo později na mnohých místech, zvláště když ukazovalo se, že mnozí na katolickou víru obrácení lidé nyní hrnuli se do služeb božích luteránských a navrátili se opět ku víře, kterouž vyznávali v dobách předbělohorských. Mezi tím kněží evangeličtí pod vedením Samuele Martinia sepsali a stavům nekatolickým v Praze přítomným podali

---

shody. Jiný, třetí seznam, chová se ve knize archivu města Prahy č. 744 fol. 120—125, a liší se v některých jmenech i od Schebka i od Bílka. Srovnáním těchto tří zdrojů nabyl jsem přibližného čísla svrchu uvedeného. Počítati ovšem nelze ani šlechtice, kteří ne pořád v Praze se zdržovali a pak drobnější lid, kterýž přišel a odešel, aniž po něm stopy v písemních pamětech zůstaly.

žádosť, v níž prosili o navrácení kostelů, kde se dříve sloužívalo podle české konfesse, a pak o obnovení konsistoře. Tato druhá žádosť zdála se mnohým ze stavů ze mnohých příčin býti na pováženou a proto poodložena. — Ve příčině navrácení kostelů učinil rozhodný krok hrabě Thurn tím, že v sobotu 22. listopadu asi 30 kněží evangelických uvedl sám a z moci své, jakožto „generálkomisař Švédský v království Českém", na faru Týnskou, přední to sídlo utrakvismu, konfesse české i bývalé konsistoře. Dosavadný farář Jan Petr Čechiades, veliký horlivec katolický, musil odstraniti se jinam. Purkmistři a konšelé Starého Města Pražského, jakožto kollatorové této fary poslali sice úřední osoby zeptat se, jakým právem obsazen Týn a vypuzen dosazený farář Čechiades? Kněží luteránští odpověděli, že hrabě Thurn vykázal jim faru tuto za příbytek a za nocleh. A proti tomu nedalo se nic dělat. Ovšem nebyl tím v rukou protestantů také kostel, v němž, jak za to mám, Čechiades i v následujících dnech služby boží po katolicku konal. I bylo nejpřednější touhou kněží evangelických, aby také chrámu dosáhli; neboť pak teprv mohlo mluviti a jednati se o zřízení konsistoře.

Zatím církevní rok přiblížil se ke konci a emigrantům světského i duchovního stavu zdálo se, že slušelo by oslaviti nějakým vhodným skutkem návrat do vlasti. Pan Václav Vilém z Roupova v poradách o to konaných mínil, aby slavně pochovaly se hlavy popravených náčelníků povstání stavovského, kteréž dosud „pro výstrahu" trčely na Staroměstské mostecké věži. Návrh tento se zálibou přijat a ustanovena první adventní neděle (30. listopadu) ku provedení jeho. Kostel Týnský musil nyní tím spíše býti v rukou protestantských; neboť jen zde mohla podle zdání emigrantů největší část slavnosti býti vykonána.

Tudy 29. listopadu šlo několik osob k Staroměstskému primatorovi Františku Cortesiovi a žádali jménem tří stavů tělo a krev Páně pod obojí přijímajících, aby kostel Panny Marie před Týnem jim postoupen a klíče od něho i od sakristie, také od kostelních klenotův i od zvonice jim odevzdány byly. K tomu odpověděl Cortesius, že o třech stavích království Českého pod obojí přijímajících až dosavad ničehož neví, a klíče že jim vydati nemůže, protože by to bylo proti kapitulační smlouvě se Sasy uzavřené. Pokud nepřinesou rozkaz k tomu od kurfiřta Saského, pod jehož ochranou se nyní Praha nachází, že nelze žádosti jich vyhověti. — S tím poslové odešli. Ale ve chvilce navrátili se, a nenašedše primatora na radnici, šli za ním k celnici mostské, kdež on, poněvadž byla sobota, počty i peníze přehlížel. I oznámili mu, že kurfiřt o tom, čeho se domáhají, dobrou vědomosť má, aby jim tedy žádané klíče byly vydány, sice že jiným způsobem se jich domohou. Ale primátor stál na svém, žádaje, aby mu přinesli k tomu rozkaz od kurfiřta. I vložil se opět do věci hrabě Thurn, kterýž povolal k sobě spoluradního Jana Petráčka, a po obšírné rozmluvě, kterouž Petráček měl sděliti pánům na radnici Staroměstské, dosáhl jakéhosi ústupku. Co Thurn mluvil, povědomo není; jen tolik jest jisto, že primator již pak déle nevzdoroval, a šlechtici někteří s kněžími, majíce Thurna v čele, v neděli (30. listopadu) ráno postavili se u kostela Týnského a Čechiadesovi prostě klíče vzali.

Hned dáno znamení na zvon a lid po katolicku nesmýšlející hrnul se do kostela. Sešlo prý se takové množství, že by dle přísloví, jablko na zem bylo nepropadlo. Kněží evangeličtí, v počtu 66 osob, seřadili se a přišli rovněž všickni do Týna a za nimi skoro veškerá šlechta emigrantská v Praze přítomná. Lid o své ujmě

jal se zpívati různé písně, a potom Samuel Martinius vystoupiv na kazatelnu učinil řeč k shromážděnému lidu a na konci oznámil, že o 2. hodině po polednách vykonán bude pohřeb těch, kteří 21. června 1621 na náměstí Staroměstském rukou katovou zahynuli, a jejichž hlavy na výstrahu pověšeny na mosteckou věž. I pozval shromážděné, aby se všickni pohřbu zúčastnili. Tím skončena dopolední slavnosť Týnská, a lid se rozešel; jen Pavel Kaplíř ze Sulevic s dobrou stráží zůstal v kostele, aby se ho katolíci nezmocnili a opět ho nezavřeli.

Po obědě sešlo se veliké množství lidu u mostecké věže, tak že se zdálo, jako by celá Praha byla pohromadě. Třikrát za sebou udeřeno na zvony v kostele Týnském a pak sešli se při mostě také všickni kněží evangeličtí a četní šlechtici. Z těchto někteří vynikající měli při pohřební slavnosti účastenství. Jmenovitě Václav Vilém z Roupova, Otto purkrabí z Donína, Jiří Křinecký z Ronova, Jan Záruba z Hustiřan, Jan z Roupova, Jan a Krištof Slavatové z Chlumu, Jan Všemír Rodovský, Alexander a Pavel Kaplířové ze Sulevic, kteří přišli pochovat hlavu děda svého Kašpara Kaplíře. Emigranti stavu městského rovněž všickni byli přítomni. Vynikající místo zaujímal mezi nimi Tobiáš Štefek z Koloděj, proslulý lékař, kterýž přišel, aby poslední poctu vzdal zpráchnivělé hlavě otce svého, r. 1621 rovněž popraveného. — Práce se snětím hlav spojené řídil bývalý soused Novoměstský Jan Gallus, jsa „hospodářem“ pohřební slavnosti. Sňaté hlavy uloženy v celnici mostské do krabic zvláště k tomu přihotovených, každá pro sebe. Jména jich psal a cedulky na krabice lepil Mikuláš Diviš, kterýž sám r. 1621 za pokutu odboje na rynku Staroměstském popravám byl přítomen a pak k šibenici za jazyk přibit. Když tato práce byla hotova, všech 11 kra-

bic*) vloženo do společné rakve a ta přikryta jest černým hedvábným rouchem do něhož vetkán stříbrný kříž.

Nyní seřadil se průvod pohřební. V čele jeho na koni jel pan Václav Vilém z Roupova; za ním nešen cínový kříž a hned potom šly 33 páry kněží kolkolem már, na nichž rakev spočívala. Za nimi hrnulo se ostatní množství pánů, rytířů i lidu obecného ulicemi Staroměstskými až do chrámu Týnského. Pořádek při všem zachován vzorný; zvony Týnské hlučely a průvod zpíval píseň: „Křesťané, pravdy boží milovníci, pro jeho pravdu drahů násilně trpící". V kostele postavena rakev na smuteční lešení před hlavním oltářem zřízené, a mistr Samuel Martinius z Dražova měl pohřební řeč na slova Písma: „Tito jsou, kteří obmyli roucha svá v krvi beránka." I velebil chvalitebné činy každého z popravených, vylíčil dojemnými slovy jich utrpení a vyhlásil všechny r. 1621 popravené za mučedlníky církve České. Slova Martiniova účinkovala tak, že veškeré shromáždění plakalo. — Po kázání lid rozešel se; pochování hlav svěřeno jen mužům několika, a to proto, aby se nikdo z katolíků o místě tom nedozvěděl. Tajemství toto zachováno až do r. 1766. Když tehdy kopány základy k novému oltáři Panny Marie nedaleko sakristie, přišlo prý se na „dvanáct" hlav, kteréž byly z kostela odstraněny.

Jisto jest, že pohřební slavnosť tato měla pro vyznavače Luterovy dobré následky. Byloť

*) Hlavy pochovaných byly: Václava Budovce z Budova, Kašpara Kaplíře ze Sulevic, Prokopa Dvořeckého z Olbramovic, Bedřicha z Bílé, Jindřicha Otty z Losu, Bohuslava z Michalovic, Valentina Kochana z Prachové, Tobiáše Štefka z Koloděj, Krištofa Kobra, Jana Jessenia a Jiříka Hauenšilda. Dvanáctá hlava Ondřeje Joachyma Šlika byla dne 9. května 1622 osiřelé vdově navrácena.

dost v Praze lidí, kteří se za protireformace stali katolíky a bylo dosti katolíků horlivých od narození, a ti všickni hnuti byli citem lidskosti, když viděli, že emigranti prvně pamatují na poctu těch, kteří odpykali smrtí nešťastně vedené a tudy zmařené povstání. Z citu lidskosti vyvinula se sympatie; a u evangelíků opět první krok dobře provedený vzbuzoval zmužilosť i odvahu ke krokům dalším. — Purkmistři a konšelé Starého Města Pražského ovšem protestovali jak proti vzetí kostela Týnského tak proti pohřbu hlav popravených. Ale vojevůdce Saský Arnim odpověděl jim (3. prosince), že ani kurfiřt ani on o tom nevěděli a svolení k tomu nedali; cokoliv ti do Prahy přišlí exulanti dělají, vše činí dle své hlavy. Ano kurfiřt, když slyšel, že protestanti zmocnili se kostela Týnského a pochovali hlavy popravených, dokonce prý to neschvaloval, „a snad ještě ta věc bude někomu trpká", dodal. Patrná tu hrozba proti Thurnovi; ale ne upřímně míněná. Kurfiřt Saský i Arnim byli rádi, že měli, na koho by všecko svedli. Arnim hned po svém příchodu sám se zmocnil kostela sv. Salvatora, při němž Pauláni bydleli, ale to omlouval tím, že kurfiřt Saský na kostel ten, když se stavěl, velikými penězi přispěl; zde ovšem také exulanti mohli službám božím přítomni býti, k čemuž přímo od Arnima měli svolení, a také souseda Pražského Pavla Prčku učinili zde kostelníkem a jakýmsi dohlížitelem i správcem svých zájmů. — Rovněž generální vikář arcibiskupství Pražského Vilém Acker protestoval, jak u kurfiřta tak u Pražan (5. prosince), proti všem nynějším i snad příštím krokům emigrantů, jakožto proti porušení kapitulační smlouvy; konšely pak všech tří měst vybízel, aby kostelův před „kacíři" hájili a o to se snažili, aby nic proti náboženství katolickému se nedálo. To se všecko snadněji řeklo, nežli

vykonalo. Konšelé při každé příležitosti odporovali, ale nebývalo to již nic platno.

Šlechtici nekatoličtí se zatím i formálně zřídili jakožto tří stavové království Českého a již v posledních dnech měsíce listopadu sešli se v kolleji Karlově k poradě, jak zaříditi znovu království na základě Rudolfova majestátu? Šlo o volbu konsistoře a převzetí university Pražské, k čemuž se strany kněžstva a zejména Samuele Martinia horlivě pracováno. Od shromáždění duchovenstva, kteréž současně se sjezdem stavovským odbýváno, nepřestávali přicházeti poslové mezi pány, rytíře a zástupce měst, s prosbami, aby jen rychle administrátor a přísedící konsistoře byli zvoleni. Samuel Martinius nejhorlivěji o to pracoval, ale ne bez příměsku osobní ctižádosti; neboť všecko tak řídil, aby jen on stal se administrátorem. — Nám však s lítostí je vyznati, že o jednání i složení sjezdu stavovského zpraveni nejsme. Mimo kusé zlomky nic se o něm nezachovalo, ani úplný seznam přítomných osob ne. Jména, kteráž uvádějí se, jsou tatáž, jako při pohřbu hlav. Předsedou sjezdu byl snad pan Václav Vilém z Roupova, jakožto nejpřednější z bývalých 30 direktorů. A také vedle něho již jen jediný bývalý direktor byl na živě a toho času v Praze, totiž Václav Písecký z Kranichfeldu, kterýž také ihned titul direktorský na se vzal, jakmile pod ochranou Sasů se do Prahy navrátil. Tří stavové především musili pomysliti na volbu nových direktorů a představených správy zemské, náboženské i politické, kteráž také provedena, aniž víme, kdo byl zvolen. Že pan Václav z Roupova a Písecký v předešlý úřad uvedeni, lze pokládati za nepochybné. — Po volbě direktorů uvažována teprv otázka volby administrátorské i konsistořské, jakož i ujetí kolleje Karlovy. V Praze ovšem brzo se o tom vědělo, a konšelé

dne 5. prosince prosili kurfiřta, aby pod obojí přijímajícím nedovolil administrátora voliti. Ale také „tří stavové“ obrátili se sem již 30. listopadu, aby podali kurfiřtovi odpověď k protestacím generálního vikáře Ackra. Odmítali od sebe výčitku, že by dopouštěli se násilností, když uvozují se v kostely, a ukazovali na majestát Rudolfův i císařem Matiášem potvrzený, kterýž s největší krutostí protržen byl. Co činí stavové protestantští, dělají na základě majestátu a kurfiřt, jakožto pán spravedlivý a „ochránce evangelického náboženství“, jistě je v tom přichrání. — Saský kurfiřt nedal odpověď ani Ackrovi ani stavům.

Zatím i u mnohých osob stavovských vzbuzovala volba konsistoře všelijaké pochybnosti. Ale Samuel Martinius neustál o to pracovatí, až konečně 8. prosince v chrámě Týnském kněží o své ujmě volili administrátora i konsistoř, na rozhodnutí stavů nečekajíce. Když byli s volbou hotovi, sebravše a zapečetivše hlasy, hned je do kolleje Karlovy poslali se žádostí, aby ještě téhož večera volba prohlášena a administrátor usazen byl. Stavové konečně povolili, jak se zdá k naléhání pana Václava Viléma z Roupova, Jana z Roupova, Jiříka Křineckého, Jana Záruby, Jana a Krištofa Slavatů a Jana Všemíra Rodovského, kteří po mém mínění patřili mezi nově zvolené direktory. I prohlášen po sečtení hlasů za administrátora Samuel Martinius z Dražova a za přísedící konsistoře Adam Klement, bývalý farář u sv. Václava na Novém Městě, Jan Rosacius, bývalý farář u sv. Mikuláše na Malé straně, Jan Hertvicius, bývalý farář u sv. Štěpána a Apolinaříše, mistr Pavel Krupius a Štěpán Olomučanský. Sekretářem konsistoře ustanoven mistr Jan Hippius. Klement a Rosacius byli již členy dolejší konsistoře v době předbělohorské.

Administrátor i konsistoř hned ujali se úřadu a zasedli na ustanovení kněžstva pro jednotlivé farní okresy. Mezi přítomnými kněžími byli mnozí faráři, kteří před vystěhováním ze země na určitých farách buď v Praze nebo po venkově seděli. Těm ovšem bývalé fary vyhraženy. V Praze však ani jediný z přísedících konsistořských v tu chvíli na bývalou faru svou zpět nemohl, pro ohledy ke kurfiřtovi Saskému, a Krupius i Olomučanský, pro které se vůbec teprv místa najíti měla, musili ještě déle čekati. Lépe trochu šlo to po venkově, pokud od Saského vojska obsazen byl. Již 8. prosince, tedy v den volby administrátorské, do Slaného nová konsistoř poslala za děkana kněze Petra Mitise Vodňanského. Z pozdější doby známe ustanovení Jana Hájka Litomyšlského za faráře na Prosíku, k jehož faře připočtena také záduší v Hloupětíně, Vinoři, Třeboradicích a v Dolních Chabrech. Takových a jim podobných ustanovení provedlo se zajisté více. Na administrátora Samuele Martinia však záhy žehráno, že za konfirmace platy přijímal a že si ve všem příliš „mocně, stkvostně, nádherně a pyšně“ vedl. — Zdaž také v německých krajinách Čech, od Sasů obsazených, řízeno se obnovenou konsistoří, pro to dokladů není. Některá města žádala kurfiřta Saského o svolení, aby směla dosaditi kněze své víry, k čemuž z pravidla dával odpověď, že k ničemu vlastním jménem nesvoluje, ale také proti hotové události ničeho nenamítal. Německá města zdá se, že se pak opatřila kněžími velmi rychle ze Sas a z Míšně.

Brzo po tom — ale určitého data se nedostává — zmocnili se tři stavové také kolleje Karlovy. Hlavním strůjcem věci opět byl Samuel Martinius, který svolal kněze a mistry, žádaje, aby volili probošta kolleje Karlovy. Shromáždění dlouho nemělo se k tomu. „Moudřejší“ někteří

právem tvrdili, že akademie prve professory osazena býti musí, a z těch potom že vybere se probošt. Jiní dokládali, že při tom volení musí býti dle předešlých zvyklostí a privilegií kancléř Staroměstský, kteréhož nyní po své straně nemají. Ale vše to nepomohlo. Martinius schůzi rozpustil a hned na to svolal ji podruhé, vyloučiv toliko ty, kteří od toho zrazovali. Nyní dal se zvoliti za probošta a ujal se držení i kolleje i důchodův akademie, při čemž byli mu nápomocni Jiří Křinecký z Ronova a Jan Slavata z Chlumu. Hned potom upraveny síně akademické a vydán seznam přednášek, a již v několika dnech přihlásilo se na 200 mladíků ze šlechty, měšťanstva i ostatního obyvatelstva, kteříž slíbili chovati se dle universitních řádů a choditi do přednášek. Za kvestora a sekretáře university zvolen sekretář konsistoře Jan Hippius. Sluší-li ceniti odhodlanosť a houževnatou vytrvalosť Martiniovu při všech těchto věcech, nesmí zapomínati se na osobní jeho chování, kterým dojem skutků svých valně kazil. Neboť administrátor a probošt, jakmile se ujal důchodův akademie, „držel otevřenou tabuli, měl dobrou mysl každý den, stříbrná flaše před ním vždycky stála a za ním při stolici lautenista. Sám pak po Praze v krytém voze se projížděl, ve všem sobě velebně veda a již i kněžím nepřístupný býti počínaje.“

Direktorům od tří stavů zvoleným šlo ovšem vedle věcí církevních také o důležitosti světské. Oni chtěli se státi skutečnými direktory, to jest vladaři v zemi České, až do nastolení nového panovníka. Hrad Pražský měl býti v jich moci, nejvyšší úřady měly mezi ně býti rozděleny, a od nich také skutečně spravovány. Že takovýto záměr byl stavbou na písku, je dosti zřejmo z dosavadního vypravování. Nicméně přece se pokus v tomto směru stal. Česká komora,

desky zemské a soud purkrabský zavřeny a klíče zapečetěny, až do dalšího opatření. Přitom hlavní úkol měly Vojtěch mladší Koutský z Jenšteina a Zachariáš Světlík, bývalý soused Novoměstský. Skutečné nové opatření nějaké ku příkladu desk zemských bylo by vedlo k převratům velikým, protože zde právně zajištěn byl onen ohromný převrat majetkový, který v Čechách bezčetnými konfiskacemi v posledním desítiletí byl se provedl. „Stavové protestantští, jakož brzo po pohřbu popravených hlav, kázali podtíti a poraziti šibenici na rynku Starého Města, na nichž jména jich přibita byla, chtějíce tak osvědčiti, že nepropadli dosud hrdly svými, tak zrušením zápisů z posledních let a novými vklady do desk obmýšleli prokázati, že nepropadli dosud ani svými statky a právy.“ *) Ale ovšem byli by k těm a takovýmto krokům musili jiného pána míti za ochránce nad sebou, nežli byl kurfiřt Saský. Neboť tento muž se k podporování úkolů tak dalekosáhlých naprosto nehodil, a armáda jeho ještě méně.

Vypuzení úředníků z desk, komory a soudu purkrabského bylo porušením kapitulační smlouvy, v níž zvláštní článek zřejmě zněl na prospěch všech těch, kdož v povinnostech k Jeho Milosti Císařské v Praze zůstávají. Kurfiřt tudy jakékoliv dosazování nových úředníků zapověděl a stíhal i na dále přísnými zákazy všechny ostatní kroky v témže směru. Tudy na převrat politický nebylo naprosto možno pomysliti. Nesmí se však za to míti, že kurfiřt vydávaje tyto přísné rozkazy, činil tak z úzkostlivosti, aby dodržel kapitulační smlouvu. To nikoliv. On činil to z ohledů k císaři, s nímž se rozejíti nechtěl. Kde však šlo o jeho prospěch,

*) Osvěta, 1873, str. 177.

nebo o prospěch armády nenamítal· praničehož proti tomu, nechť se stalo cokoliv proti kapitulační smlouvě. Tak ku příkladu neměl ničehož proti tomu, že direktoři zmocnili se komory české, protože tím nabyl nejlepší příležitosti, důchody králi v zemi příslušné potáhnouti veskrz na sebe, což se také stalo (str. 109). A direktoři, kteří důchodů komorních hodlali užiti za základ své moci a prozatímné své vlády, musili k tomu mlčeti. Rovněž tak kurfiřt neměl ničehož proti tomu, když se zřejmým porušením kapitulace, ubytování vojska odňalo se pro stálé stesky a nesnáze konšelům tří měst, a odevzdalo zvláštním kvartýrmistrům stavovským. I byli ustanoveni za Saské ubytovací komisaře: na Starém Městě Jiří Křinecký z Ronova, Petr Pešík z Komárova a Jan Vodňanský z Uráčova; na Novém Městě Jan Záruba z Hustiřan a Jindřich Myslík z Hyršova; na Malé Straně Jan Roupovec z Roupova.*) — Tedy jen tam směli emigranti hnouti se a pomýšleti na převrat, kde z toho kynul prospěch Sasům. A co se dotýče věcí politických nezměnily se poměry tyto ani potom, když kurfiřt Saský Prahu a Čechy opustil.

Za to ulevovali nekatoličtí Čechové citům svým tím více ve věcech náboženských, v nichž pro ně nastal po odjezdu kurfiřtově obrat příznivý, poněvadž oba velitelé Saští, kteří nyní Prahu v moci měli, hnutí protestantskému přáli, a zvláště Vavřinec Hofkirch, kterýž měl u sebe za hofmistra českého rytíře Oldřicha Homuta z Harasova. Není to však úkaz již proto potěšitelný, že převraty prospěšné luteránům vykonávaly se v Praze v témže okamžiku, kdy Sasové vojensky klesali na dobro a na straně císařské připravoval se ve velikých rozměrech

*) Možná, že na Novém Městě i Malé Straně bylo také po třech komisařích jako na Starém Městě, ale jména jich nejsou mi známa.

obrat, kterýž ukazoval ve světle příliš jasném, že Sasové se v Čechách neudrží a převraty na poli náboženském nemohou naprosto míti trvání. — Průběh událostí v Praze byl v krátkosti tento.

Ještě před odjezdem kurfiřta z Prahy, opustili Servité (služebníci Panny Marie) klášter a kostel sv. Michala ve Starém Městě a odešli z města. Arcibiskupská konsistoř nařídila 11. prosince, aby na uprázdněné toto místo dosazen byl vypuzený farář Týnský Jan Čechiades, což se stalo. O svátcích Vánočních zapověděl Vavřinec Hofkirch v kostelích, které katolíci spravovali, zvoniti. A ihned o těchže svátcích došlo na Jesuity. Právě kolem Vánoc postupoval císařský vojevůdce Gallas již od západu ku Praze, a 23. prosince roznesla se v městě opodstatněná zpráva, že císařští od Berouna přes Chrášťany táhnou ku Praze. Nevím na základě jakých dokladů, obviněni Jesuité, že jsou s císařskými ve srozumění, a když na Štědrý večer (24. prosince) na baště hradu Pražského třikráte po sobě z kusu bylo vystřeleno, pokládáno to za znamení, které katolíci dali císařským. Proto 26. prosince hrabě Solms jmenem kurfiřta Saského Jesuitům nařídil, aby všickni ještě toho dne z Prahy se vyhostili a žádný z nich pod ztrátou hrdla nedal se viděti. Pak hned kostelové jejich uzavřeni. Jesuité na noc odstěhovali se k sv. Mikuláši na Malou Stranu a nazejtří (27. prosince) pod ochranou vojenské stráže opustili město. Mělo se za to, že vedle podezření, jako by spojeni byli s císařskými, i to přispělo k jich pádu, že z kazatelen horlivě kázali proti luteránům. A proto u kněží nekatolických a emigrantů přišli v nenávisť. Generální vikář i proti tomuto odsudku marně protestoval. Za několik dní přestěhovali se do opuštěné kolleje Klementinské Paulani od sv. Salvatora, poněvadž tento kostel již od 16. listopadu určen byl pro služby

boží luteránské a Hofkirch chtěl nyní kněze své i do kláštera Paulanského usaditi. Paulani měli pak na všech stranách hojně těžkostí, zejména když proneslo se proti nim podezření, že vykopali tělo hraběte Joachyma Šlika, od r. 1622 u sv. Salvatora pochované, a že kosti jeho rozmetali. Musil sám Hofkirch očisťovati Paulany z tohoto nářku a krýti je před možnými následky. — Na konci roku 1631 vypálen a dočista vydrancován byl tak zvaný Královský dvůr na Starém Městě. Právě tohoto léta koupil jej kardinál-arcibiskup Harrach a dal s velikým nákladem zaříditi za seminář pro výchovu kněží katolických. Ale brzo bohoslovci rozutekli se, a z Králova dvora zůstaly neporušeny jen holé stěny. Vše ostatní rozbito nebo rozneseno.

Po novém roce 1632, 3. ledna, zatčen k rozkazu Vavřince Hofkircha farář Týnský Jan Čechiades v kostele sv. Michala a s oběma svými kaplany odveden do vězení na radnici Staroměstskou. Kladlo se mu za vinu, že si s císařskými dopisoval, že přechovával u sebe některé z vypovězených Jesuitů a že nechtěl pohřbívati zemřelé vojáky Saské na hřbitově katolickém. Oba kaplani byli ještě téhož dne z vězení propuštěni, ale Čechiades poseděl si delší čas, přes přímluvy Ackrovy i konšel Staroměstských. — Dne 20. ledna odňat katolíkům kostel sv. Benedikta v Starém Městě;*) 1. února odňat jim kostel u sv. Jindřicha na Novém Městě, kamž ještě téhož dne za faráře dosazen přísedící dolejší konsistoře mistr Pavel Krupius. Dne 6. února nařídil Saský velitel Solms konšelům Malostranským, aby vyklidili kostel i faru u sv. Mikuláše,

*) Beckovský III. 3. 167 praví, že luteráni toliko klíče od téhož kostela žádali, ale nevyžádali, nicméně hned potom spatřujeme chrám ten v rukou protestantských.

že chce kostel ten míti pro sebe a svou pobožnost; do 8. t. m. rozkaz vykonán a Jan Rosacius téhož dne dosazen sem za faráře. K ruce jemu přidáni mistr Daniel Alginus a mistr Jan Landsmann (pro kázání německá). Téhož dne také kostel Karmelitanský u Panny Marie Vítězné dostal se do rukou protestantů; Rosacius kázával v něm po česku a u sv. Mikuláše po německu, až potom 23. února u Karmelitanů dosazen zvláštní farář. U Panny Marie na Louži ve Starém Městě prvně odbývány služby boží po luteránsku 11. března; sám Samuel Martinius z Dražova kázal při této příležitosti. Mnoho záleželo také na obsazení kaple Betlemské. Dle starého založení právo ustanoviti faráře při ní příslušelo třem mistrům kolleje Karlovy společně s purkmistrem Staroměstským. I pozval administrátor Martinius tehdejšího purkmistra k 9. březnu, aby přišel zúčastnit se volby faráře. Purkmistr Jiří Pagerle z Kopfšteina však odmítl. Tudy mistři zvolili a dosadili do Betlema o své ujmě mistra Daniele Algina Bobrovina, kterýž v neděli 21. března ponejprve zde kázal. Ve čtvrtek na to (25. března) obsazena také fara u sv. Petra na Poříči, kdež farářem učiněn Štěpán Olomučanský.

Neznámo kdy, dosazeni také protestantští faráři ke kostelu sv. Václava na Nové Město (Adam Klement), k sv. Vojtěchu na Nové Město (Viktorin Mantinaeus), k sv. Martinu na Staré Město (Jakub Jakobides), ke kapli Božího Těla na Dobytčím trhu (Matiáš Georgines), k sv. Štěpánu na Nové Město (Jan Hertvic, kterýž zároveň spravoval také faru u sv. Apolinaříše), k sv. Štěpánu ve zdi (Matiáš Pirynaeus) a tak dále. Celkem 24 kostely dostaly se do rukou protestantských. Kněží, kteří nedosáhli vlastních far, pomáhali usazeným farářům při správě církevní. Jmenují se v těchto službách David Galli,

Mikuláš Hanzlinius, Matěj Janda, Matěj Krocin, Jan Seyda, Jan Haječ, Raimund Římský, Václav Machaon, Václav Pačonius a jiní. Bez zaměstknání zůstávali Václav Widemann a Jan Thaddaeus. Tento patříval k Jednotě, ale pak jako emigrant žil v Žitavě a tudy dle všeho klonil se k luteranismu. Od něho pochází spis, kterýž jediný za doby Saského vpádu v Čechách od nekatolíků byl sepsán a tiskem vydán. Jest to: „Útrpný život a bolestná smrt Pána našeho Ježíše Krista“, kterýž vyšel r. 1632 v Praze u Matěje Pardubského. — Saský protestantský kněz Martin Storch (Pelargus) byl správcem kostela u sv. Salvatora. — Dle zpráv z jedné strany nám dochovaných, přihlásilo se k protestantismu hned při počátku Saského vpádu do Čech 2000 osob jen v Praze a v okolí, kterýžto počet brzo vzrostl na 5000 a konečně až do 15 tisíc!*)

Nezůstalo se však státi při těchto věcech. Emigranti, po příkladě Thurna a jiných, zmocnili se různých domů v Praze a mstili se na nich i na majitelích za předešlá příkoří. Zejména domům osob z doby katolické protireformace nenáviděných vedlo se zle; tak ku př. úplně rozbořen dům Filipa Fabricia, Přibíka Jeníška z Újezda, knihtiskaře Jiříka Adama Byliny, kterýž sloužil jakožto komisař vojenský u císaře a j.

Na straně katolické nezůstala tato činnosť bez odporu. Zmínili jsme se již, že někteří kanovníci hradští a pak Jesuité horlivě kázali, aby lid původem katolický anebo k víře této teprv nedávno obrácený v stálosti udrželi. Když Jesuité byli z Prahy vyhoštěni, a v obecném lidu návrat k staré víře vždy byl větší, ujal se kazatelské činnosti ve prospěch řádů katolických

*) Pescheck, Geschichte der Gegenreformation in Böhmen II. 338, 339. — Že mnoho tisíc lidu v kostele Týnském podobojí přijímalo, dotvrzuje také Slavata. Viz Sborník Historický 1884, str. 97.

kvardián kapucínský Alexius, rodilý Burgunďan, kterýž denně jal se i třeba dvakráte za sebou kázati v opuštěném klášteře u sv. Tomáše na Malé Straně. Ohnivou výmluvností zastával se věrouky katolické a vyzval i s kazatelny administrátora Samuele Martinia k veřejnému hádání o články víry; když Martinius nepřicházel, poslal k němu šlechtičnu Malovcovou a po ní i jiné katolíky i protestanty, žádaje vždy o určení místa a času k disputací. Administrátor Samuel ovšem nedostavil se, předvídaje napřed neplodnost hádky, v níž by žádná s obou stran nedala se přesvědčiti. P. Alexius i v jiných směrech byl činným. K odvrácení těžkých ran víře katolické v Praze zasazovaných uspořádal 40tihodinnou pobožnost v kostele u sv. Tomáše, navštěvoval nemocné a umírající, sbíral příspěvky pro jeptišky, jimž v klášteřích se toho času velmi špatně vedlo, a ochraňoval majetek kněžský před útoky Saských vojáků; zejména před zkázou uhájil domy kardinálů Harracha a Dietrichšteina. Ano na Veliký pátek (8. dubna 1632) uspořádal slavné processí mrskačů k upomínce smrti Spasitelovy, k němuž sběhlo se mnoho set lidu katolického i protestantského. — Hofkirch naproti tomu nařídil, že nesmí se na zelený čtvrtek Boží hroby stavěti a rovněž nedovolil odbývati jakékoliv ceremonie církevní v tyto dni u katolíků obvyklé.

Když Jesuité byli z města vyhoštěni, nebylo v Praze vyšší školy pro katolíky, protože kollej Karlova — jakž vypráváno — octla se v moci protestantů. A rovněž tak stalo se se školami při těch farách, kteréž dostaly se v držení kněží emigrantských. Zejména určité zprávy máme, že pokuseno se o zřízení protestantské školy u Karmelitánů na Malé Straně. Ale než byla zařízena, musili Sasové opustiti Prahu. Proti těmto snahám, v dorozumění a s

lením generalního vikáře Viléma Ackra, zřízeno v rychlosti katolické gymnasium při Dominikánském klášteře u sv. Jiljí na Starém Městě; dozor nad ním byl svěřen kvardiánovi Alexiovi, kterýž mimo to sám dvěma předmětům vyučoval. Vedle něho učil zde také ještě kapucín P. Samuel. Vilém Acker zvláštním listem 28. ledna 1632 ohlásil purkmistrům i konšelům všech tří měst, že škola tato jest otevřena, žádaje za opatření, aby mládež nebyla více posílána do kolleje Karlovy, než toliko k sv. Jiljí. P. Alexius vypravuje o sobě, že z Malé Strany do katolického gymnasia na Staré Město často šel s nebezpečím života; Saští vojáci láli mu a také ho i několikráte zbili.

Nejvíce rozplamenily se náboženské vášně následujícím skutkem velitele Saského Vavřince Hofkircha. Rytmistři Saští Oldřich z Říčan a Jan Donner na sklonku roku 1631 zmocnili se Staré Boleslavě, kdež větší část domů vydrancovali a zejména kostel tamější veškerých skvostů zbavili. Sebrali také při té příležitosti obraz Panny Marie Boleslavské, kterýž u katolíků za zázračný jest držán, a darovali ho Vavřinci Hofkirchovi. On pověsil si ho zprvu v bytu svém v domě Binagovském na Staroměstském rynku. Když však brzo potom roznášela se zpráva, že obraz z bytu od andělů byl odnesen, dal vystavěti Hofkirch na rynku Staroměstském šibenici a k ní dvě stolice, na něž 29. března 1632 obraz postaven na důkaz, že neztratil se z Prahy zázračným způsobem. Kolem obrazu zpořízeno zábradlí z mušketův a pík i postavena k němu stráž. Německý nápis vedle obrazu pověšený oznamoval příčinu, proč se tak stalo. Celý den houfy lidu obklopovaly toto divadlo a poznámek všelijakých nenedostávalo se. Mezi katolíky potupné vyvěšení obrazu vedle šibenice pokládáno za nejvyšší pohoršení. Paní Alžběta z Plavna,

rozená Kořenská, v nábožném zanícení prodrala se skrze stráž Saskou až k samému obrazu, padla před ním na kolena a hlasitě volala: „Rodičko Boží, panno nejsvětější! Neprodlívej se mstíti nad svými nepřátely.“ Saští vojáci ustoupili a paní z Plavna, kteráž pro tento výstupek nadála se smrti, mohla odejíti bez příkoří.

Tak vedl se v Praze ještě jednou a naposled tuhý boj náboženský. Na straně katolické jen někteří jednotlivci měli k němu, uprostřed nepřátel, dostatečné a pravé odhodlanosti; na straně protestantské stěžován byl postup spřátelenými Sasy, kteříž den ode dne počínali si surověji, a k velké bolesti Thurnově i několika lépe smýšlejících, naprosto nebyli schopni porozuměti snahám, které emigranty k návratu do Čech vedly.

Poslední doba Saského vojska v Čechách. — Zbrojení císaře.

Albrecht z Valdšteina zatím konal již nejrozsáhlejší opatření, aby pro císaře sestavil armádu; zároveň nespouštěl se však naděje, že se Sasy podaří se mu zjednati mír a Gustav Adolf Švédský zůstane osamocen. V tomto smyslu jednáno. Již na začátku l. 1632 kníže František Sasko-Lauenburský poslán od Fridlandského vévody ke kurfiřtovi Saskému, co zatím Adam Erdman Trčka v Ústí nad Labem v téže věci jednal s Arnimem. Naděje na mír se Sasy byla dosti dobrá. Kurfiřt den ode dne více se lekal velikých výbojů Gustava Adolfa v říši Německé, s nimiž smělosť a touha jeho po vyšších vždy věcech vzrůstala; na druhé pak straně vojsko Saské v Čechách ocitovalo se ve stavu nejzbědovanějším.

Jak svrchu bylo pověděno, nevyplácel se

mu žold, ale za to trpělo se a musilo trpěti, když vojáci si loupežemi a krádežemi pomáhali k živobytí, jehož od pána svého marně čekali. Dokud bylo odkud bráti, ušlo to; když však v městech a místech, kde posádky Saské ležely, obyvatelstvo nemělo již praničeho, čím by hladové žaludky Saské nasytilo, počalo býti zle, velmi zle. Vojáci vypovídali velitelům poslušnost a rotili se v houfy, kteréž vycházely na loupež. Na silnicích, u bran, v ulicích nikdo nebyl jist životem, měl-li u sebe nějaký groš, nebo kousek potravy, a v domech městských, pod záminkou, že hledají se skryté poklady, vytloukány okna, dvéře, podlahy atd. Takovéto zprávy Saští velitelé o vojsku sobě podřízeném posílali kurfiřtovi, prosíce o rychlou pomoc peněžitou! Z Litoměřic, z Chebu, z Mělníka přicházely zvěsti zvláště truchlivé. Kurfiřt měl však jedinou k tomu všemu odpověď: velitelé aby se nepouštěli do žádných bojů s císařskými, aby drželi se hezky pohromadě, a aby hleděli doplniti setniny na plný počet mužstva. Kde by pak posádka nedala se udržeti, to místo mělo raději ihned se opustiti, jako se stalo toho času v České Lípě.

Těmito radami málo bylo zpomoženo. O doplnění setnin novým mužstvem nemohlo býti řeči, když nebylo ani těm-co dáti, kteří již dávno sloužili. I vypukly ve vojště Saském následkem bídného stravování nakažlivé nemoci, zvláště v Brandejse a v Praze, kteréž tak řádili, že ku př. z jedné setniny, kteráž mívala 170 mužů, zbylo zbraně schopných devět a u jiné toliko sedm a jedna setnina vymřela nebo k službě neschopnou se stala do posledního muže. Ani tak zvaným „tělesným plukům“ nevedlo se o mnoho lépe. Podplukovník jednoho z nich, Jiří z Putlic, v posádce Pražské, oznámil kurfiřtovi, že největší část důstojníků i vojska leží ne-

mocná, vojáci že jsou bosi i otrhaní a tudy k provedení nějakého úkolu vojenského docela neschopni. Dne 14. února zemřel také v Praze na Malé Straně hrabě Hanuš Jiří ze Solmsu, tak že od té chvíle Vavřinec z Hofkirchu samojediný byl vrchním velitelem vojska zde ležícího. On žádal několikráte za sebou o instrukce, jak by se zachovati měl, kdyby silnější armáda císařská přitáhla ku Praze, a přiznával se velmi upřímně, on že s polozničenou posádkou hlavního města Čech neudrží. Ale za odpověď k těmto prosbám přicházely vždy jen nové — sliby! Trochu peněz, které kurfiřt vyplatiti poručil v únoru 1632 posádce Pražské vzpomohlo velmi málo; Vavřinec Hofkirch v zoufalosti psal, že by raději v Míšni krávy a ovce pásl, než byl v Praze velitelem Saské posádky. — Vojsku českému — to jest lidu, který k Sasům se přidal — nedařilo se o nic lépe; jen kázeň byla při něm ještě o něco horší.

A tudy, když blížilo se k rozhodnému okamžiku, kde armáda Saská měla ukázati co dovede, byla ona ve stavu takovém, že výsledek nastávajícího boje byl docela nepochybný. Sasové to také věděli; a proto, mezitím co vojsko v Čechách hladem mřelo a nebo nejsprostším loupežnictvím se živiti musilo, Saští proviantmistři kde co ještě sehnali, po celou zimu dali vyvážeti — do Sas do míst bezpečných!

Zcela jinak pojímal se nastávající úkol na straně císařské. Veliké alliance, které obmýšlel Ferdinand II. učiniti proti Švédům a Sasům s celou katolickou Evropou, v této míře sice nezdařily se; s jistotou a určitostí mohl bezpečiti se toliko na Španělsko a na Maxmiliána, kurfiřta Bavorského, jakožto náčelníka ligy katolické. Tento kníže počínal si — jak svrchu vzpomenuto — proti císaři v posledním čase

velmi obojetně; ale když viděl, že obojetnosť tato nic mu platnou není a když Gustav Adolf, král Švédský, zmocnil se i celé země Bavorské, přivinul se znovu k císaři, jakožto starý spolehlivý spojenec, v naději, že z této strany kynou mu největší prospěchy. A v tom se ovšem nesklamal. Neboť nový vojevůdce císařský Albrecht z Valdšteina, ačkoliv toliko prozatímně převzal řízení armády, osvědčil nyní v době bídy a bezčetných nesnází činnosť obdivuhodnou. Ve třech měsících zřídil císaři armádu o 60 tisících mužů, armádu, kteráž zásobena byla vším a vojensky výborně zorganisována. Nejdůležitější věcí bylo přitom nalézti schopné generály. A vévoda Fridlandský nalezl je. K jeho radě povýšeni Jan Aldringen, Matiáš Gallas a Filip hrabě z Mansfelda za polní zbrojmistry, plukovníci Egon kníže z Fürstenberka, Jan Filip hrabě Kratz, Jan hrabě Merode, Adam z Traunu a Kristián Ilov za generály. K téže hodnosti o něco později povýšeni také Rudolf hrabě Colloredo, Jindřich Holk, Hanuš Breuner a Hanuš Oldřich Schaffgotsch. Patenty plukovnické rozdávány hojně, ale jen osobám, kteréž zaručily, že vskutku celé pluky zařídí. Z nových těchto plukovníků nejvíce vynikali Rudolf Morzin, Eberhard Manteuffel, Vespasián Paar, kníže Zdeněk z Lobkovic a Jakub Butler se synovcem svým Walterem. Karel Hannibal purkrabí z Donína verboval jízdu v Polsku a výtečný velitel jízdy Isolani jmenován velitelem veškeré lehké jízdy Chorvatské.

Generálním komisařem císařským pro „mustruňky“, žold a vojenské ubytování byl hrabě Michna, k němuž měl Valdštein plnou důvěru. Jemu podřízeny sbory zásobovací. Kdežto u Sasů byl hlad s nouzí, pro císařské vojsko otevřely se nyní bohaté sklady „sťastné země“ — vévodství Fridlandského. Odtud sváženo do vojenských zásobáren obilí, zde ve městech vy-

vinul se rázem čilý průmysl soukenický a plátenický, neboť v Jičíně, Hostinném, Dubu, Liberci a jinde v rychlosti zhotovovány oděvy pro vojsko za dobrý výdělek. Rovněž v plné práci byly železárny, saniterny a mlýny na střelný prach v Jičíně, Fridlandě a ve Vrchlabí. Ano, aby zbrojení se rychleji provedlo, musili všickni poddaní ve vévodství Fridlandském odvésti zbraně své na prospěch vojáků císařských. S největší přísností dbáno kázně, kteráž za posledních časů ve vojště císařském velmi byla rozrušena. Předpisům Valdšteinovým musil se podrobiti každý bez rozdílu, ať generál či sprostý voják; stejné byly tresty a stejné také odměny pro ty, kdož se vyznamenávali. Proto také mužstvo lnulo k Valdšteinovi s láskou a hrnulo se do řad jeho s nadšením.

Koncem února 1632 všem plukovníkům vydán rozkaz, že do konce března musí pluky se vším býti pohotově a vyzbrojeny tak, aby ve druhé polovici dubna mohlo nastoupiti se válečné tažení. Lhůta tato sice nedodržána, ale přece již v březnu stálo v Čechách 27 pluků pěchoty o 244 setninách. — Bylo-li nyní možno, aby Valdštein, až dosud prozatímný velitel vojska císařského, byl propuštěn, a nahražen snad nyní nástupcem trůnu Ferdinandem III., nebo Jindřichem Šlikem, Tiefenbachem, Marradasem nebo Savellim? Zajisté že ne. Prospěch zbraní císařských žádal toho nezbytně, aby v čelo vojska i definitivně postaven byl muž, který se železnou pílí a pevností armádu zřídil a který také dovedl ji vésti. V tomto smyslu pracoval ve Vídni i největší kdysi odpůrce vévody Fridlandského Maximilián Bavorský. Bylo mu zle. Celá země jeho i s hlavním městem Mnichovem byla v rukou Švédských, a na konec v dubnu 1632 ztratil i posledního generála svého Tillyho, kterýž zemřel v Ingolštatě následkem ran, kteréž dostal

ve prohrané bitvě na řece Lechu (15. dubna). Maximilián Bavorský tudy rovněž jako císař veškeru naději skládal do Valdšteina, a před těmito hlasy umlkli protivníci jeho při dvoře Vídeňském.

Kníže z Eggenberka, přední rádce císaře Ferdinanda II. a důvěrný přítel Valdšteinův, dojednal tedy 14. dubna 1632 smlouvu s vévodou Fridlandským, a on převzal podruhé trvale nejvyšší velení ve službách císařských. Za jakou cenu Valdštein císaři nyní sloužiti chtěl, a jaký byl obsah smlouvy mezi stranami uzavřené? To jsou otázky, o něž vede se spor od r. 1632 až na naše časy. Originálu smlouvy nikdo nikdy neviděl, a všecko co se v tomto směru psalo a tisklo, zakládá se na domněnkách. Pravděpodobno jest zajisté, že výminky, které Valdštein kladl, byly velmi těžké, a že byly pak příčinou pozdějších neshod mezi císařem a vévodou, až konečně také původem jeho pádu. Z pozdějšího vývoje věcí jest asi tolik patrno, že Valdštein ve smlouvě s císařem vyhradil si vrchní velení nad vojskem v nejširším toho slova smyslu; císaři nepříslušelo podřízeným generálům a plukovníkům udíleti jakékoliv rozkazy o vlastní ujmě, nýbrž jen prostřednictvím Valdšteina, jemuž ovšem bylo pak volno rozkazu císařskému vyhověti nebo i nevyhověti. Dále jest patrno, že Ferdinand II. slíbil Valdšteinovi nějakou docela mimořádnou odměnu, jak se zdá kurfiřtství v říši Německé. Hned, v náhradu za ztracené Meklenbursko, postoupeno vévodě Fridlandskému knížectví Hlohovské ve Slezsku (16. dubna); proti tomu však vyslovil se nejvyšší kancléř Slavata, poukazuje k privilegiím knížetství, dle nichž nemá býti od koruny odcizeno. Ale bylo mu odpověděno, že na ten čas jináče býti nemůže a že se nic neodcizuje, než toliko na čas zastavuje a brzo že se to jiným způsobem zase vyplatiti

má.*) — Pak převzaty dluhy váznoucí na statcích Fridlandských v summě asi 400.000 zl. na komoru českou; a konečně nabyl Valdštein práva, aby k zapravení válečných výloh mohl prováděti konfiskace v říši i v Čechách; zde zvláště proti těm, kteří buď se Sasy do země se navrátili, nebo toho času jakýmkoliv způsobem proti císaři se provinili. — O ostatních výminkách máme jen domněnky, více nebo méně nezaručené. Jisto jest, že Valdštein mnoho žádal a císař také dáti musil. V přítomném okamžiku se tíha smlouvy s vévodou Fridlandským uzavřené nepociťovala, protože od něho odvislým byl osud i rodiny panovnické i říše. Zle bylo teprv tehdáž, když nebezpečí pominulo, a státníkům dvorním na jednou se zdálo, že do rukou jediného muže vložena byla moc příliš veliká.

* * *

Drobná válka v Čechách ani na chvíli neustála. A jestliže nedařilo se valně Sasům již na samém sklonku r. 1631, bylo ještě hůře od počátku roku 1632. Valdšteinem přišel nový dúch do armády císařské. Generálové Gallas, Holk, Isolani, Piccolomini, Carretto, Colloredo a Morzin nedopřáli Sasům oddechu, zejména v západní části Čech. Nejpověstnější stala se lehká jízda Chorvatská pod Isolanem, kteráž spouštěla se daleko široko, všude Sasům škody činíc. Někdy ovšem také zle se jí dařilo. Asi počátkem února plavilo se něco Chorvátů u Kamýku přes Vltavu; ale sedláci si je v lese vyčíhali a mnoho jich pobili. Rovněž tak asi 300 Chorvatů pobito v únoru blíže Brandejsa. Ale většího něco Sasům se nepovedlo. Dne 4.

*) Sborník Historický 1883, str. 321.

února pokoušeno se o útok na Beroun, ale marně. Přičítáno to slabým silám Saským. I vytrhlo za několik dní z Prahy 600 pěchoty a 400 jízdy opět proti Berounu. Lehká jízda Chorvatská byla jak se zdá cestou několikráte ostře zastížena, a také několik set kusů dobytka jí odebráno. Ale Beroun přece nedobyt. Císařští však brzo na to sami, nemohouce držeti a živiti se v městě, zapálili je a odjeli. Ještě hůře vedlo se Sasům v severních Čechách. Cheb stížen byl od ledna tak, že sotva mohl se držeti; 7. února dobyty od císařských Postoloprty a Nové hrady u Loun, 18. února Carretto zmocnil se měst Schönfeldu a Slavkova, pobil posádku Saskou a obsadil hned potom Teplou, Bečov a Žlutici. Nyní již ani v Lokti nebylo bezpečno, a rovněž Karlovy Vary, Ostrov (Schlackenwerth) a Jáchymov na dlouho nedali se držeti. Největší ránou pro Sasy bylo, když plukovník Morzin 23. února, jak se zdá zradou, zmocnil se Žatce, kdež zajal přes 200 mužů vojska Saského a dal odvézti i se dvěma vyššími důstojníky do Rakovníka. Mnoho emigrantů v městě se zdržujících rovněž zajato, ale potom propuštěno. Gallas hned město opevnil a učinil středem dalšího boje proti Sasům v Poohří. Posádky Saské v Kadani, Chomutově a Jirkově okamžitě uprchly, částečně do Mostu, částečně do Míšně. Vůdcové Saští Schwalbach a Löser soustředili zbytek sil svých znovu u Litoměřic, pak u Loun, a snažili se aspoň zachrániti Loket a Ostrov; ale kurfiřt na všechny prosby odpovídal pěknými slovy bez skutku. — Vojevůdce Caretto pokročil přes Hroznětín (Lichtenstadt) k Falknovu, kterýž 23. února dobyt. Teplice, Bílina i Most byly v nebezpečí, Louny 1. března již oblehány. Zde i v Slaném vedle Sasů ležely malé posádky vojska selského. Zatím co Louny obleháný, dobyt Červený Hrádek, z něhož sice

brzo císařští opět vytlačeni, ale bez dalšího dobrého pro Sasy následku.

U samé Prahy zatím Chorváti sedláky chytali a stínali a mnohem hůře nežli Sasové si proti bezbranému lidu počínali. Vavřinec Hofkirch měl veliký strach, aby i v Praze nebyl přepaden, a ve vědomí veliké vlastní slabosti všudy čenichal zradu. — Když nějaký tesařský tovaryš 29. března pronesl do Prahy jakés psaní, neopověděv to u velitele Saského, byl za to na skřipec dán a, ač mnoho se mu nedokázalo, oběšen. Rovněž tak již 19. března vyhlásiti dal Hofkirch, kdyby císařské vojsko Prahu obléhati se jalo, „aby žádný katolík ani na rynku, ani na ulicích, ani v oknech pod těžkým trestem viděti se nedal.“ V této poslední chvíli, když Sasům do opravdy počalo býti zle, zloba vyhladovělých a bez žoldu zůstavených vojáků proti měšťanům neměla mezí. Hofkirch sice přísnými rozkazy zapovídal mužstvu, aby se „neopíjelo a nervalo“, ale drancovati musilo, protože chtělo býti živo. Veliký počet domů zůstával prázden; ty byly od Sasů beze všeho ohledu skaženy a bořeny; mnoho obyvatel uchytilo nemoci všelijaké od Saských vojáků a zemřelo; mnozí zbláznili se, a většina upadla z předešlého poměrného blahobytu do úplné žebroty.

V loupení a drancování cizího majetku sám kurfiřt dával špatný příklad vojsku svému. — Bylo svrchu vzpomenuto, že na hradě Pražském zůstavil kurfiřt úředníky od císaře sem dosazené, že však přísně jim, odjížděje 16. prosince do Drážďan, rozkázal, aby co nejlépe císařskou zbrojnici a Rudolfinskou komoru s bohatými sbírkami hlídali. Opatrnost tato neděla se císaři k vůli, nýbrž, jak se brzo ukázalo, za účelem docela jiným. Již v lednu 1632 přišel rozkaz, aby Saští velitelé v Praze všeckny skvosty ve zbrojnici i komoře uložené sebrali, dobře za-

balili a po vorech s bezpečnou stráží posílali do Drážďan. Starost o pořádné provedení této věci měl plukovník Schwalbach. A vskutku — jakkoli kurfiřt i jeho vojevůdci ve všem byli váhaví a polovičatí — v této stránce měli odhodlanosti a zmužilosti více než bylo potřebí. Od ledna až do května napřed zbrojnice a potom komora drancována a plné lodě odjížděli s bohatou kořistí do Drážďan. Bralo se všecko: děla, pušky, staré zbroje, umělecké předměty, nábytek i obrazy. Na padesáti vozích odvezl si toho prý kurfiřt již v prosinci 1631 sám do Drážďan, a ostatek nyní za ním putoval. Císaři a dvoru jeho bylo to velmi nemilé; arcikníže Leopold prý vyslovil se, že „drancování královského hradu Pražského provedlo se příliš hrubě", ale žádati zpět věci tyto nikdo se neodvážil. A tak veliká část proslulých sbírek Rudolfinských, pokud nebyly již dříve odvezeny do Mnichova, zdobí nyní kabinety a gallerie Drážďanské! *)

Páni purkmistři a konšelé měst Pražských v nesnázích svých nevěděli si již více rady. I prosili Hofkircha, aby směli dopsati maršálkovi Arnimovi i kurfiřtovi a vylíčiti, jak se zachovává v Praze kapitulační smlouva se Sasy uzavřená. Pokud si chtěli stěžovati na velikou schudlost města, surovost vojáků a nemoci z bídy vzniklé, Hofkirch ničehož proti tomu neměl, ano sám sliboval stvrditi pravdu slov jich, co se těžkého strádání od vojska dotýče. Ale co se týče stížností náboženských, zdá se, že si Hofkirch všecko zapověděl; a aby proti protestantismu stěžováno si nebylo, koncepty listů obou, i k Arnimovi i ke kurfiřtovi, dal si předložiti.

*) Vedle četných po různu tištěných zpráv o těchto věcech, zvláště důležity jsou zprávy Hallwichovy (Wallenstein und die Sachsen in Böhmen, str. 176), poněvadž ze Saské strany pocházejí.

Přitom doložil konšelům: „pokudž vyslaný váš něco více mimo toto psaní při dvoře kurfiřta Saského přednášeti bude, že osobu jeho tak strestá, aby tisíc jiných se tím káti mohlo.“ Tudy konšelé poslali oba listy poštou, a dostali je po některém čase zpět z Drážďan — nerozpečetěné! To prý způsobili čeští emigranti. — A ke všem těmto nesnázím najednou doslechli Pražané, že i u dvora Vídeňského jsou ve velikém podezření, jakoby lehkomyslně byli město Sasům vydali a s nimi za jedno byli. To ještě ubohým konšelům scházelo: napřed zahubili město Sasové, a až budou vyhnáni, přijdou s novými pokutami za provinění císařští! Ovšem konšelé měli naději v Albrechta z Valdšteina, kterýž dobře všeho povědom byl; ale pro všechnu jistotu někdy v únoru 1632 skrze pana Trčku — bez vědomí Saského velitele Hofkircha — poslali mu list s úpěnlivou prosbou, aby se jich zastal.

Zatím bojováno na několika stranách dále, pro Sasy vždy s menším úspěchem. V severních končinách nejvíce byl ohrožen Loket a Cheb. — Měšťané německých měst rovněž tak jako četní emigranti čeští pohlíželi na vpád Sasů do Čech se stanoviska náboženského. Sasové přinesli jim volnost ve vyznávání nauky Lutherovy: a pro tento úspěch zapomínáno na všecko ostatní. Když císařští se blížili a město po městě dobývali, všude měšťané se zbraní v rukou do posledního okamžiku společně se Sasy se bránili. Zejména uvádí se příklad toho ze Slavkova. Neméně rozhodně stálo při straně Saské také obyvatelstvo v Jáchymově, v Blatně a v Božímdaru. Lid selský byl s nimi za jedno. Loket bránil se dlouhé neděle proti spojené moci císařských. Když bylo nejhůře, posláno s prosbou o pomoc a vysvobození ke kurfiřtovi. Ale ten pochválil udatnosť jich a propustil je s planým

slibem. I nyní také v těchto končinách Čech v jedinou věc kladena spása: ve příchod a pomoc krále Švédského. Thurn, jak pověděno, přišel k tomuto poznání již o něco dříve. V severočeských krajinách král Švédský denně byl očekáván. A vskutku také při shromáždění německých knížat v Torgavě a i v táboře Gustava Adolfa se na to po některou chvíli pomýšlelo, ale pak zase vyšší politické ohledy nutily k cestám jiným a Čechy zůstávaly opuštěny.

Kolem Prahy strašně hospodařili Isolanovy Chorváti; 15. a 16. března drancovali u Loun, Slaného a Mělníka; 20. března zapálili mezi Prahou a Velvary 13 vesnic, a na druhé straně od Prahy téhož dne Ďáblice a Michli, kdež zapálené budovy obstoupili a utíkající obyvatelstvo zpátky do ohně honili. Od Berouna k Žatci bylo všude plno císařského vojska; Lounům den po dni vedlo se hůře. Též Přísečnice a Oustěk dobyty v druhé polovici března od Chorvátů. U Mladé Boleslavi a Doks soustředilo se přes 1000 jezdců a tři setniny pěchoty s děly; Mělník i Litoměřice byly jimi valně ohroženy. U Štěchovic neustále převážela se jízda císařská přes Vltavu a táhla k Lounům a Žatci; již bylo největší nebezpečí také v Teplicích a v Ústí nad Labem. To jest: vojsko Saské v Praze mohlo snadno býti odříznuto od hranic Saských. — V krajině kolem Mníšku pokoušel se vůdce čet selských Krištof Čabelický ze Soutic zastaviti postup vojska císařského. Ale byl ve Mníšku samém, někdy počátkem března, přepaden,*) sedláci rozehnáni a on sám s větším počtem povstalců zajat i odvezen do Budějovic. Po některém váhání, jak

*) U Bílka (Konfiskace str. 58) praví se, že byl zajat 15. dubna 1632; ale v dopisech Slavatových (Sborník Historický 1883, str. 314) připomíná se jakožto zajatec již 13. března 1632.

by se s ním naložiti mělo, postaven tam před vojenský soud. Velitelem posádky v Budějovicích byl známý spisovatel Pamětí doby své (dosud nevydaných), Jindřich Hieserle z Chodů. Čabelický byl odsouzen k smrti a 4. května v Budějovicích popraven. Ostatní povstalci selští rovněž podrobeni přísným výslechům a, jak se zdá, na větším díle dosti nelidsky strestáni uřezáním uší a nosů, nad čímž dvůr císařský veliké dal na jevo rozhorlení. *)

Rozumí se samo sebou, že rychlé pochody císařského vojska od Znojma do severních Čech neodbyly se bez obtíží. Jižní Čechy, ochráněné od záhub Saských, pocítili nyní hojně strastí průchody vojska císařského. Kázeň sice v něm byla celkem dobrá, ale přípřeže a kontribuce obilné musily dávati se tou měrou, že statky při cestách, kudy vojsko táhlo, brzo na větším díle byly zahubeny. Tak trpěly velice panství Telečské na Moravě, Jindřichohradecké v Čechách, krajina kolem Pelhřimova i s městem, a odtud až ke Košumberku, a pak zejména krajina mezi Táborem a Pískem a odtud až k Plzni. Nejvyšší kancléř Slavata psal tehdáž panu Hendrichovi z Kolovrat: „Ačkoli žebrati jest věc těžká, než ještě těžší, když jeden jest téměř bez naděje, že neví, kde a od koho má žebrati, aby mohl pro vyživení své a svých něco dostati!“ **) — Ale pomoci nebylo; náhradou za tyto veliké útrapy byly aspoň skutečné úspěchy na poli válečném.

Neboť v polovici dubna 1632 zeměpisný přehled o državách Saských v Čechách podstatně vypadá jinak než na konci roku 1631. Nyní měli Sasové v rukou jen docela úzký

---

*) Slavatův dopis ze dne 26. května 1632 ve Sborníku Historickém 1884, str. 35.
**) Rozpravy str. 84.

pruh země podél Labe od hranice zemské až k Mělníku; odtud pruh Povltavský až k Praze a kousek dále ke Zbraslavi. Na východě od Prahy drželi již jen Brandejs a Starou Boleslav. Na Ohři patřil jim rovněž úzký pruh země od ústí řeky této až k Postoloprtům. Jednotlivá roztroušená místa s posádkami Saskými v těchto končinách, jako Cheb, Loket, Most a Bílina mohla se počítati za ztracená. A to tím spíše, ješto Valdštein s velikou armádou jal se od Znojma postupovati ku Praze.

Valdšteinův pochod do Čech. Praha dobyta.

Dne 23. dubna vytáhl Valdštein ze Znojma a dal se na cestu do Čech; 25. byl již v Jindřichově Hradci, 26. v Táboře. Zde zdržel se do 3. května. Vévoda Fridlandský táhl do války, ale nabízel také mír. Patrným úmyslem jeho bylo nyní, narovnati se napřed s kurfiřtem Saským a pak teprv s celou silou vystoupiti proti králi Švédskému odpadnutím Sasů seslabenému. K jednání tomuto měl vévoda od císaře plnou moc. A již ze Znojma vypravil plukovníka Arnošta Jiříka ze Spaaru ke kurfiřtovi a k maršálkovi Arnimovi. Ti oba byli míru nakloněni. Ale Arnim nežil toho času s kurfiřtem v dobrém dorozumění, protože naprosto zatracoval dosavadní způsob Saského válčení v Čechách. Proto také na některý čas opustil Čechy i Sasko a uchýlil se do rodného zámku Boizenburku. Tím se stalo, že při dvoře kurfiřtském nabyla vrchu strana, kteráž přála si užšího spojení se Švédskem a tudy míru s císařem nepřála. Kolísavý kurfiřt brzo ocitl se v rukou této strany a nevěděl, co si počíti. Neděle uplynuly bez jakéhokoliv rozhodnutí. Plukovník Spaar nebyl také schopen úlohu od Valdšteina sobě svěřenou

vykonati. Neuměl jazyk držeti na uzdě; při dobré večeři a pitce v Praze Vavřincovi Hofkirchovi všecko co věděl, pověděl, a tento nemeškal podati zprávu o tom — Gustavu Adolfovi. Tím jednání na polo se zmařilo. Arnim měl těžké opletání s přívrženci Švédského krále, a Spaar byl z Prahy odvolán.

Zatím vévoda Fridlandský opustiv 3. května Tábor, obrátil se k Týnu nad Vltavou; 4. května byl v Písku, 5. května postupoval přes Blatnou k Plzni. Okolo 15. května stál s hlavní částí své armády (30.000 mužů) u Rakovníka; menší jeden sbor pošinut byl až u Loun, kdežto od jihu přímo ku Praze se 12 tisíci muži táhl Marradas. Generální komisaři hrabě Michna a hrabě z Vrtby jménem vévody Fridlandského vydávali patenty na veliké vojenské kontribuce pod přísným trestem proti všem, kdož by v určitý čas je nesložily. Že nařízení tato nebyla vydána jménem panujícího krále, způsobilo ve Vídni překvapení, ale nesprávno to nebylo, protože Valdštein byl generálem se svrchovanou mocí. Ve Vídni také mnozí nebyli spokojeni se způsobem tažení do Čech. Očekávali rychlý pochod a rychlé vyklizení nepřítele ze země. Ale Valdštein, maje jiné záměry, postupoval podle své vůle a od nikoho sobě rozkazovati nedal. Postup proti Sasům vykonával pomalu a klidně; všude nepřítele šetřil. Teprv když Spaara odvolal z Prahy, zaujal postavení hrozivější. Toho se Saský kurfiřt i Arnim ulekli. Tento hned hledal cesty, jak by s vyslancem Valdšteinovým mohl znovu jednati. I dosáhl toho. Dne 16. května Spaar se s ním sešel v Teplici. Jednání o mír nechtělo se přes dobrou vůli Arnimovu dařiti. Tudy Valdštein postoupil opět ku předu, a vydal tajný rozkaz, aby také maršálek Schauenburg ze Slezska se 20 tisíci muži v největší rychlosti přitáhl do Čech. Tím Sasové na dobro

byli sevřeni. Arnim cítil nebezpečí a nařídil 21. května všem posádkám, aby opustili nynější stanoviště a couvli do Litoměřic. Ale téhož dne Chorváti Isolánovi se 4 pluky pěchoty přirazili najednou ke Slanému. Velitelem Saským byl zde Vilém ze Schönfelsu, maje čtyři vychudlé setniny vojska. Vyzvání, aby se vzdal, uposlechl tedy ihned, a byl rád, že s vojenskou ctí mohl město opustiti.*) Hned vloženy sem byly dva praporce císařské posádky a nový nastal útěk emigrantů a nekatolíků z města. Ostatní armáda císařská pošinula se současně od Rakovníka až ke Smečnu. Jen Valdštein zůstal v Rakovníce, kdež sešel se 22. května s Arnimem.

O rozmluvě jich jsme dosti dokonale zpraveni. Valdštein, ukázav Arnimovi originál plné moci sobě od císaře dané, nabízel kurfiřtovi Saskému zrušení restitučního ediktu, to jest úplné držení církevních statků, ať již zmocnil se jich kdo před či po smlouvě Pasovské, a pak svobodu pro nekatolická vyznání v Němcích. I žádal, aby kurfiřt ve třech dnech dal mu odpověď, jak se hodlá zachovati. Lhůtu tak krátkou omlouval tím, že tak jako Švédové tlačí na Sasy, aby míru neuzavírali, rovněž jsou proti němu Jesuité při dvoře císařském, a Valdštein proto, že o mír stojí, jest u nich ve velkém podezření. Arnim přijal toto nabídnutí, a ihned dopsal o něm kurfiřtovi. Pak odejel do Litoměřic, kdež byl nyní střed vojenských posicí Saských. Kurfiřt jen důvěrně dal Arnimovi

---

*) Vepřkův Historický kalendář str. 9. — Ostatně při vypravování těchto válečných příběhů přidržuji se hlavně práce Hallwichovy (Wallenstein und die Sachsen in Böhmen) protože ona, založena jsouc na aktech archivu Drážďanského, má zprávy docela přesné a spolehlivé. — Místy doplňuji některé podrobnosti z korrespondence Slavatovy, z Beckovského a z jiných pramenů.

odpověď hned, že má jisté úvazky s králem Švédským a že bez něho míru uzavříti nemůže. Bylo viděti, že nyní na dvoře jeho vliv Švédský úplně převládal. — Arnim zatím 24. května s veškerou jízdou od Litoměřic postoupil k Roudnici, chtěje pokusiti se o vybavení posádky Saské v Praze. Ale než se k tomu dostal, přišlo ve hlavním městě k velikému obratu.

Albrecht z Valdšteina 23. května od Rakovníka postoupil k Smečnu, ale odtud najednou se obrátil ku Praze, a stál 24. května na Bílé Hoře. Do večera čekal na zprávy od kurfiřta, jak přijato bylo nabídnutí jeho v Rakovníce Arnimovi učiněné. Když však do večera odpověď nepřišla, odhodlal se k útoku proti Saskému vojsku v Praze. Ještě na večer poslal trubače na hrad Pražský, žádaje jménem císaře, aby okamžitě se mu vzdal. Ale velitelé Saští odvětili, že se chtějí do posledního muže brániti. I chystáno se na ráno příštího dne k všeobecnému útoku.

Zatím v Praze v posledních chvílích, co Saské vojsko tam pobývalo, děly se věci neslýchané. Sasové věděli, že udržeti se zde nejsou s to, a proto nyní zuřivá loupeživosť jich neměla mezí. Loupili již i v domech opatřených bezpečnou stráží. Zle vedlo se paláci arcibiskupskému a domu probošta Svatovítského; rovněž i domům kardinála Dietrichšteina, hraběte Michny a Viléma Slavaty. Plukovník Hofkirch sice všelijakými hrozbami vojáky od násilností zdržoval, ale všecko bylo marno, protože nikdo neposlouchal. Poněvadž pak v okolí projížděla se ustavičně lehká jízda Chorvátská, kteráž každého chopila, kdo do města něco k prodeji nesl, povstal brzo v Praze hlad a z hladu mor — kterýž pak několik tisíc lidí do hrobu sklátil. Mnozí z obyvatel, kteří po celý čas invase Saské v městě vydrželi, nyní teprv prchli, protože zdálo se jim,

že se blíží již soudný den nad ubohým městem. K tomu všemu 20. května došlo psaní od kurfiřta Saského k plukovníkovi Adamovi Jiřímu Putlicovi, aby Pražané okamžitě všem čtyřem plukům v městě ležícím celý a úplný žold zaplatili. Putlic odevzdal list purkmistrům a konšelům, kteříž zdráhali se z počátku jej otevříti, protože na adresse stálo: „Unseren lieben Getreuen“ to jest „našim věrným milým“. Takovýto titul jen panovník dával svým poddaným, a Pražané tudy měly strach, aby u císaře Ferdinanda II. nebylo jim ke škodě, že od cizího knížete nepříslušnou titulaturu přijímali. I ohradili se napřed proti této formě, a pak teprv list otevřeli. Sklamání a zdrcenosť nastala veliká. Obsah listu zněl jako nejpotupnější výsměch na bývalou kapitulační smlouvu. Ihned poslali z prostředka svého k plukovníkovi Vavřinci Hofkirchovi, aby krátce vyložili, že jim žold na 4 pluky položiti možno není. Hofkirch uznával to a poradil Pražanům, aby „nemožnosť“ svou ve spis uvedli“ a jemu odevzdali. Ještě téhož dne večer odjížděl z Prahy ke kurfiřtovi rada jeho Jan Zeidler, jinak Hoffmann řečený (také emigrant), a po něm slíbil Hofkirch list Pražanů poslati. Tak se nepochybně stalo. —

Hned na to, 21. května, nařídil Arnim, aby Hofkirch i Putlic s pluky svými okamžitě Prahu opustili a přirazili k Roudnici. V Praze měli zůstati toliko pluky Wolfersdorfův a Starschedlův, jimž nařízeno, aby se do poslední chvilky bránily. Hofkirch sice nyní najednou dělal, jakoby nerad hlavní město opouštěl, a jako by on dovedl je proti Valdšteinovi udržeti v moci Saské; neboť kdyby Nové a Staré Město zapálil, mohl by prý se pak na Malé Straně tak dlouho hájiti, než by větší pomoc odjinud přišla. Na štěstí pro hlavní město zůstalo při pouhé řeči, a Hofkirch v srdci svém rád uposlechl rozkazu Arnimova i opustil

23. května i s Putlicem Prahu a 24. večer přibyl do Roudnice, kdež Arnim již je netrpělivě očekával. O Hofkirchovi vypravuje dobrý znalec poměrů se strany Saské, že mu zimní pobyt v Praze vynesl na 100 tisíc tolarů a mimo to odvezl sebou obraz Panny Marie Staroboleslavské, za nějž si pak také veliké výkupné zaplatiti dal. — Dne 25. května Arnim s celou mocí táhl ku Praze, aby pokusil se vysvoboditi tamější posádku Saskou. Po celé cestě přijímal zprávy od velkých houfů uprchlíků, kteří hned po odchodu Hofkirchově rovněž Prahu opustili. Byli mezi nimi mnozí šlechtici a luteránští kněží. Jmenovitě Jan Rosacius, Daniel Alginus, Raimund Římský (bývalý mnich) a Pavel Krupius za včas s dobrou se poradili a uprchli. — Arnim dorazil až k Mělníku, když v tom doslechl, že Praha jest již v rukou císařských. Aby nabyl o tom pravdy, rychlým pochodem podle Vltavy přiblížil se ve 3 hodiny v noci (26. května) až na půl druhé hodiny k hlavnímu městu, a nabyl nyní o všem nepopíratelné jistoty. — V okamžiku vykonán zpáteční pochod až do Litoměřic. V Roudnici plukovník Löser hned 25. t. m. do povětří vyhodil starožitný most přes Labe, kterýž ve 14. století vystavěl biskup Pražský Jan z Dražic.

Praha zatím tímto způsobem dostala se do rukou vojska Valdštýnova. V noci ze 24. k 25. květnu přichystáno se k útoku. Ve 2 hodiny s půlnoci začala kanonáda a do 8. hodin rozbita opevnění na Petříně. Odtud a pak při kapucínské a Strahovské zahradě začala ihned palba na Malou Stranu a Hradčany. Kapucíni v Loretě vylámali kus zdi při klášteře svém a brankou kapucínskou pomohli císařskému pluku Carrettovu do města.*) Saské vojsko bylo nuceno

*) Podrobnost tato čte se jen v Annalech Khevenhillerových (odkudž má ji i Gfrörer), ale má mnoho

ustoupiti do zámku. Císařští postoupili na Pohořelec. Zde však přemáhati musili nový odpor. Sasové vykopali na příč náměští a ulice, k zámku vedoucí, hluboké příkopy a upevnili je náspy a palisádami. Tudy trval zde boj až do 11. hodin, než bylo možno dostati se ku předu. Konečně Sasové vystrčili bílý prápor na znamení, že se vzdávají. — Mezitím přiběhl kdosi do radnice Staroměstské a zvěstoval, že trubač od Valdšteina poslaný čeká u Strahovské brány, chtěje s pány mluviti. Konšel Jan Petráček s patrným života nebezpečím šel hned na Strahov, kdež mu sděleno, aby Pražané ničehož škodného od vojska císařského se neobávali a ihned obsadili na Starém i Novém městě všechny brány opuštěné od stráží Saských. Stalo se tak. Městská hotovosť měla nyní také zmužilosti dostatek. Oddělení Saských dragounů a mušketýrů, kteří stáli poblíž jesuitského kostela na Starém Městě, bylo přepadeno, obloupeno a rozehnáno. Kdyby Sasové byli měli více vojska pohromadě, mohli se ještě déle dole v městě brániti, protože téměř všecky ulice byly příkopy, náspy a palisádami opevněny. Jakmile však vzdala se posádka na hradě, bylo po boji. Valdštein s armádou svou ihned vtáhl do zámku Hradčanského a zmocnil se všech tří měst. Když vojsko císařské sestupovalo na Malou Stranu, Staré i Nové Město, bylo z oken některých domů na ně stříleno. Valdštein ihned poručil domy tyto dobyti a vydrancovati. A kdyby konšelé velmi nebyli se přimlouvali, byl by snad za tento úskok celou Prahu vydrancovati dal. — Vojáci Saští musili ihned složiti veškeré střelné zbraně, korouhve, praporce i bubny a odpůldne Prahu opustiti. Poboční zbraně jim ponechány a na místě pušek,

---

pravděpodobnosti do sebe, tak že neváhal jsem do textu ji převzíti.

mušketů a pistolí dostal každý voják bílou hůlku. — Prápory nepřátelům odňaté poslal Albrecht z Valdšteina po hraběti z Werdenberka císaři Ferdinandovi II. do Vídně.

Nejsmutnější konec vzalo hned po dobytí Prahy hnutí náboženské ve prospěch svobody české konfesse. Jakmile počala střelba proti městu, protestantští kněží, pokud prve již neuprchli, v počtu asi 50 osob, uchýlili se do kostela sv. Salvatora, kdež hodlali vyčkati osud svůj. Bylo jim nyní velmi zle. Ve zpěvu písní nábožných, vroucích modlitbách a čtení Písma svatého hledali útěchu. Za nimi jiní emigranti a protestantsky smýšlející obyvatelé též sem se odebrali, takže kostel brzo byl přeplněn. Po několika trapných hodinách ozval se venku hluk a tlučeno na dvéře chrámové, aby administrátor Martinius vydal klíče od kostela Týnského a ospravedlnil se za všecky předešlé skutky. — Chvíli přemítáno, mají-li dvéře se otevříti? Konečně Martinius s Janem Hertvicem vystoupili ven. Ale v tom závory spřeráženy a do kostela vedral se houf študentů z kolleje Klementinské a jiných katolíků, kterým nyní zdála se přicházeti hodina pomsty. Všichni ozbrojeni byli šavlemi, ručnicemi a holemi. Hned někteří z kněží poraženi k zemi, biti pěstmi a šaty z těla jim zdírány. Katolický kněz Jan Böhm (nebo Čech?) uchopil administrátora Martinia a poručil mu, aby opět do vnitř kostela poustoupil. Pokud pro hluk možno bylo mluviti, kněží slovy opírali se proti násilnostem a dovolávali se ochrany u knížete Fridlandského. Ale Jan Böhm prohlásil nyní ve jménu kardinála-arcibiskupa Arnošta Vojtěcha hraběte z Harrachu, že administrátor se všemi luteránskými kněžími zatýkají se a mají odvésti do vězení na radnici Staroměstskou. To se ihned provedlo. Obklopeni byvše vojskem, vedeni kněží do arrestu. Mnoho

světských osob dobrovolně se k nim připojilo. Jiní někteří „kazatelé“ schytáni mezitím po městě a rovněž na radnici přivedeni. Byty jich a fary, při nichž po čas pobytu svého zůstávali, zapečetěny. Proti lidem ubohým a bezbranným nyní každý si troufal; jedni hanami a přezdívkami je obsypávali, jiní i tloukli.

Vězení bylo jim aspoň v té míře milejší, že byli chráněni před surovostmi obecného lidu. Za to přicházeli návštěvou kněží katoličtí a zejména řeholníci; někteří s úštipky, jiní s pokusy, zdaž by ten neb onen „praedikant“ nedal se k víře katolické obrátiti. Nejhůře vedlo se dvěma uvězněným. Jan Haječ, kněz luteránský, býval dříve řeholníkem katolickým, a ten tedy nyní, přes přímluvy spoluvězňů, uvržen do jiného tuhého vězení arcibiskupského. Známý nám (str. 124.) Mikuláš Diviš (nekněz), který proti císaři mnohonásobně se provinil, nyní když byl chycen, měl rovněž velmi citelně býti potrestán a také dostal se ihned do vězení tuhého. — Ostatním vězňům vedlo se obstojně. Sice také do jiných vězení rozstrkáni, protože světnice, v níž z počátku byli uvězněni, měla okna na ulici, a lid celý den mohl poslouchati nábožné zpěvy a modlitby, jimiž se v osudu svém potěšovali. Jinak však směli manželky jich i děti volně je navštěvovati. Psáti ovšem nikomu nesměli. Nejhůře bylo jim pro trapnou nejistotu, co se s nimi stane.

Mnozí v duchu viděli se již na hranici, na lešení anebo na šibenici. Není také pochybnosti, že by se jim bylo zle vedlo, kdyby byli zůstali vězni arcibiskupa a byli souzeni se stanoviska náboženských odpůrců svých. Ale Albrecht z Valdšteina v těchto věcech zaujímal ode dávna jiné stanovisko. On tedy, jakožto císařský generalissimus, prohlásil, že kněží na radnici Staroměstské uvězněni, jsou, až na Haječe a Diviše svrchu-

vzpomenuté, vězni ne arcibiskupa než Jeho Milosti Císařské. A tím byli všickni tito lidé zachráněni. Nebo 31. května přivedeno 50 kněží-vězňů do světnice desítisoudcovské, kdež již manželky i děti jich byly shromážděny, a tam jim oznámeno, že vévoda Fridlandský jménem a z milosti císařské dává jim svobodu s tou výminkou, aby do večera téhož dne se všemi věcmi z Prahy se vystěhovali pod ochranou setniny jezdců Valdšteinských. Kněží za tuto milosť srdečně děkovali. Do večera každý v rychlosti sebral věci své, a pak přečetl rychtář jména jich, a v tom pořádku, jak byli jmenováni sestoupili se v řadu a pěšky šli v průvodu vojska přes most na Malou Stranu, Hradčany a z Prahy ven. Vojsko chovalo se k nim dosti mírně, ale obecný lid katolický ještě na této poslední cestě dopouštěl se, zvláště na Malé Straně, proti nim neslušností. To náhodou zpozoroval Matiáš hrabě Gallas, polní zbrojmistr v armádě císařské a katolík velmi horlivý. I hnut byl soustrastí nad kněžími luteránskými a poslal jim veliký vůz se šesti koni, aby věci své naň naložiti a tak snáze poslední pouť z Prahy vykonati mohli. Prvního dne dorazili do Velvar a druhého do Doksan. Až tam sprovodila je jízda císařská, a sem poslal jim Arnim z Litoměřic k žádosti Jana Hertvice praporec vojáků Saských, kteří je vyprovodili na další cestě až na hranice země České. — Přísně katolická strana při dvoře Vídeňském zdá se, že nebyla s tím, jak Valdštein s luteránskými kněžími naložil, spokojena.*)

A také mezi protestanty nevěřeno, že by nedošlo k dalším trestům. Zejména bývalý administrátor Samuel Martinius touto trpkou změnou osudu velmi byl poděšen, a ani v Perně,

*) Slavatův dopis ze dne 12. června 1632 ve Sborníku Historickém 1884, str. 94.

kdež byl dosud farářoval, nechtěl zůstati. Prorokoval, že veliké věci na město se valí a v málo kolikas dnech přijdou, protož mnohé namlouval, aby se s ním pustili dále. Také otce svého s sebou vzíti chtěl, ale tomu sželelo se církev opustiti. Samuel Martinius tudy sám s několika stejně ustrašenými pustil se po vodě až do Wittemberka na prámě, kterýž v Litoměřicích si vypůjčil. Když pak proroctví jeho se nevyplnilo, vrátil se po několika nedělích znovu do Perna.

Konšelé Pražští oddechli si, že zbaveni jsou Sasů a emigrantů. Ale brzo nastaly nové nesnáze. Jakmile Valdštein do Prahy přijel, purkmistři všech tří měst žádali oba generální komisaře Michnu a Vrtbu, že by rádi vévodu Fridlandského uvítali. Ale Michna jim odpověděl, že není toho potřebí, protože vévoda na takové ceremonie nedbá a hned také doložil k tomu: „Páni Pražané! Mnozí zlé věci proti vám vyhledávali, ale Jeho knížecí Milosť, vévoda Fridlandský, vás se ujíti a zastati ráčil.“ — Přitom podotknuto, že konšelé tím veliké chyby se dopustili, že klíče od města nepřátelům vstříc nesli. Toto podezření na pravdě se nezakládalo. Nicméně neměli-li Pražané do nemilosti upadnouti, musili všem žádostem císařského vojska hověti. Hned také rozkázáno jim, aby 180 sudů vína pro armádu odvedli a v nejkratší lhůtě postarali se o dostatek obilí na chléb. Dne 28. května smluveno s nimi pak, aby na každé čtyři dni odváděli 32 tisíce dvouliberních bochníků chleba, 30 sudů piva ihned, a na každý příští den 40 sudů. Mimo to žádáno od nich maso; ale v celé Praze nebylo více než 25 kusů hovězího dobytka; ty odvedly na dvakrát. Hrabě Michna ovšem se za to zavázal, že všecky tyto potřeby na vojsko vynaložené budou Pražanům odečteny při příští kontribuci císařské.

Ve Svatodušní pondělí (31. května) odbýváno slavné processí k sv. Vítu a ke kostelu Strahovskému na poděkování za to, „že Bůh města Pražská od vojska Saského vysvoboditi ráčil". A hned potom všecko zvráceno, co se za doby vlády Saské stalo. Kostely i kolleje navráceny farářům i řeholníkům katolickým, rovněž také i kollej Karlova a jiné školy. — Paulani přestěhovali se znovu k sv. Salvátoru a Jesuiti k sv. Klimentu. Farář Jan Čechiades, kterýž nejvíce od protestantů hořkostí zakusil, slavným způsobem uveden na faru Týnskou 6. června. A v neděli 27. t. m. slaveno hlučným a nádherným způsobem v Praze, a hned pak i po městech venkovských, milostivé léto. — Pomalu také navraceli se kardinál-arcibiskup, místodržící a jiní hodnostáři světští a duchovní.

Dvacet sedm neděl a tři dni byli Sasové pány v Praze. Není pochyby, že ti, kdož s nimi navrátili se, v zanícení pro rodnou zem a náboženské přesvědčení, s nejtrpčími pocity sklamání podruhé utíkali do ciziny. Svěřilit osud svůj a lidu sobě oddaného panovníkovi, který jejich nadšení pro víru a vlast užíval k nabytí prospěchů pro sebe. Jako r. 1620 tak i nyní spolehání na cizí pomoc objevilo se býti velmi osudným, a vedlo k porážce a — k vyhnanství!

Když padla Praha, byl také osud posádek Saských v krajině Polabské brzo rozhodnut.

Pochod od Prahy do Chebu. — Sasové Čechy úplně vyklidili.

Sotva že Arnim, zvěděv o vzetí Prahy, dorazil zpět do Litoměřic, již byl tu také jednatel Valdšteinův plukovník Sparr, a nabízel ve jméně pána svého nové výminky míru. Nelíbilo-li se

kurfiřtovi, co podávalo se při sjezdě v Rokycanech, nechť tedy on sám podle libosti něco jiného navrhne. Vévoda má plnou moc a vynasnaží se vyhověti všemu, co bude žádáno. Bylo to podání tak lákavé, že Arnim opět uchopil se ho oběma rukama, ač dobře věděl, že na dvoře Saském teď vládne jiný směr. Kurfiřt v srdci souhlasil s Arnimem, ale na venek byl v rukou residenta Švédského. Nejvíce pak všem pokusům o mír s císařem bránili Hofkirch a náčelník emigrace české Mates Thurn. Hofkirch utkal se s Arnimem i v prudké hádky, a Thurn viděl opět spásu jen ve věci jedné: vpadne-li Gustav Adolf rychle do Čech, nebezpečí míru Sasko-císařského bude zažehnáno a může pro protestanty nastati ještě obrat příznivý. S neúmornou, ba vášnivou činností pracoval Thurn k uskutečnění tohoto záměru. A již již se mu dařilo. Král Švédský byl odhodlán táhnouti do Sas a spojiti se s vojskem kurfiřtským, i učiniti tím konec obojetné politice Jana Jiřího. Jakmile tento úmysl se rozhlásil, kurfiřt naprosto si netroufal přijati ruku od Valdšteina podávanou, a jako dříve sdělil Arnimovi v soukromí, tak prohlásil nyní veřejně, že Švédska spustiti se nehodlá a bez Gustava Adolfa o mír s císařem jednati nemůže. Maršálek Arnim byl s tím konečně také spokojen, ač ocitoval se v postavení trapném i ke kurfiřtovi i k vévodě Fridlandskému. Nicméně radil Janu Jiřímu, aby Saské vojsko ihned opustilo linii Labskou a táhlo vstříc králi Švédskému k Chebu. Ale kurfiřt chtěl za každou cenu v Polabí se udržeti, a proto zcela naopak nařídil, aby armáda Saská v Litoměřicích co nejvíce se upevnila a hleděla město toto tak dlouho držeti, dokud se Gustav Adolf nepřiblíží. Ano kurfiřt najednou teď mluvil proti obyčeji velmi srdnatě a vlastní rukou psal Arnimovi, že ra-

ději chce čestně zemříti, nežli by Čechy úplně vyklidil.

Maršálek Saský zachoval se podle toho. Ale sousedé bohatých kdysi Litoměřic přišli přitom na žebráckou hůl. Neboť, aby nepřítel nikde v okolí nemohl se držeti, všecko se zemí srovnáno. Tak zvané předměstí Dlouhobranské se stodolami a sousedním lesem spáleno, krásné štěpnice kolkolem města posekány, obecní cihelna, dvůr Prosmycký a jiné 3 dvory poplužní za Labem zbořeny, a vesnice městské Mlíkojedy, Tlučeň, Nučnice, Sebuzín i Prosmyky tak do gruntu vypáleny, že na dlouhou dobu byly bez ceny. — V městě vojáci všecko vyjedli a vypili; 80 sudů vína odveženo pro dvůr kurfiřta Saského!*)

Podaří-li se sloučení armády Švédské se Sasy, ocitl se Albrecht z Valdšteina v postavení dosti krušném. Neboť pak na místě výbojů musil pomysliti jen na obranu, a Čechy byly by se staly jevištěm veliké války. Šlo tedy o to, aby vypudil Sasy z Čech dříve, než se Gustav Adolf přiblíží. Tudy vévoda Fridlandský, dav v několika dnech zpraviti zdi městské v Praze a zanechav zde posádku, vyjel v sobotu 5. června,**) podél Vltavy k Beřkovicům a Mělníku. Kurfiřt Bavorský sice nebyl s tím spokojen a „hrubě na to tiskl", aby vévoda Fridlandský jemu poslal pomoc proti Švédům, ale Valdštein stál na svém, že toto tažení proti Sasům více Bavorskému kurfiřtovi prospěje, než pomoc přímo do Bavor poslaná. A měl pravdu. Se Sasy udržováno neustálé spojení a dávána na jevo,

*) Světeckého Paměti v archivu Třeboňském) IV. 426.

**) U Beckovského III, 3. str. 193 omylem: července.

i po dvojím odbytí, pořád ještě mírumilovnosť. Ale již tak jen na oko,*) aby u Sasů udržováno bylo klamné zdání, že dojde aspoň k příměří. Neboť mezitím již vojsko císařské a zejména jízda, rychlými pochody obsadily celé skoro Polabí a Arnim byl v Litoměřicích v největším nebezpečí. Důstojníci zdráhali se zůstati, ve vojště pro nezaplacený žold zmáhal se duch odboje. Ve válečné radě usnešeno se Litoměřice opustiti. Dne 5. ráno ústup vykonán a sice do Ústí na Labi. Proslulý most Litoměřický, teprv od císaře Maximiliána a Rudolfa II. „velikým nákladem a kunštovným dílem“ vystavený, vyhozen do povětří. Ale nebylo to nic platno. Sotva že Sasové v Ústí se usadili, objevili se u zdí městských Isolanovi Chorváti. A rovněž také došla zpráva, že hlavní stan Valdšteinův jest již v Brozanech na Oharce,**) poblíž kláštera Doksanského. Dne 7. června vévoda sem přibyl a zůstal zde až do 15. t. m. — Armáda císařská pošinuta tím ku předu s velikým pro trosky Saského vojska nebezpečím. Arnim hned zase svolal plukovníky a usnešeno se, couvnouti z Čech vůbec — do zemí kurfiřta Saského. Ústup tento proveden v noci 7. června. Vojsko ubíralo se či prchalo Nokléřovským průsmykem do Perna. *Čechy byly najednou prosty Sasů,* až na Děčín, Loket a Cheb. A to provedeno mnohem dříve, než Gustav Adolf byl s to se přiblížiti. Naděje emigrace opět byly sklamány. „Petře, zastrč meč do pochvy, neboť

---

*) Slavatův dopis ze dne 12. června 1632 ve Sborníku Historickém 1884, str. 93.

**) Tak v listech Valdšteinových k Arnimovi (Halwich, Wallenstein und Arnim im Frühjahre 1632, str. 176 a násl.). Naproti tomu Slavata uvádí Valdšteina ve Břežanech u Budyně nad Ohří (Sborník Historický, 1884, str. 93 a 98.)

takovýto boj je bezcenný“ psal Thurn s největší hořkostí králi Švédskému.

Kurfiřt Saský, kterýž před několika dny byl plný bojovnosti, nyní zase nesmírně zbojácněl. Hrůzy válečné valily se zdánlivě do jeho země. Císařská armáda „Slezská“ pod generálem Schauenburgem a Ilovem vpadla do Horní Lužice a jedním rázem dobyla Žitavy, Lubna a Zhořelce. Jen Budišín se déle držel. Albrecht z Valdšteina rovněž všelijak vymýšlenými pochody armády své klamal nepřítele, jakoby rovněž do Sas vtrhnouti mínil. Zatím ovšem záměr jeho byl jiný. Dne 16. června přeložil hlavní stan z Brozan do Loun. Bylotě mu nyní zjevno, že Gustav Adolf rychlými pochody spěje ke hranici české. Pokud byl v rukou nepřítele Cheb a Loket, mohlo vždy ještě spojení se Sasy se podařiti. Do těchto měst skládal také kurfiřt veliké naděje. Zejména Cheb opatřen posádkou co možná hojnou pod plukovníkem Starschedlem. Ale Valdštein záhy plán tento prohlédl. Dne 13. června generál-strážmistr Holk obdržel od vévody Fridlandského rozkaz, aby táhl k Plzni a odtud dal se na pochod k Chebu. Holk již 17. června stál u Lokte, ale zanechav zde toliko pozorovací sbor, přitáhl nazejtří (18. června) k Chebu a počal ihned do města stříleti. Naděje udržeti město nebyla velká; Holk měl na 4000 mužů a dělostřelectvo výborně zpořízené. Když tedy 29. června nabídnuty Starschedlovi mírné výminky kapitulační, on přijal je a město téhož dne vzdal. Holk, ukořistiv hojně zásob, nazejtří obrátil se proti Lokti. Zdejší měšťanstvo i s vojskem bránilo se udatně po tři dni. Ale 24. června rovněž musilo kapitulovati.

Valdštein mezitím opustil Louny a táhna s velikou rychlostí přes Rakovník a Plzeň, byl 25. června v Chebu. Předvoj armády jeho, a zejmena Chorváti Isolanovi, překročili hranici

zemskou a spojili se v Hořejší Falci se zbytky ligisticko-císařské armády.*) Na spojení Sasů se Švédy nebylo lze pomysliti. Kurfiřt Jan Jiří Saský chvatně nabízel, že by jednal o mír, a hodlal nyní přijmouti výminky od Valdšteina několikráte podávané a povždy odmítnuté. Teď ovšem bylo pozdě. — Gustav Adolf uzavřel se v Norimberce, sháněje ze všech stran pomocné sbory proti přesile nepřátelské. Maximilian, kurfiřt Bavorský, uznávaje v tomto okamžiku vděčně výsledky Valdšteinova tažení, spojil se úplně s vojskem císařským. Dne 1. července 1632 sešli se kurfiřt Bavorský s vévodou Fridlandským v Chebu. Když jeli sobě vstříc, oči všech přítomných byly na ně upřeny. Vědělť se, že Maximilian Bavorský byl úhlavním osobním nepřítelem vévodovým a rovněž bylo známo, že také Valdštein jeho nenáviděl. Nyní setkali se se zdánlivým přátelstvím a s úsměvem na tváři. Ale bližší pozorovatelé dobře poznali, že kurfiřt Bavorský lépe rozumí umění přetvářky nežli vévoda Fridlandský.

Konfiskace a tresty.

Ještě byli Sasové v Čechách, když již při dvoře Vídeňském pomýšleno na prostředky, jak potrestati všecky ty, kdož jakýmkoliv způsobem se proti císaři prohřešili. Konfiskace majetku byly v této příčině již zvykem ustáleným. Nalezena také pro ně právní forma v dobrém zdání královského prokuratora Samuele Albína z Weissenblutu, kteréž podáno Ferdinandovi II. 4. dubna 1631. Neboť dle obnoveného zřízení zemského

*) K. Köpl, Wallensteiniana (Mitth. des Vereines für Gesch. d. Deutschen in Böhmen XIX. str. 193—195). Hallwich l. c. str. 209 a násl.

ti, kdož proti císaři jakožto králi Českému u nepřítele sloužili, měli býti pokutováni tak, že jejich manželky a dítky za nimi poslány a statky jejich konfiskovány býti měly. Tato konfiskace statků v zemích opět vydobytých, zvláště pak v Čechách, postoupena byla neobmezeně k zapravení útrat válečných Albrechtovi z Valdšteina (15. dubna 1632), a učiněno o tom oznámení k deskám zemským. Vévoda Fridlandský ustanovil za předsedu konfiskační komise generálního komisaře Sezimu hraběte z Vrtby a již 3. května požádal skrze hraběte Michnu místodržící České (tehdáž v Budějovicích), aby mu při vyhledávání provinilců a jich majetku byli nápomocni. Pak přidány předsedovi k ruce za členy komise tyto osoby: Václav Vratislav z Mitrovic, Rafael Mnišovský, Jan Reichart Schwab, Jan Jezberovský, Benjamin Fruwein z Podolí a Dr. Rudolf Dodoneus. Sídlem komise byla Praha. Ale pro kraje Chebský a Loketský, kdež mnoho bylo vinníků, ustanoveni zvláště k vyšetřování Gottfried Hertel z Leutersdorfu, hejtman kraje Loketského, a císařský rada Vilém Max z Endern.

Před tuto komisi povoláni patentem Albrechta z Valdšteina ze dne 17. ledna 1633. všickni emigranti a exulanti stavu panského, rytířského i městského, kteří při vpádu kurfiřta Saského do království Českého s lidem jeho nepřátelským do země vpadli, s nepřítelem se spojili a stovaryšili, ochrany a všelijaké podpory při armádě nepřátelské skutečně užívali, za stavy království Českého se vydávali, zapověděné schůzky držívali, stavy a poddané císaři věrné znepokojovali, proti císařské milosti, jim předešle udělené, nových účinků zlých se dopouštěli a jakožto domnělí stavové desk zemských a jiných expedicí ujímati se opovážili; též v zámky, tvrze, města,

městečka, domy i jiné grunty, na onen čas na císaře v pokutě připadlé a potom jiným obyvatelům království Českého prodané, tolikéž v statky duchovní i klášterské i v jiné mnohé mocně se uvázali; proti císaři se pozdvihovali, v zemi roztržitosť a bouřku tropili; ty statky, kterých jsou se tak ujali drancovali, obilí, vína a jiné věci pryč ze země vyvážeti dali; osob předešle odpravených hlavy, na věži mostské v Praze vystavené, dolů snímali, a mnozí i potom při nepříteli v službách vojenských zůstávali. Všem těm dána lhůta šesti neděl, aby před řečenou komisi se postavili a ze skutků svých zodpovídali. Pak vydán druhý patent ke všem těm, kteří by emigrantům něco dlužni byli nebo statky jich v opatrování měli, aby ve dvou měsících konfiskačním komisím zprávu o tom podali.

Komise sama snažila se všelijakým způsobem opatřiti si seznamy osob zvláště trestu hodných. Hejtmané krajští po krajích musili prováděti přísná vyšetřování; purkmistrům a konšelům ve královských městech a zvláště v Praze nařízeno, aby obeslali před sebe hospodáře, u nichž emigranti přebývali a pod přísahou přidrželi je k výpověděm o osobách všech bez rozdílu i o jich skutcích. Tímto způsobem sestaveny seznamy asi 360 osob, z nichž 19 bylo stavu panského, 130 stavu rytířského, a ostatní stavu městského, z Prahy nebo z jiných měst královských.*) Zběhly se při tom všelijaké ne-

*) Čísla moje jsou trochu vyšší než u Bílka (Děje konfiskací CXLV.) a to následkem srovnání se seznamy vydanými tiskem od Schebka a pak těmi, které nacházejí se v archivu města Prahy ve knize č. 744. U Bílka i Schebka scházejí ku př. jména: Mates hrabě Thurn, Velen ze Žerotína. Adam ze Vchynic. — Seznamy Bílkovy, na str. 814.—823. a 1035.—1037, nekryjou se vždy se jmény v pořádku alfabetickém v téže knize uveřejněnými. Tak ku př. u jména Jiří Arnošt Hozlauer na str. 176.

správnosti. Někteří docela nespravedlivě v seznam provinilých postaveni, jako Jiří Fridrich Kaplíř Vosterský ze Sulevic, Fridrich starší Bořek Dohalský, Václav Fridrich Vartovský z Varty, Jan Petr Dobřenský, Samuel Třebický, měšťan Rokycanský, a jiní. O některých opět bezpečně se vědělo, že ani v Čechách se Sasy nebyli, ale ovšem za hranicemi u nepřátel císařových sloužili (Jiří Vík z Víkova, který padl u Magdeburka, Zdeněk Hodický z Hodic a Olbramovic atd.). Mnozí zase všelijakým způsobem činnosť svou omlouvati hleděli, anebo jakéholiv účastenství při Saském vpádu popírali, jako učinil zejména Adam Hendrich Tejřovský z Einsidla. Libovůli krajských hejtmanů při shledávání a vyšetřování provinilců otevřena cesta dokořán.

Když však uplynulo šest neděl nedostavil se ke komisi z obviněných, mimo pana Jana Litvína z Říčan, ani jediný. Tudy proveden s nimi process v jich nepřítomnosti. Komise rozdělila vinníky v několik kategorií a královský prokurator Samuel Albín z Weissenblutu, jménem fisku a Albrechta z Valdšteina, provedl na každou skupinu žalobu; na tom základě komise odsoudila je ke ztrátě statků pozemských i jakéhokoliv jiného jmění, které by v Čechách měli. — Ovšem, při mnohých odsudek zůstal bez významu, poněvadž v zemi již dávno nijakého jmění neměli. Co mívali, bylo zkonfi-

---

stojí, že byl od Fridlandské komise odsouzen, ale v seznamu na str. 816 jméno jeho chybí. Takových dokladů je více, a mají ovšem určitou příčinu v tom, že v seznamu 814—823 vytištěna jména hlavně těch, kdož, odsouzeni byvše, v s k u t k u j e š t ě n ě j a k ý m m a j e t k e m v l á d l i. Ale při součtu objeví se potom rozdíl. — Jinak o této Fridlandské komisi konfiskační zprávy Bílkovy a Schebkovy velmi jsou c e n n é. Srovnej též důležité přílohy (na str. 294 a 295) v německém spise Bílkově, Beiträge zur Geschichte Waldsteins.

skováno hned po r. 1620. — Nejnápadnější jest, že za zvláště nebezpečného člověka uznán a dle toho také odsouzen Jaroslav Sezima Rašín z Risenburka, ten muž, který dle vlastního doznání a vší pravděpodobnosti byl v úzkých stycích s Albrechtem z Valdšteina, k jehož ruce tato konfiskační komise pracovala!

Z různých příčin zdrželo se však prohlášení rozsudků až do 16., u některých až do 25. ledna 1634. Toho času již nad Albrechtem z Valdšteina stahovala se veliká mračna, z nichž brzo potom došlo k osudné smrti velikého vojevůdce v Chebě. A tudy vévoda Fridlandský z konfiskací těchto ničehož neměl, leč že toliko statky Stolinky, Mimoň, Trnovany, Albrechtice, Boreč, Lukovec, Grabštein, Stará Libeň, Neudek, Javoří, Ploškovice, Píčkovice, Soběnice a Vlkava k jeho ruce byly zkonfiskovány a částečně i po krátký čas zpravovány od úředníků vévodství Fridlandského.

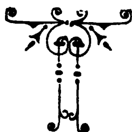
Po smrti vévodově (25. února 1634) konfiskační komise Fridlandská k návrhu královského prokuratora všecko to, co rozsudky ze dne 16. a 25. ledna 1634 přisouzeno v náhradu válečných útrat Valdšteinovi, odevzdala císaři. Ten, dav od členů komise podati si zevrubnou zprávu, nařídil 30. května 1634 revisi celého konfiskačního řízení, kteráž po některém čase provedena. Emigrantům, kteří r. 1631. do vlasti se navrátili anebo za hranicemi ve službě Švédské byli, zkonfiskováno v následcích vpádu Saského do Čech jmění v úhrnné summě přes tři milliony zlatých rýnských. Odečte-li se však od toho summa za statky, kteréž císař některým osobám z milosti navrátil,*) získala

*) Byli to: Rudolf a Vintíř z Bynu (Bünau), David z Černhouzu, Jakub Hruška z Března, Vilém Libšteinský z Kolovrat, Jan Nostic, Sigmund z Rabic,

komora královská přece téměř *půl třetího millionu rýnských zlatých.* — Na hrdle nebyl trestán nikdo, poněvadž se, až na jediného obžalovaného, nikdo k soudu nedostavil. Jen Mikuláš Diviš, zatčený a uvězněný hned po vzetí Prahy od Albrechta z Valdšteina, poseděl delší čas ve kruté vazbě, až konečně dne 4. ledna 1636 z měst Pražských byl vymrskán.

Takový byl konec s velikými nadějemi připravovaného a často oslavovaného vpádu Saského a návratu emigrace do Čech.

Dorota z Říčan (manželka Jana Litvína z Ř.), Engelhart Štampach a Vodolan Věžník. Jaroslav Rašín do této kategorie omylem se počítává.

OBSAH.

Dekrety jednoty Bratrské. 2 zl.

Erben, Vévodství Korutany. 40 kr.

Frič, Dvě cesty do Londýna. 40 kr.

Hellmuth, 1848.—60. Kronika dvanáctiletí Rakouska. 80 kr.

Hornof, Stručný Dějepis Čech. 20 kr., váz. 40 kr.

Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické. Díl I. *Akta konsistoře utrakvistické.* 2 zl. 40 kr.

Díl II. *Akta konsistoře katolické.* 2 zl. 64 kr.

Jihoslované. Obraz národopisno-literární. 80 kr.

Kronika Turnovská. *(V kom.)* 32 kr.

Koudela a Novák, Dějepis Český. 1 zl. 50 kr.

Křížek, Statistika císařství Rakouského. S atlasem. 3 zl.

— **Dějiny všeobecné a rakouské** v přehledu synchronistickém. 1 zl. 35 kr.

Kronika, Česko-Moravská. Nové vyd.

Díl I. *Prvopočátky až do roku 1306.* 6 zl.

Díl II. *1306—1437.* 7 zl. 50 kr.

Díl III. *R. 1437—1526.* 6 zl.

Díl IV. *R. 1526—1620.* 12 zl.

Díl V. *R. 1620—1648.* (vychází).

Lepař, Atlas, Politický. I.—II. po 1 zl. 50 kr.

— **Popis mocnářství Rakousko-Uherského.** 1 zl.

— **Dějepis pro učitelské ústavy.** 3 sv. 4 zl. 12 kr.

Macaulay, Dějiny anglické. 7 sv. 6 zl.

Zap, Památky královského hradu. 20 kr.

Slovník naučný. 11 dílů 46 zl., váz. v plátně 55 zl. 24 kr., s kož. hřbetem 57 zl.

Slovník stručný všeobecný věcný. 9 dílů 20 zl. 80 kr., váz. s kož. hřbetem 27 zl. 80 kr.

Tingl Fr., Libri quinti confirmationes ad beneficia ecclesiastica per archidioecesesim Pragenam nunc prima vice in vulgus prolati. Annus 1391 et 1392. 1865. v 8. (150 str.) 60 kr. (V kom.)

Tingl Fr., Libri quinti confirmationes ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice divulgatae incipiendo. Ab anno 1393 usque 1399. 1866; v 8. (178 str.) 1 zl. 20 kr. (V kom.)

Durdík, Aesthetika všeobecná. 3 zl.

— **Poetika,** jakožto aesthetika umění básnického. 2 zl. 20 kr.

Hattala, Brus jazyka českého. 1 zl.

Hanuš, Malý výbor ze staročeské literatury XIV—XVII. století. 50 kr.

Jonáš, Porážka Francie a příčiny její. 30 kr.

Kollár, Cestopis. 1 zl.

Křížek, Anthologie jihoslovanská. 1 zl. 20 kr.

Orth, Dalimilova chronika česká. 80 kr.

Tyrš, Laokoon. 80 kr.

Žalanský, Hus a Jeronym, svatí mučedlníci pro pravdu boží, a **Jan Žižka z Kalicha,** boží bojovník. 24 kr.

Fessler, Dějiny církve Christovy. Díl I. 80 kr. Díl II. 1 zl.

Hejduk, Nástin bájesloví Slovanského a Germánského. 64 kr., váz. 72 kr.

Jehlička, Obrázky z Čech a Moravy. s mal. obr. 84 kr.

Národní knihtiskárna I. L. Kobra v Praze.

